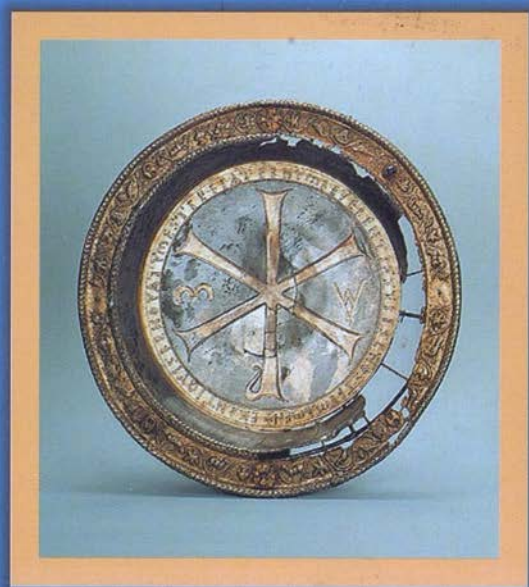

ÎPS Prof. Univ. Dr. TEODOSIE Petrescu, Arhiepiscopul Tomisului

Prof. Univ. Dr. Adrian RĂDULESCU

MITROPOLIA TOMISULUI

tradiție și actualitate

Editura Arhiepiscopiei Tomisului
www.ziuaconstanta.ro

IPS. Prof. Univ. Dr. TEODOSIE Petrescu
Arhiepiscopul Tomisului

Prof. Univ. Dr. Adrian RĂDULESCU

MITROPOLIA TOMISULUI

tradiție și actualitate

Colecția Dobrogea creștină

- 4 -

Editura Arhiepiscopiei Tomisului

CONSTANȚA 2004

www.ziuaconstanta.ro

CUPRINS

ARGUMENT	5
APOSTOLICITATEA CREȘTINISMULUI ROMÂNESC	8
A fost sau nu Sfântul Apostol Andrei în Dobrogea?	8
Sfântul Apostol Filip și pământul scitic	12
SCYTHIA MINOR, UN PĂMÂNT SFINȚIT	
DE JERTFA MARTIRILOR	15
Martiri la Tomis	18
Martirii de la Halmyris – preotul Epictet și monahul Astion	19
Martiri și la Axiopolis	20
Sfântul Dasie de la Durostorum	21
Martiri la Noviodunum – Sfinții Martiri Zotic, Atal, Camasie și Filip	21
Sfinte Moaște în pământ dobrogean - Adamclisi	22
IERARHI ȘI ORGANIZARE ECLEZIASTICĂ ÎN SCYTHIA MINOR	
SECOLELE VI-XIV	25
Arhiepiscopi autocefali de Tomis – secolele IV-V	28
Mitropolia Tomisului	31
BAZILICI ȘI MONUMENTE CREȘTINE ÎN CONTEXTUL	
ETNOGENEZEI ROMÂNEȘTI - SEC. III-VII - ÎN DOBROGEA	37
Bazilici	37
Monumente epigrafice	56
Monumente sculpturale și arhitectonice anepigrafice	75
Obiecte de cult (liturgice) și podoabe	78

CONTINUITATEA ELEMENTULUI CREȘTIN. ASIMILAREA POPOARELOR MIGRATOARE PRIN CREȘTINARE	90
Mitropolia Proilaviei	99
Mitropolia Dristrei	102
Mitropolia de la Tulcea	103

REINTEGRAREA DOBROGEI ÎN CADRUL STATAL ROMÂNESC. REORGANIZAREA ECLEZIATICĂ ÎN PERIOADA MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ	106
Reînvierea vieții creștine după 1878	108
Reînființarea Episcopiei Tomisului	112
Reorganizarea ecleziastică din perioada comunistă	119
Reactivarea Arhiepiscopiei Tomisului	120

ANEXĂ

ISTORICI, OAMENI DE CULTURĂ ȘI ÎNTREAGA SUFLARE CREȘTINĂ DOBROGEANĂ DORESC REACTIVAREA MITROPOLIEI TOMISULUI	124

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ	134

METROPOLITAN CHURCH OF TOMIS (SUMMARY)	142

PLANȘE	193

ARGUMENT

Prezentul volum este o istorie creștină a provinciei danubiano-pontice fiind o continuare a studiului regretatului profesor dr. Adrian Rădulescu, cel care, cu puțin înainte de trecerea la cele veșnice, inițiase o amplă mișcare în rândul intelectualilor dobrogeni, prin care dorea să popularizeze la nivel global vechimea centrului mitropolitan de la Tomis. Amabilitatea distinsei doamne Ștefania Rădulescu de a pune manuscrisul la dispoziția Editurii Arhiepiscopiei Tomisului ne îndatorează cu mulțumiri.

Astfel, IPS Sa, Prof. Univ. Dr. Teodosie Petrescu, în paralel cu slujirea, a reușit în cei aproape patru ani de arhipăstorire în Dobrogea Sfântului Andrei să intre în contact direct cu istoria locurilor și implicit cu studiile care abordează problematica creștinismului din acest teritoriu. A considerat că este de datoria Înalte Prea Sfinției Sale să continue ceea ce începuse marele profesor Adrian Rădulescu și, în calitate de exponent al voinței credincioșilor dobrogeni, a ridicat problema reactivării Mitropoliei de la Tomis.

Volumul este structurat în capitole care tratează *apostolicitatea creștinismului românesc, Scythia Minor – un pământ sfințit de jertfa martirilor, ierarhi și organizare eclezială în Scythia Minor - actuala Dobroge, bazine și monumente creștine în contextul etnogenezei românești din secolul III-VII din Dobrogea, continuitatea elementului creștin în timpul și după cucerirea Dobrogei de către avaro-slavi și turco-tătari. Asimilarea prin creștinare, revenirea Dobrogei în cadrul statal*

românesc, reorganizarea ecleziastică în epoca modernă și contemporană, (perioada comunistă și post-decembristă).

Considerăm că acest volum poate contura argumentația istorică a definitivării statutului eparhiei tomitane și nădăjduim că, împreună cu argumentația canonică, el va face obiectul analizei obiective a factorilor decizionali.

Este în firescul lucrurilor ca o astfel de hotărâre să fie luată doar în momentul în care organizarea eparhială a urmat o etapizare în concordanță cu realitățile administrativ bisericești și, odată analizate, se impune corelarea cu realitățile istorice. Nu putem vorbi despre o Biserică românească organizată sub formă *de mitropolii corespunzând provinciilor istorice* fără ca acest simplu enunț din Statutul de Organizare și Funcționare a Bisericii Ortodoxe Române să se regăsească în realitățile teritoriale. Este foarte adevărat că Dobrogea a trecut prin grele încercări istorice, dar acest fapt nu poate opri reglementarea nedreptăților istorice. Nu o dată am auzit, chiar și în rândul clerului că este un Ev Mediu românesc din care Dobrogea lipsește. Este o afirmație cel puțin lipsită de profunzime, dacă nu chiar ignorantă. Nu poți face abstracție de românitatea spațiului danubiano-pontic, așa cum nu poți infirma românitatea provinciilor istorice românești. Chiar dacă au avut o evoluție aparent independentă, provinciile istorice românești au fost unite de condițiile geo-fizice, condiții care au conturat mentalitatea românească și astfel, nu se poate vorbi decât de perioade istorice potrivnice unității administrativ - teritoriale și nu de perioade de absenteism al românității la un moment și timp dat.

Elementul de noutate al lucrării îl constituie lista inscripțiilor cu specific religios descoperite în Dobrogea în decursul timpului, fiind analizate și interpretate de profesorul Adrian Rădulescu. De asemenea, din dorința Înalț Prea Sfinției Sale Teodosie Petrescu, în acest volum sunt

publicate, în premieră, adresele administrației dobrogene la momentul revenirii Dobrogei în cadrul statal românesc. Existența lor nu este străină istoriografiei contemporane, dar conținutul și forma lor sunt oferite acum spre studiu și interpretare. Lucrarea se adresează deopotrivă mediilor românești și celor din străinătate și, de aceea, în partea a doua a lucrării, fiecare capitol este prezentat și în limba engleză.

Anexa de la sfârșitul prezentului volum este alcătuită de editor și prezintă preocuparea mediilor intelectuale dobrogene de a reactiva Mitropolia Tomisului.

Editorul

APOSTOLICITATEA CREȘTINISMULUI ROMÂNESC

A fost sau nu Sfântul Apostol Andrei în Dobrogea?

Sfântul Apostol Filip și pământul scitic

În urmă cu două milenii, în Palestina biblică, avea să se nască Cel care a adus întregii lumi o nouă înfățișare. După numai trei ani de activitate publică Hristos - Dumnezeu oferă omului, prin pătimirea Răstignirea și Învierea Sa, o nouă perspectivă asupra vieții - posibilitatea omului de a trăi și de a se împărtăși din nou din harul divin. El însuși a instituit Biserica prin trimiterea în lume a celor doisprezece ucenici pentru a propovădui Evanghelia *la toată făptura* (Mc. XVI; 15). Prin activitatea lor misionară s-au creat primele comunități creștine și, ulterior Bisericile primare. În decursul timpului istorici și cercetători s-au străduit să realizeze un tablou complet al traseelor parcurse de Apostolii Mântuitorului Hristos, făcând apel la mărturiile biblice și istorice. Cele biblice sunt fără îndoială cartea *Faptele Apostolilor* și *Epistolele pauline*, care descriu în special misionarismul Sfântului Apostol Pavel și propovăduirea la toate „neamurile“ (Rom. I, 13). Din Epistola către Romani, datată pe la anul 58 reiese că „a împlinit propovăduirea Evangheliei lui Hristos“ până în Illiria (Rom.XV; 19). O analiză de ansamblu a epistolelor pauline oferă certitudinea că ținuturile sud-dunărene învecinate actualului teritoriu românesc au fost evanghelizate direct de către Apostolul neamurilor și ucenicii săi.

În toată această perioadă țărmul Mării Negre (Pontul Euxin) era împânzit de o serie de colonii grecești, ceea ce ne face să credem că acestea

au solicitat lucrarea misionară a unuia dintre primii propovăduitori ai noii învățături creștine. Din Epistola Sfântului Apostol Pavel către Coloseni (III, 11) „Nu mai este elin și iudeu, tăiere împrejur și netăiere împrejur, barbar, scit, rob ori liber, ci toate și întru toți Hristos”, ar reieși că și „sciții“ au putut auzi cuvântul lui Dumnezeu. Cercetătorii nu s-au limitat la sursele biblice, ci au făcut apel la informațiile din tradiția bisericească patristică și hagiografică și astfel, informațiile rezultate din studiul acestor surse vin în completarea celor biblice.

Prin urmare Sf. Ipolit (170-236) consemna o tradiție conform căreia Sfântul Apostol Andrei „a vestit (cuvântul Evangheliei) sciților și tracilor“. Considerată veridică această informație a fost preluată în *Istoria bisericească, cartea a III-a, cap. I; 1-3* și de marele istoric bisericesc, episcopul Eusebiu al Cezareei Palestinei (265–340): „*Când Sfinții Apostoli și ucenici ai Mântuitorului Iisus Hristos s-au împrăștiat peste tot pământul locuit, Toma, după spusele tradiției, a luat (spre evanghelizare) țara parților, Andrei Scythia, Ioan Asia, unde și-a petrecut toată viața până ce a murit în Efes; Petru a predicat iudeilor împrăștiați în Pont, Galatia, Bitinia, Capadocia și Asia... Ce să mai spun de Pavel, care, după ce a predicat Evanghelia lui Hristos de la Ierusalim până în părțile Iliriei, a suferit martiriul la Roma sub Nero.*“ La fel consideră și scriitorul bisericesc Origen, în cartea a treia a Comentariilor sale la Facere.

Părintele Profesor Ioan Rămureanu scria într-un studiu din anul 1974 că în *Doctrina syriacă a Apostolilor* se arată că teritoriile evanghelizate de Sfântul Apostol Andrei sunt: *Niceea, Nicomidia, Bitinia și... Gothia*, sub numele de Gothia „trebuie să înțelegem regiunea de est a Daciei Carpatice“.

Aceste relatări ridică problema localizării Scythiei identificate de majoritatea istoricilor cu actuala provincie românească Dobrogea. În lucrarea „Geografia“, Strabo (58 î. Hr. – 21 d. Hr.) arată că prin Scythia

se înțelege teritoriul dintre Dunăre și Mare, teritoriu care a făcut obiectul unei reforme administrative din anul 297 prin care împăratul illir Dioclețian (284 – 305) prevedea ca Dacia Pontică (Dobrogea de azi), să fie despărțită de Moesia Inferior, formând provincia Scythia Minor (μικρά Σκυθία). Localizarea concordă și cu mărturia poetului Ovidiu (43 î.Hr. – 18 d. Hr.) cel ce se plângea în lucrările sale *Tristele* și *Ponticele* că a fost exilat la Tomis, printre *sciți*.

În secolul al XIV-lea istoricul bizantin Nichifor Calist reia tradiția propovăduirii Sfântului Apostol Andrei în Dobrogea de azi spunând că „după ce Apostolul Andrei a predicat în cetățile Pontului stâng locuit de greci, romani și geto-daci, trecând prin Tracia, a ajuns la Bizanț, iar de aici, coborând prin Macedonia și Tesalia, a ajuns în orașul Patras, din Achaia (Grecia), aproape de golful Lepanto, unde avea să moară de moarte martirică, fiind răstignit pe o cruce în formă de X, care până azi se numește Crucea Sfântului Andrei“.

Propovăduirea Întâiului Chemat de Mântuitorul Hristos nu este străină cărților de cult tipărite în toate cele trei provincii românești de-a lungul timpului. În *Proloagele* apărute prin grija marelui Mitropolit Dosoftei al Moldovei (+ 1693), în perioada 1682 – 1686, se menționează pentru ziua de 30 noiembrie că Sfântului Apostol Andrei i-a revenit (prin tragere la sorți) zona de la Dunăre, căreia i se spune Dobrogea. Tot astfel și mitropolitul Iacob Putneanul (1750–1760) menționa în „Viețile Sfinților“ din anul 1760 despre propovăduirea Sfântului Apostol Andrei în Dobrogea, la fel și în *Viețile Sfinților* tipărite la Neamț în 1811. Arhiereul Filaret Scriban (1811–1873) și Episcopul Ghenadie (1835–1898) al Râmnicului și Noului Severin, analizând cele relatate de preotul Epifanie cu privire la propovăduirea Sfântului Apostol Andrei în Scythia, a ajuns la concluzia că acest ținut nu poate fi altul decât Dobrogea de azi.

Mitropolitul Moldovei și Sucevei, Irineu Mihălcescu sublinia că: *Ceea ce este cu totul vrednic de crezare și mai presus de orice îndoială este că Sfântul Andrei a propovăduit Evanghelia în Dobrogea noastră.*

Făcând referire la Scriitorii Bisericești din sec. IV-V, istoricul Ion Barnea sublinia că aceștia vorbesc de activitatea misionară a Sfântului Apostol Andrei în Scythia Minor – Dobrogea de azi, marea lor majoritate fiind de acord că zorii creștinismului la noi s-au ivit chiar din veacul apostolic. Atât istoricul C.C. Giurescu, cât și preoții profesori Niculae Șerbănescu, Ioan Rămureanu, Mircea Păcurariu fac referire în studiile lor despre veridicitatea propovăduirii „celui întâi chemat la apostolat“.

Din cele prezentate mai înainte, reiese foarte clar că Sf. Ap. Andrei a propovăduit credința creștină în zona Scythiei Minor (Dobrogea de azi). Concluzia unanimă este că: *„Biserica noastră Ortodoxă este de origine apostolică, iar prin succesiunea șirului de ierarhi orânduși de Sfântul Apostol Andrei până azi s-a păstrat, nu numai în Dobrogea, dar și pe întreg cuprinsul românesc, garanția autenticității Evangheliei lui Hristos, peste veacuri“* (Istoria României – Academia Română).

Pe lângă mărturiile istorice, care atestă prezența și propovăduirea Sfântului Apostol Andrei la strămoșii noștri, mai există dovezi, în acest sens, în folclorul și obiceiurile legate de persoana și sfințenia acestui Apostol al Mântuitorului, care s-au păstrat în conștiința și spiritualitatea românească.

Obiceiurile dobrogene exprimă credința că Sfântul Apostol Andrei era cunoscut strămoșilor noștri, ca propovăduitor al veșnicelor principii Evanghelice de viață și îndrumare a oamenilor de pe aceste meleaguri spre mântuire. Multe din obiceiurile, credințele, mărturisirile și practicile legate de prezența Sfântului Apostol Andrei pe pământul strămoșesc au fost culese și publicate de-a lungul vremii.

Preotul profesor Ioan G. Coman afirma, pe bună dreptate: „credința și teologia noastră ortodoxă, uneori și folclorul, au contribuit substanțial la unitatea poporului daco-roman și apoi român“.

Prin cuvântul Evangheliei vestit strămoșilor noștri, Sfântul Andrei este considerat „un apostol al românilor“, misiunea sa reprezentând nu numai un argument al statorniciei noastre aici, ci și contribuția la întărirea unității și continuității noastre pe aceste meleaguri.

Sfântul Apostol Filip și pământul scitic

Părintele Nicolae Dănilă a publicat în 1997 în Telegraful Român un articol care pune în discuție studii publicate în special în Occident, care prezintă o tradiție din secolul al VI-lea, conform căreia, un alt apostol al Mântuitorului Iisus Hristos, și anume, Sfântul Apostol Filip, ar fi propovăduit în Scythia Minor – Dobrogea de astăzi. Studiind îndeaproape această problemă, preotul Nicolae Dănilă consideră că Sfântul Apostol Filip a predicat în Scythia, și a hirotonit diaconi, preoți și un episcop, Abdia din Babilon, sau mai mulți episcopi (Ado, Molkerus, Balbulus, Usuardus, Iacobus de Voragine, Petrus de Natalibus). În lucrarea *Historia certaminis apostolici libri decem* („Istoria nevoinței apostolice în zece cărți“), aparținând unui episcop gallo-roman din sec. al VI-lea, în partea ultimă a lucrării, autorul afirmă despre Apostolul Filip că a propovăduit în Scythia Minor. În secolul al IX-lea arhiepiscopul Ado de Vienne (799–875), reia ideea în lucrarea *Libellus de Festivitatibus Sanctorum Apostolorum et reliquorum qui discipuli aut vicini successoresque ipsorum Apostolorum fuerunt* - „Cărticica despre sărbătorile Sfinților Apostoli și a celorlalți, care au fost discipoli sau urmașii imediați ai Apostolilor înșiși“. În anul 1584, cardinalul Cesare Baronio reproduce textele amintite în prima ediție a *Martyrologium-ului Romanum*. Ceaslovul romano-catolic, folosit din Evul Mediu până astăzi de Biserica Romano-catolică

promovează propovăduirea Sfântului Apostol Filip în Scythia Minor, actuala Dobroge.

Se pare că activitatea misionară a Apostolului Filip în Scythia Minor, asemeni celei a Sfântului Apostol Andrei, a fost finalizată cu hirotonia unui episcop care să continue predica Mântuitorului Hristos.

Martirologiile și Sinaxarele răsăritene nu amintesc despre propovăduirea lui Filip în Scythia Minor, situație întâlnită și în alte cazuri pentru că majoritatea sfinților și martirilor din aria de formare a poporului român au fost consemnate de izvoarele apusene care preiau tradiții locale daco-romane.

Propovăduirea Sfântului Apostol Filip alături de propovăduirea Sfântului Apostolului Andrei în aceeași provincie, ne îndreptățesc să ne considerăm de două ori binecuvântați de Dumnezeu pentru originea apostolică a creștinismului românesc.

Bibliografie:

1. Barnea Ion, *Recenzie asupra lucrării D.M. Pippidi, Intornealle fonti litterarie de cristianesimo daco-romano*, în „Biserica Ortodoxă Română“, (anul LXIII), București 1945, nr. 1-2.

2. Coman Pr. Prof. Dr., Ioan G., *Scriitori teologi în Scythia Minor*, în vol. „De la Dunăre la Mare“, Ed. a II-a, Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1979, pp. 63-84.

3. Dănilă, Pr. Nicolae, *Sf. Ap. Filip, alt evanghelizator al Scythiei Minor*, în „Telegraful Român“, nr. 43, 44 din 15 nov. 1997, p.4.

4. Epifanie, Tomitanul (Episcop vicar), *Sfântul Apostol Andrei în tradiția românilor – mărturie a vechimii creștinismului și a continuității noastre pe aceste meleaguri*, în Revista „Glasul Bisericii“ (anul XXXVIII), București, nr. 11 – 12.

5. Eusebiu din Cezareea, *Istoria bisericească*, III, 1 în „Fontes Historiae Daco-Romaniae pertinentes“, II București, 1967.

6. Fochi Adrian, *Datini, eresuri populare de la sfârșitul sec. al XIX-lea; Răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densușianu*, București, 1976.

7. Hipolit Romanul, *Despre cei doisprezece Apostoli*, în „Fontes Historiae Daco-Romaniae pertinentes“ I, București, 1964.

8. Ionescu G. N., *Istoria Bisericii Românilor din Dacia Traiană*, 44 – 679 d. Hr., vol. I, București, 1906.

9. Irineu, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Istoria Bisericii Române*, ed. a V-a, Iași 1939.

10. Păcurariu, Pr. Prof. Dr. Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, ed. a II-a, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1991.

11. Rămureanu, Pr. Prof. Ion, *Sfinți și martiri la Tomis – Constanța*, în Revista „Biserica Ortodoxă Română“, (anul XCII), București, 1974, nr. 7–8.

12. Rămureanu, Pr. Prof. Ion, *Noi considerații privind pătrunderea creștinismului la traco-geto-daci*, în revista „Ortodoxia“ (anul XXVI), București, 1974, nr. 1.

13. Runcan, Pr. Lector Univ., *Nechita Sfântul Andrei, Apostol al lui Iisus Hristos la români*, Editura Arhiepiscopiei Tomisului, Constanța 1994.

14. Scriban, Filaret, *Istoria Bisericească a românilor pe scurt*, Iași, 1871.

15. Șerbănescu, Pr. Nicolae, *Pătrunderea și dezvoltarea creștinismului în Scythia Minor*, în vol. „De la Dunăre la Mare“, Galați, ed. a II-a, 1979.

16. Șerbănescu, Pr. Nicolae, *1600 de ani de la prima mărturie documentară despre existența Episcopiei Tomisului*, în „Biserica Ortodoxă Română“, (Anul LXXXVII), București, 1969, nr. 9 – 10.

SCYTHIA MINOR – UN PĂMÂNT SFINȚIT DE JERTFA MARTIRILOR

Martiri la Tomis

Martirii de la Halmyris – preotul Epictet și monahul Astion

Martiri și la Axiopolis

Sfântul Dasie de la Durostorum

Martiri la Noviodunum – Sfinții Martiri Zotic, Atal, Camasie și Filip

Sfinte Moaște la Adamclisi și Dinogetia

Prin chinurile îndurate urmând Mântuitorului Hristos, martirii au primit cununa vieții celei veșnice.

După Mircea Eliade, *cauzele triumfului final al propagandei creștine pot fi sintetizate, în primul rând, în credința de nezdruccinat și forța morală a creștinilor în fața torturii și a morții*; apoi, printr-o solidaritate fără pereche, care a creat o nouă identitate creștină; în fine, egalitatea din interiorul comunităților creștine, nemaicunoscută până atunci și după aceea, izvorâte dintr-o mare caritate și o adâncă iubire frățească. *Creștinismul s-a propagat astfel ca o religie a iubirii, a dreptății și a păcii.* (Radu Vulpe, Romanitate și creștinism, coordonate ale etnogenezei române.)

Numărul mare de sfinți martiri din Scythia Minor dovedește largă răspândire timpurie a creștinismului. Dintre aceștia, cei mai mulți sunt originari din localitățile în care au primit moarte martirică. Așa cum a afirmat Emilian Popescu, *numărul lor mare constituie nu numai dovada răspândirii timpurii a creștinismului, ci și mărturia intensității vieții creștine de la Dunărea de Jos în epoca paleocreștină.*

Amintirea marilor persecuții creștine este păstrată în actele martirice, care cuprind copii ale proceselor verbale de judecată (ACTA), parțial distruse, istorisirile unor contemporani, clerici sau martori oculari, și cele ale unor istorici de mai târziu, care preiau tradiții mai vechi. Aceste documente au o mare importanță istorică, dar sunt puține. Documentele hagiografice fac mențiuni sumare în vechile martirologii, manuscrise sau liste de sfinți (calendare, minee, sinaxare). Nici unul dintre aceste documente hagiografice nu se păstrează în forma originală: *Breviarum Syriacul*, cel mai vechi Martyrologiu răsăritean, scris de un arian, între anii 370-380 d. Hr., este păstrat într-o formă rezumată și inclusă în Martirologiul roman (latin); Martirologiul hieronimian, atribuit lui Eusebiu Hieronymus, este o compilație apuseană din secolul al-VII-lea, care stă la baza Martirologiului roman; Sinaxarium Ecclesiae Constantinopolitane a fost alcătuit în secolul al VIII-lea sub forma unei liste de sfinți (minologhiul-evangheliar) și stă la baza calendarului ortodox (Ene Braniște). Cei mai vechi sfinți martiri, cunoscuți până azi, provin din cetățile grecești și romane din sudul Scythiei Mici de odinioară (azi în Bulgaria), ca Marcianopolis (spre vest de Varna), unde vechile martirologii plasează martiriul Sfintei Mucenițe Melitina, executată în persecuția lui Antonin Piul (138–161), și pomenită, încă, în Sinaxarul din Mineiul ortodox pe octombrie, ziua 29 (fără indicația timpului și a locului pătimirii). În anul 202 d. Hr., Septimius Severus publică primul decret anticreștin, interzicând prozelitismul și deci proliferarea religiei Mântuitorului, pentru ca 26 de ani mai târziu, în vremea lui Severus Alexander, să fie pomenit Iulius veteranul din Durostorum. În timpul anarhiei militare (secolul al III-lea d. Hr.), a fost emis un edict al împăratului, prin care supușii Romei erau obligați să aducă jertfă zeilor. În această perioadă, în Caesarea Capadociei la 20 noiembrie d. Hr are loc martiriul sfântului militar, Mercurius, originar din Scythia Minor. Șapte ani mai târziu, între 257 – 258, împăratul Valerian hotărăște o nouă represiune materializată, în părțile noastre, de martirajul lui Priscus din Durostorum

sau poate din Dinogetia, la 1 octombrie, în perioada anilor 253-259 d. Hr. Pentru trei decenii, între 260-290, creștinismul scitic, asemenea celui din alte provincii imperiale, cunoaște o perioadă de înflorire, pentru ca, la începutul secolului următor, să fie înregistrate o serie de persecuții, prin care pământul dintre Dunăre și Mare „a fost sfințit“.

Informațiile de care dispunem, din martirologii și descoperiri arheologice, relevă un număr mare de martiri creștini. Primele mărturii sunt cele despre martirizarea, prin decapitare, a preotului Epictet, în vârstă de 70 de ani, și a discipolului său Astion, de 35 de ani, la 8 iulie 290 d. Hr., în cetatea Halmyris, important centru comercial și punct strategic, situat la confluența Dunării cu marea. (Pr. Prof. I. Rămureanu, *Actele martirice*, în „Părinți și Scriitori bisericești“)

În anul 319 d. Hr. în plin conflict cu Constantin, Licinius ia hotărârea de a curăți armata și administrația imperială de creștini, în care nu mai avea încredere. Numeroși funcționari de stat au fost exilați în Scythia Minor, unde comunitățile creștine deveniseră tot mai numeroase. Marea persecuție din timpul împăratului Licinius dintre anii 319 – 324 d. Hr., a afectat profund aceste comunități, care au dat numeroși martiri. Sub Licinius, în Tomis, cel mai important centru al Scythiei Minor, numărul martirilor depășește 60. (*Dictionnaire d'archeologie chretienne et de liturgie*).

Martirii provin din toate categoriile socio-profesionale: negustori, soldați romani, clerici, cultivatori de pământ, meseriași. Existența primului monument martiric construit foarte probabil la o dată apropiată de construirea sanctualelor paleocreștine de la Beroe și Axiopolis, dar adăpostind relicve mai vechi, ridică problema prezenței unor martirioane construite, în timpul sau imediat după încetarea marilor persecuții anticreștine, în teritoriile rurale ale orașelor și cetăților din Dacia Pontică.

Martiri la Tomis

În vechiul oraș Tomis, centru ecleziastic al Scythiei Minor, au suferit martiriul cei mai mulți creștini din aceste părți, majoritatea fiind pătimitori în timpul persecuției lui Dioclețian, Maximian, Galeriu și Liciniu (290-325). La 7 martie 304 d. Hr. este decapitat Efrem, episcopul Tomisului, venit în Scythia Minor cu numai câțiva ani mai înainte. Vechile sinaxare grecești și mineiele ortodoxe de azi (inclusiv cele românești) istorisesc la 13 septembrie chinurile a șase martiri care au pătitit la Tomis, sub împăratul Liciniu (320-323): Macrobiu, Gordian, Ili sau Helia, Zotic, Lucian și Valerian. La aceștia, actele martirice adaugă pe Seleucus și mulți alții care au pătitit tot atunci. În *Martirologiul hieronimian*, Macrobiu, Gordian și Valerian sunt pomeniți la 15 septembrie, împreună cu Straton. Tot el este menționat ca pătimitor la 5 iulie, împreună cu un grup de martiri. La 15 septembrie, martirologiul roman, pe lângă grupul martirilor pomeniți în sinaxarul ortodox la 13 septembrie și pe lângă Seleucus și Straton, indică pomenirea altor martiri tomitani : Marcial, Victurus, Marina și Servul, despre care nu se cunosc amănunte. La 1 octombrie, în martirologiul roman sunt indicați ca sărbătoriți la Tomis, martirii Priscus, Crescens și Evagriu, împreună cu alții. În aceeași zi sunt pomeniți: Denegothia, Faustin, Marcial, Ianuarie, Alexandru, Eutropiu, Pigra, Dignus, Saturnus, Speus, Castus, Primus Donatus, Probus, Digna și Christus. De asemenea, nu se cunosc amănunte despre ei, dar sunt enumerați în martirologii locale vechi.

La 2 ianuarie, martirologiul roman pomenește ca martiri la Tomis pe trei frați: Argeu, Narcis și Marcelin pruncul, morți în persecuția lui Liciniu. Numele lor este legat de cel al Episcopului Efrem și se ridică problema cauzei pătimirii, o parte dintre istorici considerând că însuși episcopul Efrem a refuzat înrolarea în armată, alții considerând că Argeu și Narcis au fost uciși prin sabie, pentru că refuzaseră înrolarea în armata

romană. Al treilea a fost aruncat în mare. Trupul acestuia ar fi fost adus de valuri la țărniș și a fost luat de piosul Amantius și dus în casa lui, unde s-au săvârșit multe tămăduiri. La 3 ianuarie, unele martirologii apusene, bazate pe cel al lui Beda (+735), consemnează pomenirea unui sfânt tomitan, Filus episcopul, care ar fi fost aruncat în mare după nenumărate chinuri.

La 3-5 aprilie, martirologiul hieronimian adaugă și numele altor martiri tomitani, pomeniți în aceeași zi: Toma, Evagriu, Benignus, Arestus, Rufus, Sinnidia și Patriciu. Arheologii contemporani sunt de părere că aceste nume, exceptând pe Rufus și Patriciu, ar reprezenta denaturări ale altor nume de persoane ori de localități. La 18 iunie, martirologiile apusene consemnează cinstirea, la Tomis, a martirilor Paulus și Cyriacus (Chiriac), al căror act martiric s-a păstrat. La 5 iulie, sunt cinstiți la Tomis: Straton, Teodot, Merena, Rodofia, Secundinus, Marinus și Thomus sau Theonus, neexistând date despre cauza și felul pătimirii lor, istoricii considerând că e posibil ca primul nume din această listă să reprezinte indicarea unei localități : Stratonis (azi Tuzla, jud. Constanța). La 9 iulie, aceleași martirologii consemnează pomenirea la Tomis a următorilor martiri: Zenon, Minia, Vitalis, Rufinus, Evangelus, Ursiu sau Uriu, Agnitus și Secunda. A fost emisă și ipoteza că toți aceștia au pățit, probabil, prin alte părți, dar cinstirea s-a materializat și la Tomis. La 10 iulie, e amintită din nou pomenirea la Tomis a martirului Marcian (Marțian), împreună cu a altor 47 mucenici, dintre care o parte sunt enumerați nominal în martirologiul hieronimian la aceeași dată.

Martirii de la Halmyris – preotul Epictet și monahul Astion

Pe malul Lacului Razelm, nu departe de brațul Sfântul Gheorghe se află ruinele unei fortărețe romano-bizantine, identificate de istorici cu Cetatea Halmyris.

Descoperirea edificiului bazilical de la Halmyris, de către Mihai Zahariade, a scos la lumină osemintele a doi bărbați de vârste diferite, despre care expertiza antropologică efectuată de dr. N. Mirițoiu a stabilit că au fost schingiuiți și decapitați. Din Acta Sanctorum se cunoaște că în această cetate, la sfârșitul secolului al III-lea au fost martirizați Epictet și Astion. Astfel, descoperirea sfintelor lor oseminte a făcut din Dobrogea deținătoarea celor mai vechi moaște de pe teritoriul țării noastre. Potrivit datelor din Actul lor martiric, Epictet și Astion au pătimit mărturisindu-și credința în Hristos în anul 290, ca urmare a persecuției dezlănțuite de împăratul Dioclețian. Acest act ne prezintă amănunte referitoare la viața, activitatea și pătimirea lor. Din păcate, el ni se păstrează astăzi doar într-o copie din secolul al XV-lea aflată în arhiva bisericii Mântuitorului, din Utrecht. Potrivit datelor din Actul martiric, Epictet și Astion și-au dat viața și au sfințit pământul Dobrogei cu sângele lor în ziua de 8 iulie, pe vremea împăratului Dioclețian și a comandantului Latronianus. Prin exemplul vieții lor și tăria credinței, pecetluite prin moarte martirică, sfinții Epictet și Astion au împodobit literatura hagiografică din primele secole și s-au înscris în calendarul *religios al românilor ca două nestemate demne de cinstirea tuturor timpurilor*.

Martiri și la Axiopolis

După Tomis, al doilea centru ecleziastic important al Scythiei Minor este vechiul Axiopolis, lângă Cernavoda de azi, oraș întemeiat probabil de către tomitani, secolul I-III d.Hr. Ultimele persecuții, declanșate de Dioclețian, Maximian, Galeriu și continuate de Liciniu, au făcut și aici o serie de victime în rândurile creștinilor. Lista martirilor care au pătimit la Axiopolis sau care erau cinstiți aici s-a păstrat, mai ales, în Martirologiul hieronimian și în cel roman. La 4 octombrie avea loc la Axiopolis pomenirea sfântului Hermes din Heracleea, Tracia, din

timpul persecuției lui Dioclețian. Al doilea nume de sfânt pomenit în această zi, Taxius, reprezintă o formă grecească a numelui Dasius. La 9-10 martie, Breviarul siriac indică la Axiopolis sărbătoarea sfinților martiri Chiril și Chindeas, localizându-i la Nicomidia Bitiniei. Sfântul Chiril era, fără îndoială, martirul cel mai popular la Axiopolis, având nu mai puțin de 5 zile de serbare.

Sfântul Dasie de la Durostorum

La Durostorum (Silistra, Dârstor), întâlnim în secolul al III-lea pe soldatul roman Iuliu, martirizat în jurul anului 228 (pomenit în vechile martirologii la 27 mai), urmat de mulți alții spre sfârșitul secolului al III-lea și începutul secolului al IV-lea. O problemă mai dificilă ridică prezența cunoscutului martir Dasius (Tasios, Taxius, Dasie) printre martirii de la Axiopolis. Acesta e considerat, în general, ca martirizat la Durostorum (Silistra de azi, în Bulgaria), unde avea zi de pomenire la 20 noiembrie, însă studii recente indică o diferențiere între Dasie de la Durostorum și un alt Dasie de la Axiopolis. Cert este că, și într-un caz și în celălalt, martirii din primele secole creștine au împânzit ținutul scitic. Moaștele Sf. Martir Dasie au rămas până la 579 la Durostorum (Silistra), când, din cauza năvălirii avarilor, au fost duse la Ancona, în Italia, și așezate cu mare cinste în biserica „Sfântul Chiriac“ din același oraș. Odată cu reactivarea mitropoliei de la Durostorum, o parte din Sfintele Moaște ale Sfântului Dasie au revenit la Silistra. Din sfințenia lor s-au împărtășit în anul 2003 și credincioșii dobrogeni, cu ocazia praznicului Sfântului Apostol Andrei, când au fost aduse în Dobrogea.

Martiri la Noviodunum – Sfinții Zotic, Atal, Camasie și Filip

Vechiul oraș Noviodunum, lângă Isaccea de azi, jud. Tulcea, era unul dintre punctele strategice pentru flota imperiului și totodată important centru comercial la Dunăre.

În 1956 s-a descoperit o bazilică ce datează din secolul al V-lea, fapt ce indică existența unei comunități creștine și a unei organizări bisericești. Martirologiul hieronimian consemnează aici, la 17 octombrie, pomenirea grupului a trei martiri, Valerian, Macrobiu și Gordian, pe care i-am întâlnit și la Tomis, la 13-15 septembrie. Tot martirologiul hieronimian citează aici, la 17 și 18 mai, pe Heraclius (Iraclie) și Paulus (Pavel) împreună cu frații lor de credință: Peregrinus, Minerius, Aquilinus, Victor, la care unii adaugă pe Artenius și Calcorus. La 25 mai, martirologiul siriatic înregistrează la Noviodunum pe Flavian. La 4 iunie, tot martirologiul siriatic indică pomenirea la Noviodunum a martirului Filip, la care martirologiul hieronimian adaugă pe Zotic, Attal, Eutic, Kamasis, Iulia, Quirinius, Saturnina, Galdun, Ninnita și alți 25 ale căror nume nu ni se arată.

Patru din grupul acestor martiri și anume: Zotic, Atal, Camasie și Filip sunt martiri locali din Noviodunum. Sfintele lor moaște s-au descoperit în anul 1971, în cripta de sub altarul bazilicii paleocreștine din satul Niculițel (la 10 km sud de Noviodunum – Isaccea). După descoperirea lor au fost duse la Mănăstirea Cocoș, unde se află acum. După părerile istoricilor și ale arheologilor români, ei au suferit moarte martirică în persecuția lui Dioclețian și Galeriu, perioadă din care provin majoritatea martirilor din Scythia Minor și din orașele de la sudul Dunării. Fie că au fost înmormântați de la început la Niculițel, fie că au fost aduși aici mai târziu, spre a fi feriți de goți și huni, peste mormântul lor comun s-a construit, probabil în a doua jumătate a secolului al IV-lea sau la începutul secolului următor, martirionul care a păstrat inscripția cu numele lor.

Sfinte Moaște la Adamclisi și Dinogeția

După senzaționala descoperire a martirionului de la Niculițel, între anii 1972–1973, s-au întreprins cercetări de verificare și în alte locuri,

unde cercetările cele mai vechi scosese la lumină bazilici paleocreștine. Cu această ocazie, profesorul Ion Barnea a descoperit în bazilica simplă de la Trophaeum Traiani o criptă înăuntrul căreia se găseau oseminte umane, împrăștiate și amestecate cu dărâmături. În urma expertizei antropologice au fost identificați cinci martiri, ale căror nume nu sunt cunoscute, întrucât nici un izvor antic nu menționează la Adamclisi martiri creștini sau eventuale transferări de relicve sfinte în această cetate. Inscripția pictată într-un chenar dreptunghiular, pe unul dintre pereții criptei, nu a putut fi salvată. Moaștele celor cinci martiri zăceau împrăștiate în criptă, fără nici o urmă de sicriu sau un alt obiect de inventar, evidențiind profanarea acestora încă din vechime, înainte de prăbușirea bolșii. Sfintele moaște se află și astăzi în studiu la Institutul de Antropologie din București.

Vechea cetate romană și apoi bizantină cu numele de Dinogeția (Garvăn, județul Tulcea), descoperită prin săpăturile din ultimul timp, ce au adus la lumină și resturile unei bazilici creștine din secolele IV-V, este amintită în Martirologiul hieronimian de două ori. Dintre cei mai importanți sfinți vrednici de pomenire, putem aminti pe Sfinții Mucenici Faustinus, Marcialis, Ianuarius, Alexandru și Eupropius.

Lista sfinților martiri pătimitori în Scythia Minor ar putea continua, însă nădăjduim ca pe viitor să fie alcătuit un sinaxar al sfinților martiri dobrogeni, care să sublinieze aportul lor la continuitatea vieții creștine apostolice.

Bibliografie:

1. Barnea, I., *O inscripție creștină de la Axiopolis*, Studii Teologice, 3-4, 1954, 219-228.
2. Barnea, I., *Bazilica „simplă“ (A) de la Trophaeum Traiani*, Pontica II, Constanța, 1978, 181-187.
3. Baumann, V.H., *Nouveaux témoignages chrétiens sur le limes nord-scythique: la basilique à Martyrium de basse époque romaine découverte à Niculițel (dep. de Tulcea), Dacia*, n.s. 16, 1972, 189 - 202.

4. Baumann, V.H., *Mărturii ale spiritualității populației autohtone din zona limesului nord-scythic, în secolul al IV-lea*, Revista Monumentelor istorice, an. LIX, s.n., Nr. 2, București, 1990, 3-11.

5. Baumann, V.H., *Sângele martirilor*, Editura Arhiepiscopiei Tomisului, Constanța, 2004.

6. Braniște, E., *Martiri și sfinți pe pământul Dobrogei de azi*, în vol. „De la Dunăre la Mare. Mărturii istorice și monumente de artă creștină”, Galați, 1977, 34-62.

7. Coman, I., *Scriitori Teologi în Scythia Minor*, în vol. „De la Dunăre la Mare. Mărturii istorice și monumente de artă creștină”, Galați, 1977, 63-83.

Dictionnaire d'archéologie chrétienne et de liturgie, Paris I/1 (1904) – C. Auner, col. 1238 - 1239. Dobrogea, V. Introduction du christianisme.

8. Eliade, M., *Istoria credințelor și ideilor religioase. II. De la Gautama Buddha până la triumful creștinismului*, București, 1986.

Iorga, N., *Istoria Românilor*, vol. II – Oamenii Pământului (până la anul 1000), București 1936.

9. Mirișoiu, N., Soficar, A., *Studiu antropologic al așezămintelor descoperite în cripta bazilicii de la Murighiol (anticul Halmyris)*, în „Peuce 14”, Tulcea., 2003.

10. Năsturel, P.Ș., *În legătură cu inscripția despre mucenicii de la Axiopolis*, în „Ortodoxia”, nr. 4, 1954, 585 - 587.

11. Rămureanu, I., *Martirii creștini de la Niculițel descoperiți în anul 1971*, în BOR, an. XCI (1973), nr. 3-5, 466-471.

12. Rămureanu, I., *Actele martirice*, în col. „Părinți și Scriitori Bisericești”, 11, București, 1982.

13.****Izvoarele creștinismului dobrogean*, Editura Arhiepiscopiei Tomisului, Constanța, 2003.

14.****Sfinți români și apărători ai legii strămoșești*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987.

IERARHI ȘI ORGANIZARE ECLEZIASTICĂ ÎN SCYTHIA MINOR – SECOLELE VI-XIV

Arhiepiscopi autocefali de Tomis – secolele IV-V

Mitropolia Tomisului

Vicina - Continuitate apostolică

Cetatea Tomis, actualul oraș Constanța – metropola provinciei istorice Dobrogea – s-a învrednicit de un ierarh încă din epoca apostolică. Primul ei episcop a primit harul arhieriei prin punerea mâinilor și din binecuvântarea celui dintâi chemat la Apostolat - Sfântul Apostol Andrei.

Prima mărturie documentară sigură despre existența unui episcop în cetatea Tomis provine însă de pe la sfârșitul secolului al III-lea și începutul secolului al IV-lea. Este vorba despre episcopul *Evangelicus* (Evangelicus) (280-303), pe care îl aflăm menționat în chip expres în *Actul martiric al Sfinților Epictet și Astion*. Acest Act ne relatează despre poposirea în pământul scitic – din zona pontică – a unui cleric (preotul Epictet) și a unui monah (Astion), care au pătimit moarte martirică la Halmyris (Dunavățul de Jos, județul Tulcea). Din aceeași relatare hagiografică, aflăm că părinții lui Astion, plecați în căutarea fiului lor, au ajuns în aceeași cetate, unde, aflând despre martirajul întru Hristos al fiului lor, au îmbrățișat și ei credința creștină, fiind catehizați de preotul Bonosus și botezați de Evangelicus (sfârșitul secolului al III-lea - începutul secolului al IV-lea).

După părerea unor istorici bisericești, urmașul lui Evangelicus în Scaunul de Tomis a fost *Efrem*, trimis ca episcop misionar de Emon al

Ierusalimului (300-314) să propovăduiască Evanghelia în Scythia Minor, unde ar fi primit și cununa lui Hristos în timpul persecuției lui Dioclețian.

Un alt episcop martir la Tomis a fost **Titus** (Tit) (aprox. 319), despre care vechile izvoare hagiografice, creștine, ne precizează că a pătimit și suferit moarte mucenicească în timpul împăratului Liciniu (308-321). Vechile sinaxare ne spun într-adevăr că Tit a refuzat prestarea serviciului militar, întrucât era considerat ca incompatibil cu slujirea arhierescă. Ca urmare a refuzului său, Tit a fost aruncat în mare împreună cu fiii săi: Marcellinus, Agen și Marcis – în ziua de 2 ianuarie. Știute fiind gerurile scite, episcopul Tit și fiii săi au murit prin îngheț. Mărturiile hagiografice referitoare la episcopul Tit sunt adevărate și de cele epigrafice. O inscripție funerară descoperită la Tomis, păstrată fragmentar, indică numele acestui episcop, Tit.

În epoca preniceeană, Biserica tomitană a fost ilustrată și de ierarhi care au propovăduit Evanghelia lui Hristos cu propria lor viață. Or, pe credința lor s-a semănat această Evangheliie nu numai în cetatea Tomis sau în Dacia Pontică, ci și în spațiul carpato - danubiano - pontic.

La Sinodul I Ecumenic de la Niceea, 325 a participat și **un ierarh tomitan**. În lucrarea sa, *Despre viața împăratului Constantin*, istoricul bisericesc Eusebiu, arhiepiscopul Cezareei Palestinei, afirma că dintre participanții la acest sinod n-a lipsit *nici scitul*. Cum se numea însă acest episcop nu știm, deoarece lista episcopilor participanți la acest sinod s-a pierdut. Or, până în prezent, de această realitate istoriografia românească bisericească nu are cunoștință încă, de aceea s-a și afirmat eronat că acest episcop ar fi fost Marcu, în realitate fiind reprezentantul unei Biserici dacice din Sudul Dunării.

Reținem, așadar, că la Sinodul I Ecumenic a participat și un ierarh tomitan. Cert rămâne și faptul că acest ierarh a semnat și a adus cu sine hotărârile dogmatice și canonice ale acestui Sinod, care, printre altele

– consfințeau forma de organizare de tip mitropolitan (cf. canonului 4-7 I Ecumenic.) După cum era și firesc, Biserica din Scythia Minor și-a adaptat și ea forma de organizare la cea de tip mitropolitan. Ca atare, ierarhul ei n-a purtat doar titlul de arhiepiscop – care era în vigoare la vremea aceea pentru ierarhii metropolelor – ci și pe cel de mitropolit. Așa se face că, începând cu Sinodul I Ecumenic, în Dacia Pontică avem o Biserică de tip mitropolitan.

Se știe de asemenea că, în deceniul al șaptelea, în Scaunul Tomisului s-a aflat Bretanion (367–369), prăznuit ca sfânt la 25 ianuarie. Despre ierarhul tomitan, Theodoret de Cyr scrie că acesta se distingea „prin tot felul de virtuți“. Printre acestea s-au numărat și virtutea demnității și cea a curajului, pe care le-a dovedit și cu prilejul confruntării sale cu împăratul arian Valens, care, în drum spre Constantinopol în vara anului 369 – a poposit și la Tomis după pacea încheiată cu goții la Noviodunum.

După mărturia lăsată de istoricul bisericesc Sozomen (secolul al V-lea), împăratul Valens, „...care era un aprig susținător al arianismului, a intrat în biserica în care slujea episcopul Bretanion, încercând să-l determine să intre în comuniune cu arienii. Episcopul, însă, nu a primit, ci, dimpotrivă, printr-o cuvântare înflăcărată rostită în fața împăratului și a credincioșilor prezenți a apărât învățătura celor 318 Sfinți Părinți participanți la primul Sinod Ecumenic de la Niceea, din anul 325, apoi a părăsit pe împărat, retrăgându-se cu toți credincioșii într-o altă biserică. Considerând gestul ierarhului ca o sfidare la adresa sa, împăratul a poruncit să fie exilat. Exilul său nu a durat prea mult, întrucât tot împăratul, de frica vreunei răscoale «a sciților», nemulțumiți de înlăturarea păstorului lor, i-a îngăduit «să se întoarcă la Scaunul său»“.

Despre **Bretanion**, Întâistătătorul Bisericii din Scythia Minor, mai știm că a purtat corespondență cu Sfântul Vasile cel Mare, care îl descrie ca o personalitate deosebită. Totodată, istoricii Bisericii noastre au afirmat că scrisoarea Bisericii din Goția, redactată în limba greacă – și care este „prima lucrare păstrată, scrisă pe teritoriul țării noastre“ – ar fi fost întocmită „*tot de episcopul Bretanion, care se poate să fi avut sub cârmuirea sa duhovnicească și pe credincioșii din ținuturile Buzăului, unde pătimize Sfântul Sava, așa încât – conchidea părintele profesor Mircea Păcurariu – să se ocupe de întocmirea actului martiric al unui sfânt din eparhia sa. Era și firesc pentru că Iulius Soranus nu putea trata problema trimerii moaștelor Sfântului Sava în Capadocia decât cu ierarhul locului, deci cu Vetranion*“.

Nu se cunoaște anul în care și-a încheiat activitatea la Tomis, cert este că, pentru sfințenia vieții sale și curajul cu care a apărat credința ortodoxă înaintea împăratului Valens, episcopul Bretanion a fost trecut în rândul sfinților, fiind pomenit la 25 ianuarie.

Arhiepiscopi autocefali de Tomis – secolele IV-V

În istoria bisericească românească o preocupare specială pentru lămurirea titlaturii de arhiepiscopie autocefală pentru scaunul tomitan a avut-o, în mod special, distinsul profesor universitar doctor Emilian Popescu. Astfel, într-un studiu republicat în volumul *Izvoarele creștinismului românesc*, domnia sa menționa că *titlul de arhiepiscop autocefal l-au purtat episcopii de Tomis în secolele IV-V, care erau un fel de mitropoliți dependenți direct de patriarhul de Constantinopol, dar fără episcopi sufragani, cum erau celelalte (n.ed. eparhii), arhiepiscopia Tomisului a existat în secolele VII-IX undeva în nordul Dobrogei, alături de episcopate ale provinciei Scythia.*

Bretanion a fost succedat în scaunul tomitan de către *Gherontius (Terentius)* (381) prezent la Sinodul II Ecumenic din Constantinopol (381). El s-a distins printre ceilalți sinodali datorită fermității de care a dat dovadă în combaterea ereziilor și pentru aportul la formularea hotărârilor dogmatice. Cu siguranță sunt doar câteva motive pentru care s-a aflat printre cele 10 personalități religioase din Imperiu, garante pentru respectarea și aplicarea hotărârilor Sinodului Ecumenic, fiind menționat de Theodosie I cel Mare într-un decret din 30 iulie 381. (Emilian Popescu)

Următorul ierarh a fost *Teotim I*, personalitate marcantă a lumii creștine autor de lucrări religioase, misionar, a fost elogiat de Fericitul Ieronim, prieten apropiat al Sfântului Ioan Hrisostom, pe care l-a și apărat la sinoadele ținute împotriva lui.

Teotim I era amintit ca episcop de Tomis în anul 392. Fericitul Ieronim (†420), scria în lucrarea *De viris illustribus* că „a scos scurte tratate sub forma unor dialoguri în stilul unei vechi retorici, aud că scrie și alte lucruri“. Scurte fragmente din opera sa literară se păstrează și în lucrarea Sfântului Ioan Damaschin (†749), „Sfintele Paralele“. Acestea fac dovada activității sale cărturărești de excepție pentru acea perioadă. La începutul secolului al V-lea Teotim I a luat parte la un Sinod prezidat de Sfântul Ioan Gură de Aur, la Constantinopol, în care s-au judecat abaterile dogmatice ale episcopului Antonin al Efesului.

Pentru toate acestea și pentru alte lucruri mărețe, Biserica Ortodoxă Română l-a trecut în rândul sfinților, pomenirea lui făcându-se anual la 20 aprilie.

Așa cum scrie reputatul nostru istoric bisericesc Emilian Popescu, *până la Sinodul al III-lea de la Efes nu mai cunoaștem alți ierarhi tomitani. Cu acel prilej aflăm că din partea provinciei Scythia a fost prezent și a semnat actele Timotei. De la Timotei înainte, ierarhii tomitani menționează alături de numele cetății lor și pe cel al provinciei Scythia.*

Ei vor să sublinieze, astfel, nu numai determinarea geografică (anume că Tomisul se afla în Scythia), ci și faptul că răspundeau de întreaga provincie. Astfel, Timotei, participant la Sinodul al III-lea Ecumenic de la Efes, semnează: Τιμόθεος ἐπίσκοπος ἐπαρχίας Σκυθίας πόλεως Τομέων ὑπέγραψα = „Timotei, episcopul eparhiei Scythia, din cetatea Tomis, am scris“ (Începuturile îndepărtate ale autocefaliei BOR – Tomisul, Arhiepiscopie Autocefală).

Un alt ierarh tomitan, luptător împotriva ereziilor din primele secole creștine, a fost **Ioan**, care a scris lucrări împotriva ereziilor lui Nestorie și Eutihie. Ioan este pomenit ca *beatissimus pater noster Tomitanae urbis episcopus provinciae Scythiae* (= prea fericitul părintele nostru Ioan, episcopul cetății tomitane din provincia Scythia). Urmașul episcopului Ioan este **Alexandru**, participant la un Sinod la Constantinopol din anul 448 (8 aprilie) și semnatar al actelor Sinodului IV Ecumenic de la Calcedon, prin care Dioscor al Alexandriei a fost considerat principal vinovat al Sinodului „tâlhăresc“ de la Efes din 449, între 49 de episcopi, penultimul: *Alexander episcopus Tomitanorum provinciae Scythia* (= Alexandru, episcopul tomitanilor din provincia Scythia).

Teotim al II-lea este întâlnit în scaunul de la Tomis în ultima parte a secolului al V-lea. Lui i se adresează o scrisoare a împăratului Leon I cel Mare, cerându-i părerea asupra hotărârilor Sinodului IV. În studiul mai înainte amintit se spune că din aceasta reiese că împăratul, adresându-se ierarhilor mai importanți din Imperiu (*episcopos metropolitanos*), nu l-a omis dintre ei nici pe cel al Tomisului, care, deși arhiepiscop autocefal, era privit ca un mitropolit de onoare. Tomisul n-a fost la vremea aceea mitropolie cu episcopi sufragani și în această situație a rămas până către sfârșitul secolului al V-lea, lucru confirmat de Legea din 480, dată de împăratul Zenon. Textul acestei legi ne spune clar că instalarea de episcopi în fiecare oraș din Scythia nu este posibilă

din cauza „neîncetatei năvăliri ale barbarilor“, care vatămă sfințele biserici și aduc sărăcia. Ele rămân în continuare sub autoritatea „de Dumnezeu iubitului episcop de Tomis, care este și metropola neamului“.

Reținem, așadar, că scrisoarea împăratului Leon a fost adresată „ad universos metropolitanus totius Orientis et Occidentis“, printre care s-a numărat și mitropolitul Tomisului. Dar, în ciuda acestei mărturisiri evidente privind rangul și statutul canonic de care se bucura întâistătătorul Bisericii din Scythia Minor, unii istorici bisericești, români, au afirmat și continuă să afirme că, deși Teotim era „arhiepiscop autocefal“, totuși el era „privit ca un mitropolit de onoare“. Desigur, asemenea afirmații vădesc cu preponderență faptul că istoricii respectivi nu cunosc nici istoria procesului evolutiv al formelor de organizare bisericească, și nici legislația și doctrina canonică, care ne atestă că o asemenea titulatură de „mitropolit de onoare“ pentru ierarhul tomitan este improprie și lipsită de temei istoric și canonic. Scaunul tomitan arhiepiscopal și metropolitan era scaunul unei Biserici autocefale, așa cum avea să fie „Justiniana Prima“, înființată de Justinian (527-565) în anul 535 ca „arhiepiscopie autocefală“, ce îngloba însă și alte eparhii și mitropolii.

În a doua jumătate a secolului al V-lea, scaunul episcopal din Tomis a fost ocupat de **Petru** (470-496).

Mitropolia Tomisului

Despre **Paternus** (498 -520) se cunoaște clar că datorită reformelor din timpul lui Anastasius (491-518), scaunul episcopal de la Tomis, metropola provinciei Scythia Minor poartă titlul de mitropolie, având în subordine 14 episcopate. În anul 520, Paternus semna al șaptelea între cei 20 de ierarhi participanți la sinodul întrunit la Constantinopol în vederea alegerii pe tronul patriarhal al lui Epifanie. La acest sinod,

semna sub titlul de „episcop metropolitan al provinciei Scythia: *Paternus misericordia Dei episcopus provinciae Scythiae metropolitanus*“. Numele său apare și în inscripția unui disc de argint aurit, refăcut înainte de anul 518. Prin secolul al VI-lea a fost luat de avari și îngropat la Malaia Perescepina, lângă Poltava, în Ucraina (descoperit în 1912, în prezent fiind expus în Muzeul Ermitaj din Sankt Petersburg).

Numele lui Paternus se află în strânsă legătură cu disputa creată de „călugări sciți“ cei care cereau acceptarea de către Biserică a formulei theopasite: „Unul din Sfânta Treime a pățimit în trup“, socotind că această formulă este conformă cu adevărurile de credință ale Bisericii universale. Primită cu rezerve de către ierarhul lor canonic, Paternus, „călugării sciți“ au mers în anul 519 la Constantinopol, unde l-au acuzat pe mitropolitul Paternus și pe alți episcopi „din provincia lor“ că „nu le împărtășesc punctul de vedere în ceea ce privește credința“. În această situație, mitropolitul Tomisului a plecat la Constantinopol, unde a și rămas, întrucât în anul 520, participa la alegerea noului patriarh ecumenic, Epifanie. Precum am amintit, cei 20 de ierarhi care au participat la alegerea noului patriarh au adresat papei Hormizdas o scrisoare prin care îl informau despre alegerea făcută.

Desigur, atât logica lucrurilor cât și legislația canonică ne îndreptătesc să afirmăm că, în provincia Scythiei Minor, nu au apărut toate aceste 14 scaune episcopale în timpul pontificatului lui Paternus. Într-adevăr ele au apărut încă din secolele IV-V, iar ierarhul tomitan s-a învrednicit de statutul canonic de mitropolit încă din epoca Sinodului I Ecumenic. De aceea, textul lui Zenon (480) care vorbea doar de un episcop al Scythiei Minor trebuie interpretat și înțeles deci ca un caz de excepție – cerut fie de evenimentele politice în care se afla atunci Dacia Pontică, adică invazia popoarelor migratoare (avarii, hunii, etc.) – fie ca o referință doar la un singur episcop metropolitan pentru întreaga

provincie romană, Scythia Minor. Așadar, trebuie să aducem corecturile necesare acestei afirmații îndătinată, acreditate de istoriografia bisericească, potrivit căreia Biserica din Scythia Minor nu s-a învrednicit de un Scaun mitropolitan până în anul 518 (discul lui Paternus) sau în anul 520 (semnătura lui Paternus în Actele Sinodului constantinopolitan din acest an).

După cum se știe, în acele liste episcopale bizantine, cunoscute sub numele de *Notitiae Episcopatum*, Scaunul de la Tomis – cel mai vechi centru episcopal de pe teritoriul țării noastre – apare cu rangul de arhiepiscopie autocefală. Desigur, o asemenea titulatură învederează nu numai faptul că Biserica din Scythia Minor s-a bucurat din vechime (ab antiquo) de statutul de autocefalie, ci și de existența unei organizări bisericești superioare, de tip arhiepiscopal, care, la vremea aceea (secolele IV-VI), o îngloba și pe cea de tip mitropolitan. Într-adevăr toate aceste centre bisericești ale vremii respective din Orient (Antiohia, Alexandria, Efes etc.) erau Scaune arhiepiscopale, adică superioare celor mitropolitane din cuprinsul jurisdicției lor canonice. Ca atare faptul că în aceste liste redactate după epoca mitropolitului Paternus, primul ierarh tomitan, menționat în Actele Sinodale constantinopolitane cu titulatura de mitropolit – Scaunul de Tomis apare cu rangul de arhiepiscopie autocefală rămâne o dovadă clară că în Biserica din Scythia Minor, organizarea de tip mitropolitan a fost o realitate ecleziastică încă din secolul al IV-lea, adică, după ce ea a fost adoptată și consfințită de primul Sinod Ecumenic (Niceea, 325).

Din nefericire, lipsa unei cercetări aprofundate a izvoarelor istorice și canonice și mai ales a unei coroborări a rezultatelor cercetării istorice cu cele ecleziologice-canonice, i-au determinat pe unii istorici bisericești să acrediteze ideea eronată potrivit căreia Scaunul tomitan a devenit mitropolie de-abia în timpul pontificatului lui Paternus, mai precis, pe la anii 518/520. Și această teză – însușită și menținută până astăzi de istoriografia română – s-a datorat doar mărturiei culese din textul legii lui Zenon, la care s-a adăugat și faptul că, în titulatura lor, ierahii tomitani nu

au precizat și rangul lor mitropolitan. Dacă despre legea lui Zenon se poate spune că trebuie privită doar ca un caz de excepție – după cum am menționat deja în rândurile de mai sus – în schimb despre faptul că în listele episcopale scrise în Actele sinoadelor constantinopolitane ierahii tomitani nu menționează lângă numele lor titlatura completă a rangului, trebuie înțeles ca un act de smerenie, de umilință, pe care Întâistătorii Bisericii Scythiei Minor și l-au asociat și exprimat în sintagme precum: *reverendissimus episcopus, humilis episcopus, religioosissimus episcopus etc.*

Scaunul mitropolitan al Tomisului a continuat să fie ocupat de vrednici ierarhi, precum **Ioan al II-lea** (c. 530-550), **Valentinian** (550) etc. Despre Valentinian se știe că a purtat corespondență și cu papa Vigilius, dovedindu-se un aprig apărător al credinței ortodoxe formulate la primele patru sinoade ecumenice.

Din cauza năvălirii popoarelor migratoare (slavi, protobulgari etc.), Valentinian, Întâistătorul Bisericii din Scythia Minor, n-a participat însă la Sinodul V Ecumenic, dar numele său a fost menționat de două ori în timpul lucrărilor sinodale, ca referință expresă a ortodoxiei învățaturii propovăduite de ierarhul tomitan. Pe la sfârșitul secolului al VI-lea, din cauza năvălirii popoarelor migratoare, ierahii tomitani au fost obligați să-și găsească refugiul pe la diferite mănăstiri și locuri tănuite. De asemenea, o dată cu retragerea administrației romane (bizantine), șirul mitropoliților de la Tomis dispăre din listele episcopale constantinopolitane. Aceasta nu înseamnă însă că Scaunul tomitan a încetat să existe. Dimpotrivă, ierahii săi au continuat să poarte aceeași titlatură canonică, adică de mitropoliți ai Tomisului, așa cum ne-a adevărit și descoperirea sigiliilor de plumb a celor doi mitropoliți din secolele X-XI, adică a lui **Anicet și Vasile**. Este într-adevăr vorba despre cele două sigilii descoperite nu demult la Constantinopol, care vin să confirme faptul că în secolul al XI-lea, Mitropolia Tomisului continua să existe fără întrerupere din secolul al IV-lea.

Trebuie, de asemenea, menționat faptul că Mitropolia Tomisului a continuat să ființeze în paralel cu mitropolia nou înființată de bizantini, Dorostolon, capitala themei Paristrion, spre sfârșitul secolului al X-lea,

și că ea n-a fost supusă ca aceasta jurisdicției canonice a Scaunului patriarhal de Constantinopol, așa după cum au afirmat eronat unii istorici români, ci ea și-a păstrat vechea ei stare de autocefalie.

În fine, trebuie precizat că prin secolele XII-XIII titularul Scaunului mitropolitan și arhiepiscopal al Tomisului a fost transferat în Scaunul vlădicesc al Țării Românești, o formațiune statală care apare deja pe scena istoriei politice românești încă din secolele XII-XIII ca urmare a tendințelor de autonomie și unificare a cnezatelor și voievodatelor teritoriilor românești.

Primul mileniu creștin poate fi considerat ca fiind unul „de aur“ pentru Biserica noastră românească și, așa cum spunea Nicolae Iorga, *este perioada care ne-a oferit, nouă românilor, pecetea de popor născut creștin și român deodată.*

Bibliografie

1. Dobrescu, N., *Întemeierea mitropoliilor și a celor dintâi mănăstiri din țară*, București, 1906;
2. Dură, Pr. Prof., Nicolae, *Mitropolia Dobrogei între trecut și prezent*, în revista de teologie *Sfântul Apostol Andrei*, (anul V), nr.9, 2001, p.105-114.
3. Iorga, N., *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ed. a II a, vol. II, București, 1928;
4. J.Zeiller, *Les origines chrétiennes dans les provinces danubiennes de l'Empire Romain*, Paris, 1918, p. 28-30.
5. Păcurariu, Preot prof. dr. M., *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, București, 1992 (vol. I-II), 1997 (vol. III)
6. Păcurariu, Preot prof. dr. Mircea., *Viața creștină și organizarea bisericească în ținuturile Tomisului și Dunării de Jos de la începuturi până în anul 1864*, Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1981.
7. Popescu, Emilian, *Începuturile îndepărtate ale autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române: Tomisul – Arhiepiscopie autocefală*, în *Izvoarele creștinismului românesc*, Editura Arhiepiscopiei Tomisului, Constanța 2003, pp. 171-200.
8. Șerbănescu, Pr., Nicolae, *Pătrunderea și dezvoltarea creștinismului în Scythia Minor*, în volumul *De la Dunăre la Mare*, Ediția a II-a, Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1979,p.29.
9. Rădulescu, Adrian, Bitoleanu, Ioan, *Istoria Dobrogei*, Ed. „Ex Ponto“, Constanța, 1998

10. Șerbănescu, Nicolae, *1600 de ani de la prima mărturie documentară despre existența Episcopiei Tomisului*, în „Biserica Ortodoxă Română“, București LXXXVII, 1969, nr. 9-10;

11. V.Barbu, în „Studien zur Geschichte und Philosophie des Altertums“, Budapest, 1968, p.372-376;

12. ****Acta Sanctorum*, Volumul II, Iulii 8, Parisiis et Romae;

13. ****Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos în trecut și astăzi*, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1981;

14. ****De la Dunăre la Mare. Mărturii istorice și monumente de artă creștină*, Galați, 1977.

15. ****Sinaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, - H. Delehay, Bruxelles, 1902, col.265-266.

BAZILICI ȘI MONUMENTE CREȘTINE ÎN CONTEXTUL ETNOGENEZEI ROMÂNEȘTI SEC. III-VII - ÎN DOBROGEA

Bazilici

Monumente epigrafice

Monumente sculpturale și arhitectonice anepigrafice

Obiecte de cult (liturgice) și podoabe

Literatura arheologică din ultimele decenii înregistrează descoperiri cu caracter creștin într-un număr impresionant pentru un teritoriu relativ restrâns, cum este cel cuprins între Dunărea de Jos și Marea Neagră. Explicația acestui fenomen abia dacă mai trebuie dată; este cunoscut faptul că, de-a lungul veacurilor, pe vatra acestei singure provincii românești sud-dunărene, s-au succedat civilizații de o importanță covârșitoare pentru etnogeneza românilor, lăsând o moștenire testimonială care azi formează faima patrimoniului nostru cultural-național.

Vestigiile de sorginte creștină ocupă un loc special în interpretarea istoricilor, fie pentru valoarea lor în sine, fie în special pentru semnificația lor strâns legată de spiritualitatea luată ca atribut al ființei noastre etnice. Fiindcă, într-adevăr, este de neconceput vreo considerație istorică legată de românii de la Carpați și de pe ambele maluri ale Dunării până la Mare, fără înțelegerea felului sufletului creștin, care se naște o dată cu începutul simbiozei daco-romane. Rolul și locul Dobrogei din acest punct de vedere este imens. Nu numai că în această parte a țării noastre au existat cele mai bune condiții care au înlesnit pătrunderea timpurie a creștinismului, dar întinderea în timp a civilizației romane, care începe aici între anii

29/28 î.Hr. și se continuă până la sfârșitul veacului al VII-lea d.Hr., a creat climatul cel mai favorabil proliferării noii doctrine pe o arie care depășește cu mult limitele teritoriale ale provinciei Scythia Minor. Și când facem această aserțiune avem în vedere totalitatea pământului românesc de astăzi, nu neapărat numai acele regiuni care au format în antichitate provinciile Dacia și Moesia Inferior.

Regiunile dacilor liberi din nordul Transilvaniei, Moldova și răsăritul Munteniei au beneficiat în totalitate de aceleași influențe spirituale creștine ca și în zonele provinciilor romane amintite. Și, dacă pentru zonele limitrofe Daciei avem explicația romanizării și creștinării incipiente prin influențe imediate venite de aici, în schimb, pentru cele apropiate Scythiei Mici nu putem concepe iradierea acestei credințe decât din această provincie. Și s-a făcut cu intensitate maximă.

Să amintim un fapt esențial: Moesia Inferior (Scythia Minor) constituie și sub principat și sub dominat o provincie statornică și de viețuire îndelungată. Timp de peste șapte secole consecutive, de aici au plecat spre N-E și V cele mai puternice influențe etnice spirituale, cultural-lingvistice etc., laolaltă determinând și individualizând etnogeneza românească în spațiul carpato-danubiano-pontic, fenomen care, până către a două jumătate a secolului al III-lea d.Hr., se conjuga cu unul analog venit din Dacia. Înțelegem deci că, în perioada romano-bizantină, Scythia Minor rămâne cel mai important bastion din dreapta Dunării de Jos, de unde pătrunde în teritoriul românesc actual, creștinismul cu toate implicațiile sale pe plan cultural. Că este așa, o dovedesc sutele și miile de vestigii de cultură materială și spirituală, asupra cărora, după importanța lor, vom zăbovi în cele ce urmează:

*Bazilici**

Pe teritoriul Dobrogei se cunosc până acum aproape 35 de bazilici cercetate și cu determinări clare istorico-arheologice.

Argamum – Capul Dolojman, pe malul Lacului Razelm.

În cetatea băștinașă Orgame, sub romani - Argamum, săpături mai vechi și mai recente au dus la degajarea a trei bazilici.

a) Prima, principală, este cunoscută ca *bazilica cu trei nave* și are dimensiunile: 20,20m x 13,60m. Are formă rectangulară și este despărțită prin șiruri de coloane în trei nave. Nartexul îl constituie o singură încăpere pe lărgimea întregii bazilici. Absidei, semicirculară în interior, poligonală în afară, i se circumscrie un *synthronum*, flancat de *pestophoria*. Nou la această bazilică este că, pe latura de sud comunică cu o construcție de dată mai târzie, care, după toate probabilitățile, ar fi un *baptisterium*. Construcția aceasta însumează trei încăperi: prima, cea de la răsărit, se desparte de celelalte două de la apus printr-un culoar. Pe latura de vest, începând din colțul nord-vestic, un zid oblic se pare că apăra intrarea de vânt. Bazilica este datată în secolul al VI-lea.

b) Cercetări mai recente au condus la constatarea clară că întreg acest complex din secolul al VI-lea d.Hr. suprapune o altă bazilică, din secolul al V-lea d.Hr., dezvelită parțial, având laturile de răsărit ale navelor, începutul absidei și câteva baze de pilaștri. De asemenea, are un început de paviment din plăci de calcar. Este, deci, bazilica a doua. Este o construcție mult mai simplă, orientată E-V, cu dimensiunile: 20,60m x 7m. Spre deosebire de celelalte două, construite din piatră cu mortar, aceasta este din piatră legată cu pământ. Are o singură navă și nartexul mai larg decât bazilica. De-a lungul laturii de sud, la exterior, îi sunt alipite două încăperi – una mai mare, cealaltă mai mică – înscrise unui plan rectangular, ale cărui funcțiuni sunt greu de stabilit. Totul indică o datare târzie, poate a doua jumătate a sec. al VI-lea d.Hr.

* Prezentarea succintă a bazilicilor și a monumentelor creștine o facem în ordinea alfabetică a localităților. Celor antice le integrăm în aceeași ordine și pe cele actuale, chiar dacă nu au un corespondent în epoca ce ne reține aici atenția.

Axiopolis – Cernavodă ocupă un loc important în ierarhia orașelor antice de pe malul Dunării (la Hinog), integrat limesului dunărean și sediu al mai multor unități militare. Orașul, fondat „se pare“ pe vremea lui Lysimach, a fost cercetat foarte puțin, iar cât s-a făcut se datorează lui Gr. Tocilescu și lui P. Polonic. Aceștia au săpat aici, dincolo de latura de miazănoapte a cetății, o bazilică cu o singură navă, cu dimensiunile: 11,40m x 4,95m. În interior s-au descoperit mormintele martirilor *Chiril*, *Chindeas* și *Dasius (Tasios)*.

Pe latura de sud, spre jumătatea sa anterioară, i se adăuga o capelă funerară de 4 x 2 m, unde au fost probabil înmormântați comitele *foederat – comas foederatorul – Gibartes* și fiica sa *Anthusa*. Se pare că totul este o bazilică cimiterială.

După toate probabilitățile, tot la Axiopolis, aceiași cercetători au descoperit resturile unei alte bazilici, care are, se pare, și un *baptistryum*, ceea ce i-a făcut pe cercetători să afirme: „Ținând seama de intensitatea creștinismului la Axiopolis, atestată și de importante inscripții, este verosimil să postulăm existența aici a unui scaun episcopal“.

Callatis – Mangalia. Cea de-a treia colonie grecească, fondată la începutul sec. al VI-lea î.d.Hr. pe coasta românească a Mării Negre, Callatis, dezvăluie astăzi vestigiile de o importanță inestimabilă, în ciuda suprapunerii orașului modern celui antic. Săpături mai vechi sau mai noi, făcute în spații libere, au pus în lumină monumente foarte prețioase pentru istoria românească. Între acestea, la loc de frunte se află *bazilica „siriană“*, din colțul de nord-est al cetății, imediat după zidul de incintă. Bazilica, datată în sec. VI-VII d.Hr. și determinată arhitectonic foarte competent, ne apare într-o formă insolită. Este o mare construcție de formă trapezoidală, de-a lungul zidului de incintă, cu lungimea de 32,30 m, latura mare de vest are 25,27 m, iar cea mică, la est, 20,13 m. Este compartimentată planimetric, altfel decât bazilicile de tip grecesc. În partea

de apus ne apare o bazilică de formă rectangulară (relativ trapezoidală) orientată nord-sud, cu nave despărțite prin șiruri de coloane. Este construită din piatră legată cu mortar, iar pavajul este realizat din dale de calcar. Altarul este la sud, fără absidă, dar în stânga și în dreapta apar un *prothesis* la vest și un *diaconicon* la est. Prin deschideri anume lăsate se comunica, în mijlocul marelui complex, cu un *atrium* – acesta fiind rezervat de regulă *catehumenilor* și *penitenților* – unde exista și o *fântână* cu scopuri rituale – *phiale*. Între *atrium* și latura longitudinală de sud, spre bazilică, este un *baptisterium*. Spre latura de răsărit, într-un cadru care constituie pendantul bazilicii, se configurează alte construcții.

Este de adăugat observația potrivit căreia, în spațiile alăturate, în special la răsărit, unde, din nefericire, n-au putut fi extinse săpăturile din cauza locuințelor actuale, au fost sesizate începuturile unor construcții organice legate de edificiul descris și care par a fi părți componente ale unui așezământ episcopal sau poate mobilier.

Capidava – cetatea geto-romană de pe malul Dunării. La sud de Hârșova (*Carsium*), cercetătorii au găsit o bazilică, dar până la vremea aceasta n-a fost săpată în întregime și nici publicată după regulile științifice. Este numai semnalată. Se află în partea de nord-est a cetății. Are o singură navă, absidă și nartex. De asemenea, sub altar, apare o mică criptă. Datată. sec. V-VI d.Hr.

Dinogetia – *Garvăn*. Cunoscuta cetate din extremitatea de nord-vest a Dobrogei, ale cărei ruine se înalță pe o popină. Făcea parte din marele *limes* dunărean, cu un important rol strategic în perioada romano-bizantină și feudal-timpurie. Cercetările lui Gh. Ștefan și I. Barnea au adus la lumina zilei întreaga cetate, cu multe complexuri arhitectonice interioare.

Mica bazilică din sec. IV-V d.Hr. se află în colțul de sud-vest al cetății și are dimensiunile: 16m x 9,70m. Este ușor trapezoidală din cauza

zidului de incintă, de care se lipește. Situată pe un loc mai proeminent, are orientarea NE-SV. Îi lipsește *nartexul*, iar *naosul* se împarte în trei nave. De-a lungul laturii de nord-vest, o stradă asigură accesul către strada principală, ce venea de la poarta mare a cetății de la sud-est.

Se pare că a fost construită către a doua jumătate a sec. al IV-lea și începutul celui de-al V-lea d.Hr. și a suferit cel puțin două distrugerii și refaceri. Prima refacere datează din vremea lui *Anastasius* (491-518), cea de-a doua - sub *Iustinian* (527-565) când *absidei* i se adaugă la exterior un zid pentagonal din piatră legată cu lut, ceva mai mare decât lățimea bazilicii și cu interiorul despărțit în două.

Histria – colonie milesiană, fondată la mijlocul sec. al VII-lea î.Hr., pe malul lacului Sinoe, în apropierea gurilor Dunării. Avea să înflorească mult între veacurile VI-I î.Hr. În epoca romană, sec. I-VII d.Hr., cunoaște un evident regres, dar, în ciuda acestei situații, înregistrăm aici o activitate intensă, care a permis cetății o viață îndelungată. Săpăturile arheologice, începute de Vasile Pârvan încă din anul 1914 și continuate până în zilele noastre de reputați învățați români, au pus în lumină complexuri constructive dintre cele mai interesante, între acestea bazilicile ocupând un loc aparte.

a) Pe terenul din fața pieței mari, încă din 1914, V. Pârvan a dezvelit temeliele unei bazilici considerate drept *cimiterială*. Are o formă dreptunghiulară, de 10m x 20m, cu absidă mare, despărțită în trei și cu un *nartex* care comunică total cu *navele* laterale. *Absidei* de la răsărit i se înscrie un *synthronum*, făcut din piatră și pământ, ceea ce conduce la concluzia că cetatea străbătea o stare economică precară. Tot din motive economice, poate, s-a pavat cu cărămizi numai nava centrală, nu și cele laterale. De-a lungul laturii meridionale se aflau trei încăperi anexe, iar pe cea de nord o alta rectangulară, cu absidă la răsărit.

b) *Bazilica cu criptă din piața mare* – Odată intrat în cetate pe poarta mare, privirea se oprește pe temeliele unei bazilici creștine, în

față, la răsărit. Are formă dreptunghiulară, cu dimensiunile: 21m x 12,50m și este orientată est-vest. Zidurile masive sunt construite din piatră locală – șist verde – și mortar. Absida semirotundă la răsărit are lărgimea navei centrale, iar sub altar apare o criptă construită din cărămizi și mortar; o scară de acces se află pe latura de sud. Se pare că deasupra criptei se afla un baldachin – *ciborium*.

De notat că nava centrală avea un pavaj de cărămizi – în rest acesta lipsea. Este datată în sec. V-VI d. Hr.

c) *Edificiul bazilical din piața mare*. Rotindu-ne privirea de la bazilica precedentă, spre dreapta, la sudul pieței reapare o construcție bazilicală orientată est-vest, dar fără absidă. Are formă rectangulară cu dimensiunile: 16,65m x 11,80m. Intrarea se face pe latura dinspre piață – la nord; interiorul este împărțit în trei nave despărțite prin șiruri de coloane, câte cinci pe fiecare rând. Săpăturile au dus la descoperirea unor fragmente de plăci de cancelli, din marmură, cu semnul crucii pe ele, ceea ce a dus la concluzia că, deși inițial bazilica a avut un caracter laic, în veacurile V-VI ea s-a folosit în scopuri religioase.

d) *Bazilica de lângă thermae* – pe stradela care unește piața principală cu o altă piațetă din apropierea *thermae*-lor, la sud, de-o parte și de alta se află mai multe edificii bazilicale. Dintre ele însă numai una, în mod cert, este creștină, cea de lângă *thermae*. Are lungimea de 31 m și este orientată nor-sud. Interiorul, pe lățimea singurei sale nave, este împărțit în două, printr-o bază de zid care sprijinea coloanele; la capătul de sud are o absidă semirotundă în interior și hexagonală în afară; sec. V-VI d.Hr.

e) *Bazilica din cartierul economic*. În colțul de sud-vest al cetății, unde există și o mică intrare prin zidul de incintă, lângă *thermes* se află un întreg cartier de locuințe, care, prin natura funcțională a clădirilor, denotă preocupări lucrative – meșteșugărești. Se datează în sec. IV-VII d.Hr. Spre partea sud-estică a acestui cartier se află o bazilică rectangulară,

dar deformată, cu o mică absidă la E-NE; dimensiuni: lungimea laturii de nord = 18,20 m; cea de sud = 21,10 m; la răsărit lungimea este de 10,84 m, iar la apus de 12,30 m. Absida are diametrul de 2,84 m. Este construită din piatră cu multe fragmente arhitecturale luate de la clădiri mai vechi, legate de pământ, la fel ca și celelalte clădiri din cartier. Este împărțită în trei nave, cea din centru fiind mult mai largă. Altarul era separat de interiorul bazilicii printr-o balustradă din plăci de cancelli. *Absida și schola cantarului* o determină întocmai.

Din observațiile făcute, construcția în sine este o improvizație, ca multe altele din epocă – sec. V-VI – când în zonă se produceau atâtea tulburări care făceau precară starea cetății.

f) *Capela privată de la Domus*. De la *termae*, o stradă pavată cu dale mari de calcar te conduce la răsărit. În capătul ei, spre lac, la stânga și la dreapta se întinde un cartier de locuințe, într-o poziție dominantă și un peisaj mirific. Pe latura de sud a străzii apare un complex arhitectural care, se pare, a aparținut unei personalități marcante a orașului. O curte *peristyl* se impune privirii. La răsăritul acesteia se întinde o sală mare, rectangulară, cu dimensiunile 7,60m x 6m, și o absidă semicirculară în interior, hexagonală în afară. Are o singură navă; comunică și cu *peristyl*-ul și cu încăperile de la sud care, desigur, constituie locuința demnitarului sau, poate, a înaltului prelat. În timpul săpăturilor s-au descoperit fragmente dintr-o masă de marmură, precum și capiteluri-impostă, atât cu imaginea crucii simple, cât și cu cea monogramată. Bazilica aparține secolelor V-VI d.Hr. În jurul ei s-au emis mai multe păreri, dar este de reținut numai că reprezenta o capelă într-un palat sau un ansamblu de locuințe elegante.

Ibida – Slava Rusă, localitate importantă în zilele noastre, aflată în apropierea șoselei care leagă Constanța de Tulcea, la sud de Babadag. Cetatea Ibida, săpată în timpul Primului Război Mondial, are un contur

cunoscut. Interiorul a fost cercetat foarte puțin. Aici se află o mică bazilică, unică în Dobrogea, cu trei abside, fiecare dintre acestea corespunzând celor trei nave; are lungimea de 22 m și este construită din piatră locală legată cu mortar alb. *Navele* sunt despărțite prin colonamente, ale căror baze se cunosc; *nartexul* este larg cât cele trei nave.

Construcția în sine cât și cele patru capiteluri ionice cu impostă găsite în interior fac să conchidem că a fost ridicată la sfârșitul secolului VI d.Hr.

Niculișel. Puternică bază agrară aflată în apropierea Dunării, lângă Mănăstirea Cocos, Niculișel se bucură în zilele noastre de renumite monumente arheologice creștine, acum în curs de restaurare și prezervare. Bazilica descoperită aici și cercetată între anii 1971-1975, aparținea unui *vicus* – sat roman, al cărui nume rămâne anonim. Bazilica are formă rectangulară, din care se păstrează mai bine absida și părți din zidurile de la nord-vest. Dimensiuni: 36m x 14m. Este construită din piatră și mortar alb. Cele trei nave sunt despărțite prin temelii de ziduri – *sitobate* – iar nartexul cuprinde lărgimea întregii construcții. Se impune prin caracterul său insolit. Era, desigur, destinată practicilor liturgice dar, în același timp, adăpostea osemintele a șase martiri, de la care ne-au rămas numele a patru dintre ei. Osemintele se aflau într-o *criptă-martyrium*, aflată sub altar. Cripta este o singură încăpere cu dimensiunile 3,50 x 3,50 m, de formă ușor trapezoidală în plan orizontal, iar acoperișul, în cupolă, se sprijină pe pandantivi – totul construit din cărămizi și pietre legate cu mortar alb-roz. Pe înălțimea sa, încăperea boltită era împărțită în două. Din încăperea superioară au fost recuperate osemintele a patru martiri, cei ale căror nume erau scrise cu vopsea roșie-maronie pe tencuiala peretelui din dreapta intrării: *Μάρτυρες Ζώτικός, Ἀτταλος, Καμάσις, Φιλίππος* (martirii Zotikos, Attalos, Kamasi(o)s, Philippos). Pe peretele din spate apar scrise cu aceeași vopsea cuvintele: *μάρτυρες Χριστου* (martirii lui Hristos).

Încăperea de jos avea o intrare blocată cu o dală de piatră, pe care era săpată o inscripție în limba greacă, având textul: *ιωδε και ωδε ι χωρ μαρτύρωσ* – „aici și acolo (se află) sânge de martiri“.

În încăperea se aflau resturile a încă doi martiri, necunoscuți.

Cercetătorul complexului a determinat în timpul săpăturilor existența unei construcții anexe și a unui mormânt de martiri datat mai timpuriu decât ansamblul alcătuit de bazilică și criptă, adică la începutul sec. al IV-lea d.Hr. Respectându-se direcția axială a acestui prim mormânt, NE-SV, s-a păstrat apoi și direcția bazilicii, care s-a construit către sfârșitul sec. al IV-lea d.Hr.

După concluziile trase de același investigator, împărtășite și de alți cercetători apoi, construcția de la Niculițel, din teritoriul rural al cetății *Noviodonum*, adăpostește martiri căzuți în timpul marilor persecuții dezlănțuite de vizigoți contra creștinilor din această parte a Imperiului, între anii 369-372 d.Hr.

Noviodunum – Isaccea, cunoscută cetate în nordul Dobrogei, pe malul Dunării, unde s-au făcut și unele importante săpături ce au scos la lumină ziduri și edificii, între altele și o bazilică. Aceasta are trei nave și dimensiunile interioare 13,80m x 10,75m. Absida este adosată zidului de incintă. Construită din piatră legată cu mortar, bazilica are nartexul egal cu lățimea întregii construcții, care aparține secolelor V-VI d.Hr.

Sucidava – Izvoarele (Pârjoaia), una dintre cunoscutele cetăți ale limesului dunărean, atestată în izvoare literare și arheologice ocazionale. Nu s-au întreprins până acum, cercetări sistematice, bazilica pe care o cunoaștem aici este doar rezultatul unor observații de suprafață – și acestea mult îngreuiate din pricina pădurii care o suprapune.

Planul bazilicii arată că era orientată E-V, că avea o *absidă* semicirculară, un *naos* și un *nartex*. Dimensiuni: 25,50m x 11,35m.

Datează din sec. V-VI d.Hr. Și, dacă luăm în seamă considerațiile istorice de dată mai recentă, cât și descoperirile arheologice, încă nepublicate științific, atunci putem afirma că aici s-a aflat un important centru episcopal.

Tomis – Constanța. Anticul Tomis, fondat spre mijlocul secolului VI î.Hr., după cum dau de înțeles săpăturile din parcul Catedralei, avea să cunoască în epoca romană o mare înflorire social-economică și culturală. Orașul a dăinuit neîntrerupt până în zilele noastre. Și, dacă în antichitatea romană devenise *Prea strălucita metropolă a Pontului Stâng*, în epoca noastră Constanța este portul României la toate mărilor lumii.

Dacă până în anul 1961 în acest mare centru religios al antichității nu se cunoșteau temeliile nici unei bazilici – fără să luăm în considerație știrile indirecte despre existența lor – în ultimele două decenii și jumătate au fost puse în lumină cinci astfel de edificii.

a) *Bazilica mare* – aflată între str. Traian și bd. Republicii, sub blocul C.2 din fața Muzeului Marinei Române. Este cea mai mare bazilică din Dobrogea, construită din piatră și cărămizi legate cu mortar, în straturi alternânde. Are dimensiunile: 48,10m x 23,45m; orientarea E-SE-V-NV. De formă rectangulară (ușor trapezoidală), este împărțită în trei nave mari, prin coronamente. La răsărit, absida, cu deschidere de 8,20 m, închidea în subsol o mare criptă cruciformă. La apus, exista un *atrium* și încă alte construcții adiacente, care n-au putut fi săpate din pricina construcțiilor moderne.

Interiorul era pardosit cu cărămizi de tipul *sesquipedales*, într-un frumos aranjament geometric, din care s-au păstrat mai multe porțiuni.

Revenind la cripta din nava centrală, de la vest coborau scări de marmură – treptele fiind luate de la alte edificii mai vechi – către încăperea subterană, compusă din șapte încăperi: câte două laterale și una la răsărit; cupolele lor se sprijineau pe cei doi pilaștri interiori, tot

cruciformi în secțiune. Pereții aveau stuc și, pe acesta, la vremea descoperirii, încă se mai observau urmele unei picturi cu roșu. După degajarea totală, despre criptă s-a scris: „... aveau de-a face cu o *criptă-martirium*“ cu caracter onorific-comemorativ, accesibilă publicului, care constituie în genul ei un unicat pentru regiunile balcanice. Ea nu mai reprezintă o simplă cavitate sub altar – în genul celor de la Trophaeum Traiani – pentru depunerea relicvelor, de mici dimensiuni, ci cuprinde un întreg ansamblu de încăperi pentru relicvarii, organizat după un plan corespunzător proporțiilor și caracterului episcopal al bazilicii mari din Tomis“.

Într-adevăr, monumentalitatea construcției, cripta cruciformă imensă, suprapunerea bazilicii uneia mai vechi – cu urme descoperite sub pardoseală înspre apus – existența unei fântâni – *phiale* – marele *atrium* care se prefigura tot la apus etc., iată câteva argumente care ne îndeamnă să afirmăm că avem, în acest tip caracteristic secolelor V – VI, marea bazilică episcopală a Tomisului.

b) *Bazilica mică* – se află în apropierea celei mari, ambele formând, după câte se pare, un *episcopium*. Fundațiile sale, câte s-au mai păstrat și câte s-au putut degaja de pământ, se alătură zidului de apărare al cetății, de-a lungul bd. Republicii, sub blocul E.3. Construită, ca și celelalte, din pietre și cărămizi în straturi alternând, totul legat cu mortar, ni s-a păstrat cam o treime. Avea lățimea de 18,80 m, căreia i-ar corespunde o lungime de circa 36 m. Diametrul absidei este 8 m. Nu știm dacă avea trei nave, dar la această lățime, este foarte posibil.

Absidei i se înscrie la subsol o mare criptă formată dintr-o singură încăpere și construită exclusiv din cărămizi. Pe dinafară, întregul edificiu se pare că era înconjurat de un trotuar făcut din dale neregulate de calcar.

c) *Bazilica de la Liceul „Mihail Eminescu“*, în apropierea Edificiului cu mozaic, pe faleza portului actual. S-au descoperit cripta și unele ziduri din partea de răsărit. În partea centrală, un culoar cu trei

scări spre criptă, până la 2,50 m sub nivelul pardoselii. O intrare largă (1,66 m înălțime și 0,80 m lățime) permite intrarea în cripta de formă rectangulară cu dimensiunile: 6,15m x 3,75m. Acoperișul era boltit. Întreaga încăpere este compartimentată conform funcționalității pe care a avut-o. Mai întâi, o încăpere largă spre apus, de 3,75 x 3,75 m, boltită, cu pereții laterali pictați pe stoc. Pe partea de jos a pereților ne apar chenare dreptunghiulare mai mari, care completează chenarele mai mici din partea de sus – totul cu crenguțe și flori.

A doua parte a criptei, cea dinspre răsărit, cu dimensiunile globale de 2,45 x 3,75 m, este împărțită de-a lungul, în trei încăperi-nișe, destinate, foarte probabil, unor morminte – poate tot martiri, ca în cazul bazilicii mari. Fiecare încăpere are 1,68m x 0,90m. Cercetătorii au datat-o în sec. V-VI d.Hr.

d) *Bazilica de la poarta nr. 1 a portului* a fost dezvelită parțial cu ocazia amenajărilor edilitare din anul 1962. Aparține unui edificiu mare, datat în sec. al IV-lea d.Hr. Are lungimea de 24m; nu-i cunoaștem lățimea. Construită din piatră și cărămizi în straturi alternânde, legate cu mortar – este posibil să fi avut numai o singură navă, cu absidă la răsărit de 8,70m diametru. De-o parte și de alta, pe laturile lungi se înșiruiu încăperi – chiar absida este înscrisă unei trame de ziduri aparținând complexului. Era pavată cu lespezi de piatră. A suferit refaceri și a funcționat, după toate observațiile, în sec. V-VI d.Hr.

e) Cea de-a cincea bazilică tomitană s-a descoperit cel mai recent, întâmplător, pe str. Karl Marx colț cu str. 9 Mai. Construită din piatră și cărămidă, legate în mortar alb; orientată N-NV-S-SE, i s-a surprins numai o parte din arcul absidei, la vest. În substrucție cripta, din cărămidă, este cu mortar roz; are formă dreptunghiulară, cu acoperișul boltit; dimensiuni: 1,52m x 1,22m x 2,10m. Pe pereții de N-NE-S-SV s-a găsit câte o nișă; în cea de-a doua, acoperită cu olană, a apărut un vas de sticlă

– relicvar, sub forma unei ploscuțe. După complexul în care s-a găsit și după crucea de deasupra nișei-relicvar, este datată în sec. V-VI d.Hr.

Indiscutabil, Metropola Pontului Stâng avea, în veacurile IV-VII d.Hr., mult mai multe bazilici, inerente în situația sa proeminent religioasă. Aminteam că suprapunerea orașului actual deasupra celui antic face posibilă investigația arheologică așa cum este la Histria. Oricum, dacă până acum au fost dezvelite cinci astfel de monumente, este important să adăugăm încă două știri: mai întâi, că în prima încăpere cu intrare boltită din substrucția Edificiului cu mozaic, a apărut pe peretele din dreapta la înălțimea de circa 2 m pe peretele de cărămidă, o suprafață tencuită și pictată cu imaginea unui sfânt cu nimb. Este, deci, foarte posibil ca această primă încăpere din suita celor 11 (unsprezece) să fi servit ca lăcaș de cult – sec. VI-VII d.Hr. În al doilea rând, izvoarele antice lasă indicații destul de clare despre existența la Tomis a unor alte bazilici, despre care nu știm oricum, dacă se identifică cu vreuna din cele cinci amintite mai sus. Astfel, Sozomenos, care amintește de Tomis ca un oraș mare și prosper, cu prilejul sosirii în cetate a împăratului Valens în anul 369 și indică existența în cetate a două bazilici, iar Zosimos în afara cetății a încă uneia. Pe de altă parte, alte numeroase monumente de artă, de arhitectură și epigrafice lasă știri în același sens.

Troesmis – Iglita, centru de referință al *limes*-ului, cu profunde implicații în istoria Dobrogei antice, în general, și a armatei romane în special. Aici, săpături arheologice vaste executate de o echipă de învățați francezi între anii 1861-1865, în timpul dominației otomane, au dus la identificarea a două cetăți – de est și de vest. În cea de răsărit, printre numeroase alte construcții au fost determinate și trei bazilici, ale căror urme au dispărut total azi.

a) *Bazilica mare* – a fost dezvelită, după relatările cercetătorilor, în centrul cetății. Este o construcție dreptunghiulară din piatră și mortar

cu lungimea de 30 m. Are trei nave. La vest, un mare nartex are două intrări: una mai mică practică în peretele de vest și care credem că făcea legătura cu un atrium, cealaltă în peretele de la nord. La răsărit, absida semirotundă era înconjurată de un complex de încăperi, destinate desigur, altor scopuri: *diaconicon*, *baptisterium*, camere de oaspeți etc. Aparține secolului al V-lea d.Hr.

După constatările unor istorici și arheologi, ne aflăm în fața unui sediu episcopal, unul dintre multe altele care au existat între Dunărea de Jos și Marea Neagră între secolele V-VII d.Hr.

b) A doua bazilică de la Troesmis se află ceva mai la nord de prima. Este construită tot din piatră legată cu mortar și are 24 m lungime. Două șiruri de coloane o împarte în trei nave; nartexul, de asemenea, se delimitează de restul clădirii prin coloane. Are absida semirotundă în interior și pentagonală pe dinafară. Ca și celelalte, se datează în secolul al VI-lea d.Hr.

c) Ultima bazilică de la Troesmis este cea mai mică; construită din piatră și mortar, are o singură navă. Nartexul se pare că era deschis la exterior, pe latura de vest, unde existau numai bazele unei coloane sau pilaștri. În interior, pereții laterali prezintă câte doi „contraforți“ care marchează în realitate începuturile unor arce transversale. Absida este semirotundă în interior și în afară, ca și precedenta pentagonală. Aceasta e datată în secolul al VI-lea d.Hr., în vremea împăratului Iustinian. Dar merită reținută opinia conform căreia se afirmă: „Considerăm, pe baza datelor furnizate de cercetarea altor edificii creștine din cetățile dunărene, că ele reprezintă construcții mai noi sau refaceri târzii ale unor bazilici paleocreștine din a doua jumătate a secolului al IV-lea d.Hr.“.

Trophaeum Traiani – Adamclisi reprezintă pentru istoria românească, piatra de început a zămislirii noastre etnice. Aici se află marele monument triumfal ridicat din ordinul împăratului Traian între anii 106-109 d.Hr., pentru comemorarea marilor victorii repurtate împotriva eroicului popor

dac condus de gloriosul Decebal. Cetatea din apropiere, fondată odată cu monumentul, suprapune o așezare getică. Orașul a prosperat în epoca romană, devenind *municipium*, pentru ca între veacurile IV-VII d.Hr., să ajungă unul dintre cele mai însemnate centre ale spiritualității creștine din Scythia Minor. Aici se cunosc până acum cinci bazine și o capelă creștină.

a) *Bazilica cimiterială*. A fost cercetată de Gr. Tocilescu pe panta dealului dinspre miazănoapte a cetății. Este construită din piatră și cărămidă; are formă rectangulară și dimensiunile: 15m x 11m. La răsărit, absida semirotondă, o singură navă. V. Pârvan, o atribuie epocii lui Constantin cel Mare (306-337), de unde se poate deduce vechimea sa. Considerăm însă necesare noi cercetări în această zonă, unde mai apar resturi și din alte construcții.

b) *Bazilica cu transept* – Drumul care venea de la monument, dinspre nord-est, cobora panta și intra în cetate pe la răsărit, continuând în interior cu denumirea de *via principalis* – strada principală, flancată pe toată lungimea sa, până la poarta de vest, de impozante și frumoase construcții și porticuri. Între edificiile creștine de mare faimă, la circa 100 m spre apus, la stânga se află bazilica cu transept. Este foarte mare: are 33,80 m lungime și 10,70 m lățime și este paralelă cu axul cetății, est-vest. Are forma literei T, cele trei nave lărgindu-se mult în partea de răsărit, spre absidă, unde i se înscrie un mare altar. O noutate o constituie faptul că absidei i se înscrie încă una mai mică, ce mărginește la suprafață cripta din subsol. Este un *synthronum*. Accesul în criptă se făcea pe latura de sud. Construcția subterană este realizată din cărămidă și mortar, tencuită. Pe latura de răsărit, o nișă este desigur prevăzută pentru *reliquarium*, iar una similară, dar mai mare, pe cea de nord, tot pentru același scop sau pentru ofrande.

Altarul rectangular – lung de la nord la sud – avea o balustradă din plăci de cancelli, iar cele trei nave erau separate prin colonamente. Avea pavaj din cărămizi. Nartexul îl formează cele trei încăperi separate, prelungiri ale navelor. Avea *atrium*. De-a lungul laturii de nord are alipit, în afară, un *baptisterium*, compus din trei încăperi succesive; într-una din ele, cea de la răsărit, exista o fântână, *phiale*. Se datează în secolul V d.Hr..

c) *Basilica simplă* se află în dreptul celei cu transept, numai că în partea opusă, la nord. Tot de formă rectangulară, construită din pietre fasonate grosier și legate cu mortar, are dimensiunile 21,30m x 11,70m. Cele trei nave sunt separate prin colonamente, iar nartexul are și el triplă compartimentare. S-a constatat recent existența unui atrium de 18,40m x 13,50m, cu o curte de 10m x 6,20m.

Absida depășește lărgimea navei centrale, ajungând la jumătățile celor laterale; îi corespunde în interior altarul, larg tot cât cele trei nave, iar la subsol o criptă, cercetată mai recent, cu dimensiunile: 2,75 m x 2,30 m. Avea legătură cu nava centrală printr-un culoar cu trepte. Pereții erau tencuiți cu stuc și dădeau distincție criptei. Pe peretele de răsărit a apărut scris cu vopsea roșie, textul unui citat biblic care din păcate nu s-a putut conserva.

Basilica are de-o parte și de alta, alipite, alte construcții: două încăperi la nord-est și o suită de alte cinci pe latura sudică – ultimele pot fi considerate diaconicon. Se datează în sec. al V-lea d.Hr.

d) *Basilica forensis* este o uriașă construcție cu caracter laic, aflată dincolo de *cardo*, în dreptul bazilicii cu transept, pe latura de sud a străzii principale. Ceea ce interesează aici se referă numai la încăperea care precede intrarea în bazilica forensis pe la nord: o construcție rectangulară, într-o singură navă cu absidă la răsărit, lungă cât lățimea bazilicii forensis, de 24 m. A fost adăugată aici mai târziu de sec. al IV-lea d.Hr., de când

datează cea mare, poate la sfârșitul aceluiași veac, sau la începutul celui următor și aceasta din necesitatea practicilor liturgice care precedau reuniunile de interes public ale cetății trophaenilor. Se poate lesne constata diferența între maniera de construcție a edificiului laic și cea a celui religios, mai tardiv.

e) *Bazilica cisternă*, tot pe latura de sud a străzii principale, mai spre apus. Gr. Tocilescu și G. Murnu i-au spus „cisternă“ fiindcă s-a înălțat pe fundamentul unui vechi rezervor de apă al cetății. După demolarea acestuia, pe pardoseala sa a fost înălțată bazilica. În observațiile de până acum, ar fi vorba aici de două faze: 1) cea mai veche ce se determină grație unui zid mai vechi, la nord, și care se acordă bine cu un altul similar de pe latura de apus, lângă care se află o pardoseală din dale de piatră. Ele au dat impresia vechilor cercetători că bazilica ar fi „dublă“; 2) a doua fază ne este dată de temeliile unei încăperi rectangulare care ar reprezenta o bazilică într-o singură navă, mai îngustă decât cisterna. Are dimensiunile 19,70m x 6,20m.

Credem însă că vechile distrugerii din cetate sau lipsa de aprofundare a cercetărilor au făcut să nu se poată determina existența a trei nave. Fiindcă ceea ce considerăm că reprezintă acum o singură navă, ar putea fi temeliile stylobatelor despărțitoare de nave. Numai astfel ne explicăm de ce absida, de aspect poligonal în interior, dat de suprapunerea peste latura estică a cisternei, are această formă. Iar deschiderea semicirculară în afară depășea cu mult lărgimea navei centrale. Capetele înfundate se sprijineau pe laturile de răsărit ale navei.

„Contraforții“ de la colțurile laturii de vest sunt în realitate părți ale intrărilor care făceau legăturile între cele trei camere ale nartexului. La apus de acesta a fost determinată recent, prin săpături suplimentare, existența unui mare atrium.

Sub altar a fost amenajată o criptă, din piatră legată cu mortar. Are dimensiunile 1,35m x 1m, cu o mică absidă spre răsărit, iar la apus un vestibul către care coborau trei trepte.

După toate constatările, luându-se în considerare și numeroasele fragmente arhitecturale descoperite în timpul săpăturilor, această bazilică datează în sec. al VI-lea d.Hr.

Bazilica de marmură, se află în sectorul de nord-est al cetății, la circa 100m de *via principalis*, în fața unui mare turn de apărare, dreptunghiular, în zidul de incintă. Numeroase materiale arheologice din marmură, părți din arhitectura și ornamentica edificiului, au îndreptățit atributul de „marmoreană“.

Construită din piatră și mortar, cu orientarea est-vest, are o lungime de 25,50 m, la care trebuie adăugat și *atrium*-ul cu dimensiunile de 8m x 7m, în interior. Este împărțită în trei nave, iar nartexul, mai îngust, este egal cu lărgimea bazilicii. Legăturile între nartex și atrium se făceau prin intrări corespunzătoare porticurilor de la nord și de la sud și a treia în centru.

Absidei și navelor laterale le corespund în exterior trei încăperi legate între ele, care se pare că formau *pastophoris*, iar în dreptul *atrium*-ului, la sud, apare construcția cu trei compartimente a *baptisterium*-ului, într-o poziție oblică față de bazilică. Nu are criptă – ceea ce indică o mai mare vechime a sa.

Este una dintre cele mai de seamă bazilici de la Trophaeum Traiani și a avut, se pare, un rol de seamă în viața cetății, fiind reședința episcopală – și care în orice caz nu putea fi simultană cu cea cu transept. Între cele două construcții există diferențe cronologice, anterioritatea celei de marmură fiind mai sigură. Se pare că a fost construită în sec. al IV-lea d.Hr., sub Constantin cel Mare, și a funcționat până târziu, la sfârșitul sec. al VI-lea d.Hr.

Ulmetum – Pantelimonul de Sus – localitate în nordul județului Constanța, în care a săpat Vasile Pârvan. Printre descoperiri, se pare că un mare complex arhitectural se identifică cu o bazilică creștină. Complexului orientat N-NE, i se înscrie o bazilică cu o singură navă, având dimensiunile 35,50m x 17,70m. Absida la răsărit are o deschidere cât lărgimea navei. Construcțiile adiacente sunt greu de definit. La Ulmetum s-au găsit numeroase alte mărturii creștine, ceea ce îndreptățește constatarea că, aici, funcționa un puternic centru religios. Complexul aparține epocii iustiniane.

Monumente epigrafice

În decursul anilor, de la 1878 și până în zilele noastre au fost prezervate în patrimoniul cultural național, cu precădere la Constanța, un număr impresionant de monumente epigrafice, de o valoare inestimabilă pentru știința românească. Ele au format întotdeauna obiectul unor importante studii și cercetări. În cadrul de față se vor prezenta, pe cât posibil în totalitate, cu datele tehnice și bibliografice de bază.

1. *Axiopolis* – Placă de calcar, de la bazilica cimiterială, cu inscripție în limba greacă. Dimensiuni 0,33m x 0,36m x 0,09m. Înălțimea literelor: 3-4 cm.

Traducere: „(Martirilor)
Chiril, Chindeas și Tasius
le încredințez pe
Eufrasius“.

*Κυρίλλω
Κυνδαία
Τασείω Π-
αρατίθομ-
αι Ευφράσιν*

Apartține bazilicii cimiteriale, iar numele de aici sunt cunoscute din textele martirologice. Se datează la sfârșitul secolul al III-lea și începutul secolul al IV-lea d.Hr.

2. *Niculișel – teritoriul noviodunens*. Placă de calcar gălbui, care acoperea intrarea în încăperea de jos a criptei din bazilica de la Niculișel. Se află la Muzeul Delta Dunării Tulcea. Are dimensiunile: 0,330-0,375 x 0,63-0,67 x 0,040-0,055 m. Textul în limba greacă, cu litere în 0,05-0,08 m. A doua jumătate a secolul al IV-lea d.Hr.:

Traducere: „Aici și acolo	<i>ωδε κε ωδε</i>
(se află) sângele	<i>ιχωρ</i>
martirilor“.	<i>μαρτυρων</i>

Textul se referă la cei șase martiri înhumați în cripta de la Niculișel: patru în partea superioară a criptei, cu numele cunoscute (*Zotikos, Attalos, Kamasi(o)s* și *Philippos*), ceilalți doi din încăperea de jos, anonimi. Fixând momentul martirizării, pe care-l coroborăm cu aspectul grafic al inscripției și cu marele context arheologic în care s-au descoperit, se apreciază că prigoana anticreștină aparține vizigoților din zonă.

Traducere: „Aici	<i>μαρτυ[ς Χριστου]</i>
odihnește martirul lui	<i>και επισ[κοπος]</i>
Hristos și episcop...“	<i>ενταν[θα κειται]</i>

3. *Tomis – Constanța*. Placă de marmură albă, cu dimensiunile: 0,29 x 0,31 x 0,05m. Textul, în limba greacă, are litere înalte de 0,05-0,075 m. Scrisă îngrijit. Se pare că are un caracter martiric.

Textul inscripției amintește numele unui episcop de la Tomis, care s-ar fi numit *Titus* sau *Philus*, martirizat în timpul prigoanei dezlănțuite de împăratul Licinius, între anii 320-323. După alte opinii

era vorba de „tatăl celor trei frați: Argeu, Narcis și Marcelin, fiii episcopului“, martirizați tot sub Licinius. În sfârșit, se pare mai degrabă că este vorba de Sf. Teogen, fiul unui episcop din Frigia, care s-a înecat în Marea Marmara, ale cărui moaște, aduse la Tomis, atrăgeau pe creștini în pelerinaj.

4. *Tomis – Constanța*. Stelă funerară de calcar, cu dimensiunile: 1,21 x 0,57 x 0,17m; inscripția în limba greacă, are literele înalte de circa 0,24 m. Este datată la începutul sec. al IV-lea d.Hr. Își mai păstrează registrul în care sunt reprezentate, într-o manieră schematică, trei busturi: tatăl, copilul și mama. În frontonul triunghiular, mărginit de două acrotere cu palmete, apare reprezentată o pasăre ciugulind dintr-un ciorchine de strugure; pasărea pare a fi un porumbel.

Inscripția, în 22 de rânduri, este un epitaf în versuri și nu are nimic referitor la creștinism. Singurul indiciu asupra acestei apartenențe este „porumbelul“.

5. *Tomis – Constanța*. Stelă funerară de calcar, cu inscripție în limba greacă în versuri, căreia unii cercetători îi atribuie, cu probabilitate, caracter creștin. Dimensiunile: 0,38 x 0,47 x 0,12m; înălțimea literelor: 0,02 m. Se datează în sec. al IV-lea d.Hr. Se conservă numai partea superioară a monumentului, cu fronton triunghiular rotunjit, încadrat de două acrotere simple; în mijloc apare imaginea unui porumbel, ceea ce îi întărește caracterul creștin. Se află la Institutul de Arheologie București.

6. *Tomis – Constanța*. Stelă de marmură, cu dimensiunile: 0,65 x 0,34 x 0,20 m. Textul în limba greacă are litere cu înălțimea de 0,02-0,03 m. De formă dreptunghiulară, are în partea superioară un fronton asemănător unui trunchi de piramidă. Dedesubt, o coroană bogată, terminată jos cu frunze de iederă, încadrează crucea monogramată, combinată cu monograma lui Hristos.

La baza frontonului, în spațiile laterale coroanei, stă scris:

Traducere: „Torpilla din
Epiphaneia (Cilicia) (de)
25 (ani)“.

ΤΟΡΠΙΛΛΑ
ΕΠΙΦΑ
ΝΙΚ
ΚΕ

Pe lângă atestarea antroponimică, inscripția, datată la sfârșitul sec. al IV-lea și începutul celui de al V-lea d.Hr., ne face cunoscută legătura Tomisului cu Cilicia – încă o dovadă a influențelor microasiatice ce se constată pe teritoriul Scythiei Minor.

7. *Tomis – Constanța*. Stelă de marmură cu inscripție în limba latină. Are dimensiunile: 1,08 x 0,35 x 0,165 m; înălțimea literelor: 0,025-0,030 m. Stela, de formă rectangulară, are două registre: sus relieful, în partea inferioară inscripția, încadrată de un chenar simplu. Frontonul este schematizat prin trei profilaturi. Sub el e săpată o cruce așezată pe un vrej de iederă, ale cărui frunze ajung în acrotere. Apoi, într-o coroană simplă este înscrisă monograma lui Hristos.

Traducere: „În acest
mormânt este așezat
Terentius, fiul lui Gaione,
de 25 ani, care a făcut
serviciul printre arcașii
tineri“.

*In huc tumulu
m est positus
Terentius
filius Gaio-
ne annor(um) vigin-
ti cinque mil-
itanus inter sa-
gittar(io)s iuniores*

După interpretările tuturor acelora care s-au ocupat de această importantă inscripție, tânărul *Gaione* făcea parte dintr-o unitate militară de călăreți luptători cu săgețile, un got dintre cei foederati, aflați la Dunăre între sec. IV-V d.Hr., trecut la creștinism.

8. *Tomis-Constanța*. Stelă funerară de marmură, cu inscripția în limba greacă. Dimensiuni: 1,00 x 0,44 x 0,10 m; nu mai există.

Piesa, datată în sec. V-VI d.Hr., avea partea superioară lucrată în forma unui fronton cu acrotere, în centrul căruia apărea, tot în relief, o cruce. Inscripția, încadrată de un chenar simplu, era marcată la început de o cruce, iar la sfârșit apărea o frunză de iederă.

Traducere: „Aici
odihnește Heracleides,
(lector) citeț al sfintei
biserici universale“.

+Ενθάδε κα-
τάκειται Ηρακλί-
δης αναγνώσ-
της της αγίας
και καθολικης εκ-
κλησίας

Inscripția are mare importanță pentru aluzia la disensiunile teologice din secolele V-VI d.Hr.; precizează că este vorba de biserica universală, ortodoxă, opusă ereziilor.

9. *Tomis-Constanța*. Stelă funerară de marmură cu inscripție în limba latină. Are dimensiuni: 1,03 x 0,33 x 0,20m. Literele au înălțimea de 0,04m.

Ruptă acum în două, piatra are sus forma unui fronton rotunjit, încadrat de două acrotere schematice. Acestuia i se înscrie o coroană simplă cu două frunze de iederă la bază și în interior o cruce cu haste inegale, lățite la capete. O altă cruce, aproape identică, apare dedesubt, urmată jos de textul inscripției.

Traducere: „Acest	<i>Haec memoria</i>
mormânt este al Marciei	<i>M(arciae) Aurellae</i>
Aurella, soția lui Marcus,	<i>[u]xoris quon-</i>
cel care a fost cândva	<i>[d]am principa-</i>
principalis“.	<i>lis Marci</i>

Inscripția, pe lângă faptul că amintește un *principalis* – funcție ocupată de oamenii bogați în Sfatul cetății, unde îndeplineau sarcini financiare și administrative – mai atestă și existența curiei, sau *βουλή*, la Tomis, în secolele V-VI d.Hr.

10. *Tomis-Constanța*. Stelă de marmură cu un text în limba greacă, scris pe șapte rânduri. Dimensiuni: 0,97 x 0,27 x 0,10m; înălțimea literelor: 0,015-0,030 m. Spart pe jumătate, monumentul are două registre: sus apare o cruce cu brațele inegale, lățite la capete, caracteristică secolele V-VI d.Hr.; iar jos inscripția.

Traducere: „Aici	<i>Εντα κτε</i>
odihnește Atala fiul lui	<i>Αταλα θιος</i>
Tzeiuk, care a trăit 25	<i>Τζειουκ ζή-</i>
ani. Cineva dintre	<i>σας ετη κέ</i>
săgetași (l-a îngropat) în	<i>απο σαγιττα</i>
cetatea voastră“.	<i>ρίον τις ει(ς) πολ(ιv)</i>
	<i>ΥΜΟΝ</i>

Cele două nume, Tzeiuk și Atala, au format subiectul unor interesante considerații istorice și filologice, mai ales privind originea lor fie turanică, fie germanică, fie protobulgară. Mai sigur însă este că sunt huni elenizați și, în același timp, creștinați, în cuprinsul episcopiei Tomisului, la finele sec. al IV-lea d.Hr., când episcop era Theotimus I.

11. *Tomis-Constanța*. Stelă funerară de marmură, cu text în limba greacă. Dimensiuni: 1,06 x 0,37 x 0,05; înălțimea literelor: 0,025 m. Are

formă trapezoidală, baza având forma unui altar – decorul și inscripția ocupând cam jumătate din înălțimea pietrei. Sus, în interiorul unui cerc dublu-profilat (coroană stilizată) a fost săpată monograma lui Hristos, iar de o parte și de alta apare câte o cruce latină, specifică secolelor V-VI d.Hr. Jos se află doi porumbei – sufletele defuncților.

Traducere: „A pus acest epitaf Marcellus, în locul unde odihnesc fericitul meu tată Orentes și fericita mea mamă Marcella. Rămâi cu bine drumețule“.

*Εθηκεν τήτολου τουτο
Μάργελλος οπου κιντε
ο Μακάριος πατήρ μου Ορέ-
ντης κε Μακαρία ι μήτης μο-
υ Μάρκελλα. Χερε
παρδίτα*

12. *Tomis-Constanța*. Fragment dintr-o stelă funerară de calcar nisipos, cu inscripție în limba greacă, cu dimensiunile: 0,35 x 0,24 x 0,03m. Se păstrează sfârșitul epitafului, ce se termină cu o ramură de palmier, sub care apare o pentagramă – stea cu cinci colțuri. Azi, dispărută.

Traducere: „Al lui Seppon, negustor de vinuri din Alexandria“.

*ιος
[Σ]έππονος
οινέμπορ-
ος Αλεξαν-
δρίας*

„Caracterul creștin al inscripției este indicat, pe de o parte, de ramura de palmier, care semnifică triumful asupra morții, iar pe de alta, de pentagrama sau pentalfa, simbol pitagorean, dar trecut în arta creștină și folosit mai cu seamă de gnostici.

13. *Tomis-Constanța*. Bloc de marmură cu inscripție bilingvă, având dimensiunile: 0,91 x 0,41 x 0,21m; înălțimea literelor: 0,02-0,03 m. Este rupt la dreapta și jos. Drept decor, o cruce mare, latină, cu brațele inegale și cu capetele lățite, specifică secolele V-VI d.Hr. Deasupra crucii apare un rând în limba greacă, sub ea alte opt în limba latină. Se găsește la Institutul de Arheologie București.

Traducere: „Al	<i>του αγίου Θε[ov]</i>
Sfântului... Acest	<i>Ec memor[ia]</i>
mormânt este al lui	<i>Nazarin[ani?]</i>
Nazarin..., fiul lui	<i>fili Aburi</i>
Aburius (-ianus), pe care	<i>quem abuit in[con-]</i>
l-a avut în căsnicie	<i>iugio Diogeni[a]</i>
Diogenia, trei ani și șapte	<i>annis tres et m[en]</i>
luni și s-a săvârșit în	<i>ses septe et c[om]-</i>
pace“.	<i>plevit in pac[e]</i>

Despre caracterul creștin al acestei prețioase inscripții nu mai amintim. Are însă și o mare valoare filologică, antroponomastică etc.

14. *Tomis-Constanța*. Placă de marmură, spartă sus, cu inscripție în limba greacă. Dimensiuni: 0,62 x 0,31 x 0,35m. Înălțimea literelor: 0,02-0,04 m. A fost datată între sfârșitul secolului al V-lea și anul 356 d.Hr. Între brațele crucii, vag schițate pe piatră, apare textul inscripției.

Traducere: „Vicarul	<i>Ωδυσσιτανος</i>
Marcellus odihnește	<i>βικάρης</i>
aici“.	<i>ενθάδε</i>
	<i>κατάκτε</i>
	<i>Μάρκελλος</i>

Vicarul Marcellus, de la Odessos, moare la Tomis; și-a îndeplinit misiunea până în anul 536 d.Hr., când dispare vicariatul Thraciei, instituindu-se un *questor Iustinianus exercitus*, cu sediul la Odessos.

15. *Tomis-Constanța*. Monument funerar realizat dintr-o veche coloană de marmură, cu inscripție în limba greacă. Are dimensiunile: 1,03 x 0,32 x 0,16 m; înălțimea literelor: 0,025 m. Este decorat cu o cruce latină cu brațe inegale, care se termină jos cu două frunze de iederă. De o parte și de alta a crucii a fost săpată inscripția latină, pe trei rânduri.

Traducere: „Mormintele
acestea sunt al lui Victor
și al Alexandriei“.

*Hec mimoriae Vic-
toris et Ale-
xandriae*

16. *Tomis-Constanța*. Altar de marmură cu inscripție în limba greacă și cu dimensiunile: 0,53 x 0,28 x 0,28 m; înălțimea literelor: 0,025-0,030m. Este datat în sec. V-VI d.Hr. În centru apare o cruce latină cu brațele inegale și brațele lățite, de o parte și de alta a ei fiind săpată inscripția.

Traducere: „Aici
odihnesc Ioan, fiul lui
Focas, din Constantian
soția sa Constantia și
fiica sa Romana. Salutare
trecătorule“.

*Ενθ[α]
κατά κι-
ντε Ιωά-
νης υιος
Φωκ
απο
Κοσταντι-
ανας η γυνή
αυτου Κοσ-
ταντζία κ(αι)
η θυγάτηρ αν
[του] Ρωμάνα. Χα[ίρε]*

Pe lângă numele creștine menționate în text – Ioan, Focas, Constantia și Romana – valoarea inscripției sporește și mai mult, fiindcă amintește toponimul *Constantiana*. Cei mai mulți cercetători o identifică cu actuala *Constanța*, dar mai recent a fost emisă opinia potrivit căreia localitatea ar fi la Capul Dolojman – Bisericuța. Problema rămâne deschisă.

17. *Tomis-Constanța*. Placă de calcar cu inscripție în limba greacă. Dimensiuni: 0,35 x 0,27 x 0,11 m; înălțimea literelor: 0,04 m. Îi lipsește colțul de sus, din stânga. Pe toată suprafața plăcii apare, în relief, crucea latină, cu capete lățite. Între hastele acesteia este săpată inscripția datată în sec. V-VI d.Hr.

Traducere: „Aici	<i>Εν</i>		<i>θά</i>
odihnește Lupicina“.	<i>δε</i>		<i>κιτε</i>
	<i>λο</i>		<i>πικ</i>
	<i>ιν</i>		<i>α</i>

Se pare că placa bloca intrarea într-un mormânt creștin din Tomis.

18. *Tomis-Constanța*. Stelă funerară de marmură, cu inscripție în limba greacă. Dimensiuni: 1,18 x 0,44 x 0,08 m; înălțimea literelor: 0,035-0,040 m. Textul creștin s-a scris pe suprafața dăltuită a unei inscripții în versuri, de factură păgână. Este deci un *palimpsest* – placa inversată a fost tăiată în forma unui fronton încadrat de două acrotere. În fronton, o cruce latină, cu hasta verticală terminată jos cu frunze stilizate, întoarse.

Traducere:	<i>+Μνημιου</i>
„Amintire	<i>Παυλα</i>
(mormânt. Paula	<i>σύβια Παύλ-</i>
soția lui Paul	<i>ου Σύρου</i>
sirianul, ipodiaton“.	<i>υποδιακ(όνου)</i>

Până acum, este unica inscripție din Dobrogea care atestă funcția de ipodiaton în secolul al VI-lea d.Hr.

19. *Tomis-Constanța*. Masă monolit de calcar, cu două picioare. Pe latura lungă a fost săpată o inscripție în limba greacă. Dimensiuni: 0,77 x 1,25 x 0,42m; înălțimea literelor: 0,04m.

Pe parcursul primului rând al inscripției apare imaginea unui porumbel, iar la sfârșitul rândului al doilea, un pește. Se pare că sub inscripție apare și monograma lui Hristos.

Τω μακαρίῳ [Τ]ιμοθέῳ παρα Δινίου νεοφωτιστοῦ Εμανουήλ

Traducere: „Fericitului Timotei, din partea lui Dinias, având ca neofit numele Emanuel“.

Se pare că Timotei este acel episcop al Tomisului care, în anul 431, a participat la Sinodul al III-lea ecumenic desfășurat la Efes.

Masa prezentată pare a fi *τράπεζα αγαπων* – deci masă de agape în amintirea celor decedați și a aparținut unui edificiu religios.

20. *Tomis-Constanța*. Parte a unui picior de masă, din marmură, cu inscripție greacă. Dimensiuni: 0,36 x 0,12 x 0,17m; înălțimea literelor: 0,02-0,03m. Sus este profilat ca un altar; jos apare un cap de leu – protomă – cu gura deschisă. Textul inscripției este săpat pe profilatura din stânga și pe cea din față, la fel ca și pe cele două laturi, de-o parte și de alta a protomei. Pe latura din față apare crucea monogramatică, iar la sfârșitul textului de pe latura stângă apare, într-un relief mic și schematic, figura unei *orante* sau a Bunului Păstor.

+βενέ-

υχης

+Υπερ ε

ρης +

,+Σαβίνα

Ευφη-

+Λεό-

μία +

ντια

Traducere: „Spre împlinirea rugăciunii Sabinei, Leontiei, Venerei și Eufemiei“.

Se pare că este vorba despre un monument funerar. În afara problemelor de ordin lingvistic, subliniem că *oranta* de pe latura din stânga „personifică rugăciunea adresată de cele patru femei, Sabina, Leontia, Venera și Eufemia, pentru mântuirea lor“, sau „un supraviețuitor din familie, care se roagă pentru odihna celor adormite“.

21. *Tomis-Constanța*. Vas de marmură, de tip *mortarium*, cu inscripție în limba greacă pe buză. Diametrul: 0,12m; înălțimea: 0,065m. Lipsește o bună parte din vas; pe ceea ce există apare un decor floral pe margini.

+κ(υριο)ς φωτισμός μ[ου κ(αι) Σωτήρ, τίνα φοβηθη] σομε

Traducere: „Domnul este lumina mea și Mântuitorul meu, de cine mă voi teme“.

Vasul a servit poate într-o biserică pentru conservarea apei sfințite, iar inscripția este un verset – nr. 1, din Psalmul 26, cu numeroase exemplificări și în alte părți ale lumii creștine.

22. *Tomis-Constanța*. Bloc de calcar, cu inscripție în limba greacă, în stare proastă de conservare. Dimensiuni: 0,36 x 0,84 x 0,47m; înălțimea literelor: 0,065 m. Deasupra inscripției apare monograma lui Hristos. Se află la Institutul de Arheologie București.

Θυσ[ιαστήριου] Χρηστι[αν]ων κυ[ριε βοήθε]

Traducere: „Doamne, ajută altarului creștinilor“.

23. *Tomis-Constanța*. Arhitravă din calcar, cu inscripție în limba greacă. Dimensiuni: 0,36 x 1,40 x 0,45 m; înălțimea literelor: 0,028-0,030 m. Partea dreaptă a monumentului este ruptă, lipsind și o parte din inscripție care debutează cu o cruce.

+Θ(εο)υ χάρις. Χέρεστε παροδιτε. Ενθάδε κατάκιτε[ζήσασα]
 ετη πεντίκοστα ενα. Αναπαύσι ατήν ο Θ(εο)ς μετα των
 δικέ[ων]. Καλληώτη Σουλιέρας. Αμήν +Εγω Εντώλιος
 Κησαρευς γενάμεν[ος... εκ][Ζ]ων του Θ(ε)ω δοριμίτου
 εκτισα τια οπκου του τοτος αι αιώνιοιοι

Traducere: „Harul lui Dumnezeu! Salut trecătorilor! Aici odihnește
 Ianuaria, care a trăit cincizeci și unu de ani. Dumnezeu s-o odihnească
 cu cei drepti... Kaliope a lui Souliphera amin. Eu Entalios din Cezareea,
 fiind... din darurile lui Dumnezeu am zidit acest locaș de veci...”.

Arhitrava, care provine de la o construcție funerară, ne oferă, prin
 inscripția sa, pe lângă datele onomastice, cu aspect semitic, și știri despre
 relațiile Tomisului cu Cezareea Palestinei, în sec. V-VI d.Hr.

24. *Tomis-Constanța*. Trei fragmente de arhitravă, din marmură,
 cu inscripție în limba latină. Dimensiuni: a) 0,27 x 0,39 x 0,28 m; b)
 0,39 x 0,56 x 0,52 m; c) 0,41 x 0,82 x 0,40 m; înălțimea literelor: 0,055-
 0,060 m. Cele trei fragmente, deși fac parte din același monument, nu
 se leagă între ele.

a) *Do[mus Dei] sau [Christi] et
 s[ancta]*

Traducere: „Casa lui Dumnezeu
 (Hristos) și sfântă”.

b) *R
 F[ilio e]t Spirito Sancto]*

Traducere: „Fiului și Sfântului
 Duh”

c) *dimitt]e [p]eccata Io[anni]
 [orna]vi sau [dedica]vi
 aedific(ium)*

Traducere: „... Iartă (Doamne),
 păcatele lui Ioan... am împodobit
 (închinat) această clădire sfântă”

Arhitrava, din care provin cele trei fragmente, a fost pusă probabil
 într-o bazilică monumentală din partea de sud-est a Tomisului, în secolele
 V-VI d.Hr.

25. *Tomis-Constanța*. Cornișă din marmură fragmentară, pe care se păstrează patru litere dintr-o inscripție în limba latină. Dimensiuni: 0,10 x 0,89 x 0,21 m; înălțimea literelor: 0,02 m. Se datează în secolele V-VI d.Hr.

+ Suor[um

26. *Tomis-Constanța*. Patru fragmente dintr-un monument de formă circulară, din marmură, cu inscripție în limba greacă. Dimensiuni: a) 0,10 x 0,15 x 0,09 m; b) 0,12 x 0,21 x 0,13 m; c) 0,105 x 0,105 m; d) 0,13 x 0,17 x 0,06 m; înălțimea literelor: 0,055-0,06 m.

a, b, c: [ύπερ μ]νήμη[ς και άν]παύσε[ως τόν δούλου σου Σ]έργου[ς
d: [ύπερ μνήμη[ς και άνα]παύσε[ως τόν δούλου σου...]

Traducere: „Pentru pomenirea și odihna robului tău Serghie“; „Pentru pomenirea și odihna robului tău...“.

Inscripția se referă probabil la ctitorul unei construcții funerare sau de cult.

27. *Tomis-Constanța*. Bloc prismatic de calcar – poate din zidul cetății Tomis – cu inscripție în limba greacă. Dimensiuni: 0,47 x 0,36 x 0,21 m; înălțimea literelor: 0,05-0,06 m.

Traducere: „Doamne,
Dumnezeule, ajută cetății
refăcute! Amin!“

+Κύριε ο θ
εος βοήδι
πόλιw ανα –
νεουμένη(ν)
Άμήν

Este deci o invocație făcută pentru a apăra orașul de nenorocirile care se abătuseră asupra sa la sfârșitul secolului al V-lea d.Hr. și începutul celui de-al VI-lea. Desigur, piatra a fost pusă în zid când acesta s-a refăcut, pentru a alunga răul – scop apotropaic.

28. *Techirghiol*. Bloc din calcar cochilifer, descoperit la Techirghiol, dar provenind din Tomis. Are o inscripție foarte greu de citit, în limba greacă. Dimensiuni: 0,626 x 0,64 x 0,40 m; înălțimea literelor: 0,10-0,15 m.

Traducere: „Porțiunea
(lucrată) de Alexandru și
Basos“

+Πεδα[τουρα]
Αλέξα[νδρος]
Βάσος

Blocul de calcar a făcut parte din zidul de apărare al cetății Tomis, de unde provine, și consemnează, ca și în cazul inscripției măcelarilor, lungimea de zid refăcută de Alexandru și Basos, poate pe vremea împăratului Justinian.

29. *Tomis-Constanța*. Pe două blocuri din perimetrul turnului semirotund al zidului de incintă, în fața hotelului Continental, a apărut o inscripție în limba greacă – numai pe primul bloc se păstrează textul, pe cel de al doilea spărturi târzii au făcut să dispară scrierea. Dimensiuni: blocul din stânga: 0,88 x 0,75 m; blocul din dreapta: 0,88 x 0,85 m; restul în structura construcției. Înălțimea literelor: 0,07-0,08 m.

Traducere: „Lucrarea
(porțiunea) făcută de
corporația măcelarilor (în
lungime) 24 picioare“

+Μακεδί[ων]
πεδατου[ρα]
πό(δες) ΚΔ

Ca și în cazul inscripției precedente (nr. 28), corporația măcelarilor din Tomis a refăcut o porțiune din zid de 24 de picioare – ceea ce corespunde în zilele noastre cu 7,104 m – în vremea împăratului Justinian (527-565), când s-a refăcut cetatea.

30. *Tomis-Constanța*. Fragment dintr-o cruce de marmură. Dimensiuni: 0,20 x 0,225 x 0,095m; înălțimea literelor latine: 0,02-0,035 m; înălțimea literelor grecești: 0,05 m. Pe o față este inscripția în limba greacă, pe cealaltă, în limba latină. Se datează în secolul al VI-lea d.Hr.

Georgii [Φ]ω[ς]

S Zω[ή]

Traducere a) „Lumina“, „Viață“, b) „... a lui Gheorghe“.

31. *Tomis-Constanța*. Fragment dintr-o cruce de marmură, pe care se păstrează două litere dintr-o inscripție în limba greacă. Are dimensiunile: 0,20 x 0,17 x 0,04 m; înălțimea literelor: 0,035 x 0,075 m. Datare: secolele V-VI d.Hr.

Traducere: „Lumină“ [Φ]ω[ς]

„Viață“*Georgii* Zω[ή]

32. *Lazu – teritoriul tominanens*. Cruce din calcar, cu inscripție în limba latină, având dimensiunile: 0,425 x 0,295 x 0,04 m; înălțimea literelor: 0,020-0,025 m. Are capetele hastelor lățite; cea de sus este ruptă; la fel este ruptă și cea de jos. Pe hasta superioară, drept decor apare o frunză de palmier, iar pe cea inferioară un ciorchine de strugure deasupra unui romb. Textul este scris pe brațele orizontale.

Traducere: Oasele sunt +Μακεδί[ων]

ale lui Gheorghe. Cel de πεδατον[ρα]

o credință cu el (a pus πό[δεσ] ΚΔ

această cruce în amintire)

robului tău (Doamne)

Gheorghe, fiul lui

Murinus“

Analiza textului, în toată problematica sa, vădește o limbă vorbită în părțile noastre la sfârșitul sec. al VI-lea și începutul sec. al VII-lea, la fel ca și folosirea unor antroponime cum este *Gheorghe*, venit din Asia Mică, respectiv din Cappadocia.

33. *Callatis-Mangalia*. Cruce din calcar cochilifer, ruptă în două și cu brațul de jos incomplet. Dimensiuni: 0,56 x 0,52 x 0,12m; înălțimea literelor: 0,035-0,05m. Pe ambele părți apar inscripții: pe o parte în limba greacă, pe cealaltă în limba latină. Se datează în sec. al VI-lea d.Hr.. Se află la Muzeul Callatis.

Traducere: „Lumină“
„Viață“

$\Phi\omega(\varsigma)$
 $Z\omega\eta$

Traducere: „Aici s-a făcut rugăciune spre pomenirea episcopilor Ștefan...“

Hic facta est oratio episcoporum Ștefani..

Se pare că rugăciunea de care se amintește în inscripție s-a făcut pentru episcopul Ștefan și încă cel puțin un altul, într-un edificiu, *oratorium*, sau la cimitir.

Dar marea importanță a inscripției este că se dovedește clar că în provincia Scythia Minor mai existau și alte episcopate decât cel de la Tomis – unul dintre acestea fiind deci la Callatis.

34. *Callatis-Mangalia*. Brațul unei cruci de marmură cu inscripții pe ambele fețe: pe una grecească, pe cealaltă latină. Dimensiuni: 0,18

Este decorat cu caneluri largi, ce încadrează o coroană dublu profilată, în interiorul căreia s-a înscris o monogramă, care ascunde, probabil, numele: *Ἰωάννου*.

38. *Callatis-Mangalia*. Capitel-impostă din calcar, cu inscripție în limba greacă. Dimensiuni: înălțime 0,17 m; lățime 0,135 m; înălțimea literelor: 0,02-0,025 m. Pe una din fețe este reliefată o cruce latină, cu hastele lățite la capete, încadrată de două ramuri de palmier. Pe ambele haste este săpată inscripția. Pe fața opusă, într-un cerc dublu profilat, apare monograma lui Hristos.

Traducere: „(Lucrarea sau
darul) lui Eustatie“

ΑΩ

Ευσταδίου

39. *Callatis-Mangalia*. Capitel-impostă din calcar, cu inscripție în limba greacă. Dimensiuni: 0,62 x 0,61 x 0,315 m; înălțimea literelor: 0,03 m. A fost descoperit în ruinele bazilicii de tip sirian, la nord-estul cetății. La bază apare un decor schematic, poate vegetal. Cele câteva litere ale textului sunt săpate pe fața principală a abacului.

ΕΠΦΤ, prescurtare a numelui *Επαφρόδιτος*, care indică deci fie numele donatorului sau pe cel al meșterului care a lucrat piesa.

40. *Fântâna Mare (Bașpunar)*. Bloc de marmură cu inscripție bilingvă, recuperat din cimitirul de la Fântâna Mare, cu multe alte piese care aparțineau monumentului și cetății Tropaeum Traiani. Partea dreaptă este ruptă. Dimensiuni: 0,24 x 0,54 x 0,21 m; înălțimea literelor: 0,035-0,040 m. Într-o *tabula ansata* apar două texte: grec și latin, precedate fiecare de câte o cruce.

a)+*Στοφος [θαντου και]*

αναστά[σεως]

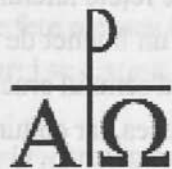
b)+*Cruz mort is et*

resurrect[ionis]

Traducere: „Crucea morții și a învierii“ – textele sunt identice în ambele limbi. Se datează în secolele V-VI d.Hr.

41. *Ulmetum-Pantelimonul de Jos*. Bloc de calcar nisipos-sfârâncios, descoperit într-un turn de lângă poarta mică a cetății. Are inscripție în limba latină, săpată într-un cadru simplu, cu o cruce monogramată deasupra, mărginită sus de un triunghi. Dimensiuni: 0,90 x 0,64 x 0,21m; înălțimea literelor: 0,05-0,075m.

Traducere: „Porțiunea
de zid (făcută de)
ostașii lăncieri tineri“

*Pedatura militum
lanciarium iuniorum*

Inscripția are o importanță deosebită pentru viața militară a Scythiei Minor, în vremea împăratului Justinian, când și cetatea Ulmetum, ca și Tomisul, au fost refăcute după atacurile slavilor și sclavinilor. Datarea inscripției ne este înlesnită de *crux monogramata* - secolul al VI-lea d.Hr.

Monumente sculpturale și arhitectonice anepigrafice

Sunt extrem de numeroase. Cele mai multe provin de la Tomis. Le vom îngloba unor foarte succinte considerații.

Astfel, lăsând de-o parte un fragment de capac de sarcofag pe care apare semnul crucii, în relief, vom stăruii puțin asupra unor capiteluri-imposte. Un fragment de capitel-impostă are pe fața centrală o cruce; un al doilea este decorat cu frunze de acant. Se impune atenției un al treilea, din calcar, decorat pe una din fețe cu monograma lui Hristos

înscrisă într-o coroană cu *ovae* deasupra și flancată de frunze mari de acant; pe partea opusă apare în relief o cruce bizantină. Un al patrulea capitel-impostă, din calcar, are pe fața principală crucea bizantină într-o triplă coroană cu un *ovum* deasupra, încadrat de doi lujeri de iederă. Din același punct de descoperire provine un alt exemplar cu o cruce pe fața principală, bizantină, încadrat de flori. Un capitel-impostă din marmură albă are pe una dintre fețe un decor vegetal stilizat, care încadrează o cruce; pe fețele laterale apar ramuri cu flori. Pe un fragment identic este sculptat un buchet de frunze și flori stilizate, iar pe o altă latură se mai păstrează semnul crucii. Pe un capitel-impostă foarte mare, din marmură, apare crucea, iar colțurile sunt acoperite cu frunze de acant; pe o altă față, într-un cerc, în relief, este monograma lui Hristos.

De un interes aparte este capitelul corintic, decorat cu șase frunze de acant și cu o cruce bizantină.

Acestora li se pot adăuga încă multe crâmpoșe sau fragmente mai mari din calcar sau din marmură, toate susceptibile de apartenența la edificiul creștin.

Capitelurilor li se adaugă numeroase plăci de *cancelli*. Două astfel de piese, din marmură albă, prezintă într-un cadru rectangular cu dublă profilatură, sculptată în relief, o cruce cu capetele lățite, iar pe partea opusă, o cruce într-un medalion.

Al doilea mare centru cu monumente arhitecturale creștine, *Callatis*, a dat la iveală, în special în sectorul bazilicii siriene, mai multe capiteluri. Cel mai important este cel cu capete de berbeci, din marmură albă, în a cărei ornamentică se disting două zone: cea inferioară, circulară, cu frunze de acant dispuse pe verticală, și cea superioară, având la colțuri câte un cap de berbec. În centrul fețelor, câte o acvilă devorându-și prada. După model și tehnica decorativă, se atribuie epocii theodosiene.

Între capitelurile – ionice – impostă, de la Callatis, amintim: unul, de marmură albă, are unicul decor pe una dintre fețele lustruite, o cruce bizantină mare. Un altul, de mari dimensiuni, tot de la bazilica siriană, ca și celălalt, are pe fața principală caneluri largi peste care este realizată o cruce. Un ultim fragment, din marmură, era decorat de jur-împrejur cu frunze de acant, iar pe laturile înguste, încadrate de frunze, apar cruci bizantine.

Un capitel-impostă provine de la *Stratonis* (Schitu - Costinești) și are ca decor frunze între volute și pe una dintre fețe o cruce în relief. Un al doilea, din aceeași localitate, este fragmentar; i se disting frunzele de acant și brațele unei cruci.

Din cetatea de pe malul lacului Sinoe – *Histria* – provin mai multe capiteluri-impostă, datate în sec. V-VI d.Hr. Latura principală a unuia este decorată cu o cruce între două frunze de acant. Cele patru incizii oblice, făcute sub piciorul crucii, au fost considerate că reprezintă cele patru fluvii ale Paradisului.

Important, de asemenea, este un capitel-impostă cu laturile decorate cu câte o cruce monogramatică, în relief.

Alte două capiteluri-impostă, în formă de trunchi de piramidă, sunt decorate cu motive vegetale stilizate, unul având pe colț o cruce.

Mai multe capiteluri provin de la *Trophaeum Traiani* – cele mai multe, fragmentare. Unul, corintic, este decorat cu două rânduri suprapuse de frunze de acant, iar pe fața principală apare crucea bizantină. Alt exemplar este decorat pe latura principală cu o cruce cu capetele lățite ale hastelor egale. Din marmură sunt făcute: un capitel-impostă cu o cruce mare, alte două, cu frunze de acant în relief, în centrul cărora s-au realizat ulterior cruci. Mai inserăm: capitel cu imposta bogat decorată cu elemente vegetale ce încadrau o cruce; capitel-impostă, din marmură, decorat pe una din laturi cu frunze de acant ce încadrau o cruce.

Tot de la Tropaeum Traiani provine un bloc de marmură, fragmentar, care are pe una dintre laturile înguste, cât și pe una largă, un decor, în relief, compus din ornamente cruciforme și romboidale.

O coloană dublă, de mici dimensiuni, din marmură, a fost descoperită la Medgidia (*vicus URB...*). La capătul superior, între două profilaturi, s-a realizat un decor schematic care simbolizează un capitel, în centrul căruia este sculptată o cruce cu capetele lățite.

De la *Cernavodă – Axiopolis*, provine un bloc paralelipipedic de calcar, decorat pe verticală, pe una dintre laturile înguste. Sus are o cruce bizantină, cu un medalion central. Jumătatea inferioară este decorată cu un palmier. Funcționalitatea acestei piese a fost disputată. S-au emis două ipoteze: mai întâi, că este „o stelă funerară paleocreștină“, apoi, mai sigur, că provine din interiorul unei bazilici din sec. al VI-lea d.Hr., unde servea ca stâlp pentru cancelli.

Mai amintim monumentele arhitecturale descoperite în primul război mondial cu ocazia degajării bazilicii cu trei abside de la *Ibida – Slava Rusă*: capiteli fragmentare de marmură, pe care se mai disting părți din crucile care decorau impostele; un fus de coloană și o bază de coloană. Și, tot din nordul Dobrogei, de la Nifon, provine un capitel corintic din marmură și un al doilea de la Noviodunum, considerate de editorul lor ca fiind opera unor ateliere tomitane.

Obiecte de cult (liturgice) și podoabe

Între piesele din această categorie se înscriu obiectele utilizate în practicile liturgice desfășurate în bazilici și cele purtate de credincioși, toate fiind decorate cu simboluri creștine.

Mai înainte am amintit deja câteva vase din marmură (de tip *mortaria*) și care purtau câte o inscripție (versetul 1 din Psalmul 26), vase utilizate ca recipiente pentru agheasmă.

Pentru același scop erau utilizate vasele în formă de ploscă (*ampulla*), lucrate din ceramică. Din Constanța provin mai multe astfel de vase; decorul – în relief – este format dintr-un chenar de perle, în interiorul căruia este prezentată figura Sf. Mina în picioare, îmbrăcat cu o tunică scurtă și având o mantie ce-i atârnă, în spate, până la călcâie, în atitudine de orant. De o parte și de alta a capului este reprezentată câte o cruce, iar la picioare - o cămilă, simbol al caravelor ce veneau până la mormântul sfântului, considerat protectorul lor.

Dintr-un complex antic tomitan provine un vas din sticlă în formă de ploscă, foarte bine conservat, de dimensiuni mai mari decât cele ceramice (înălțimea: circa 0,25 m).

Ampullae ceramice, descoperite în complexurile de sec. al VI-lea d.Hr. au mai apărut la *Argamum* și la *Capidava*. Cea de la *Capidava* este decorată pe o singură față cu trei șiruri concentrice de linii în zig-zag, incizate. În centru are un buton.

Alt tip de vase liturgice îl formează cădelnițele.

O cădelniță (*thuribulum*) din bronz a fost descoperită la *Dinogetia* (înălțimea: 0,07 m). Are forma unui bazin cu pereții hexagonali, decorat cu muluri sus și jos; este susținut de trei piciorușe, cărora le corespund – pe buza evazată – trei urechiușe, prin care era trecut lanțul.

Un alt *thuribulum*, din ceramică, a fost descoperit la *Trophaeum Traiani*. Înalt de 0,07 m, are formă tronconică, cu fundul mai lat și rotunjit și cu baza evazată. Se sprijină pe trei piciorușe cărora le corespund – pe buză – trei urechiușe de prindere a lanțului. Corpul este decorat cu două șiruri de orificii în zig-zag.

De o importanță deosebită pentru studiul bisericii tomitane este marele disc din argint al episcopului *Paternus*, descoperit în Ucraina, la Malaia Perescepena, în 1912. Discul, cu diametrul de 0,610 m, are în centru un *chrismon* mare, flancat de literele apocaliptice *A* și *Ω*; în jurul acestuia,

pe o friză circulară, este gravată o inscripție în latină: *Ex antiquis renovatum est per Paternus, reverentiss(imum) episc(opum) nostrum, amen* [= (Acest disc) a fost făcut din nou, din (piese) vechi, prin grija lui Paternus, prea cinstitul nostru episcop, amin]. Marginea discului este decorată cu motive vegetale și animaliere: o coardă de viță-de-vie cu frunze și ciorchini, printre care apar animale (oi, căprioare), păsări (porumbei, păuni) și câte un coș plin cu struguri sau câte un vas. Coarda de viță este întreruptă de patru medalioane mari, având în centru câte o cruce (și plasate în cruce: sus, jos, la dreapta și la stânga) și de patru medalioane ovale, umplute cu pietre colorate (plasate în formă de „X”); cele opt medalioane punctează de fapt capetele monogramei lui Hristos. Monograma din centru cu cele două litere și ambele frize sunt aurite.

Pe partea interioară a piciorului inelar se află o inscripție punctată, în grecește, care arată greutatea argintului curat a aurului curat și a aurului amestecat cu argint, întrebuintate la confecționarea discului: *Εχει καθαρο[ου] αργυριου λτρας κ ουγκίας η γραμματα ις και [καθαρου] χρυ[σίου] ουγίας β γραμματα κ και μι[κτου] χρυ[σίου] νο[μίσματα] β.* Traducere: „Conține argint (curat) 20 libre (= 7549,00g), 8 uncii (= 218g) și un scripulum și jumătate (= 1,71g); aur (curat) 2 uncii (= 54,56g) și 20 scripula (= 22,74g); aur amestecat cu argint 2 nomisme (= 9,10g)“.

Pe fundal apar patru sigilii – două circulare, unul triunghiular și altul hexagonal – care garantează materialul întrebuintat.

1) În jurul bustului aureolat al împăratului Anastasius, inscripția: *D(ominus) n(oster) Anastasius P(ius) Aug(ustus)*; traducere: „Domnul nostru Anastasius Piosul Augustus“.

2) De-o parte și de alta a unui bust feminin aureolat, inscripția: *MHNA*.

3) Sigiliul triunghiular: în partea de sus o cruce, dedesubt, în monogramă *Ιωάννου*, iar de-o parte și de alta inscripția *KOMHTAC*, poate *Κόμητος*.

4) Sigiliul hexagonal: în centru, monograma *AI*(*Anastasius*), înconjurată de inscripția *Ξενοφίλον* = „Al lui Xenophilos“.

Discul se datează între 491-518 d. Hr.

O întâmplare fericită a făcut ca Muzeul de Istorie Națională și Arheologie din Constanța să intre în posesia unui set de vase din argint, foarte deteriorate, găsite întâmplător pe malul Dunării, în dreptul cetății de la *Sacidava* – Izvoarele (Pârjoaia), în anul 1984. Prin valoarea lor artistică și documentară ele vin să întregescă un patrimoniu valoros al monumentelor romano-bizantine, de factură creștină.

Depozitul este compus din șase linguri, șase potire, o cană de mari dimensiuni, o strecurătoare, o căniță trilobată, o patera și un relicvarium.

Lingurițele, variind ca lungime între 19,5 și 21,8 cm, au cupele lipite de coadă, prin intermediul unor „volute“ pe care au fost scrise prin punctare literele *BIKT* (pe un exemplar) și *AIL* (pe alte patru).

Astfel de exemplare se mai cunosc în România, ca cele de la *Dierna*, datate la sfârșitul sec. al IV-lea d. Hr., sau cele de la *Botoșani* – acum la Muzeul de Istorie din Moscova – datate la începutul sec. al V-lea d. Hr. În Europa sunt de asemenea foarte multe și se încadrează tot între sec. IV-V d. Hr.

Inscripțiile amintite – care în alte cazuri pot fi cruci, monograme, cifre etc. – par să-l indice pe primul lor posesor, sau pe donator – în cazul nostru, în prima suită de litere, *BIKT(OR)*.

Cât privește funcționalitatea lor, le putem considera și pentru uz personal, dar mai ales pentru cel de comunitate. Odată cu apariția și răspândirea largă a creștinismului se adaptează astfel de instrumente având cel mai adesea imprimate pe ele crucea sau monograma și se

folosesc în serviciile religioase. Ca și în cazul nostru, lingurile de folosință comunitară apar în seturi, pe care creștinii le utilizează ca tacâmuri pentru servirea mesei la *refectorium* sau la *Taina Sfântului Botez*. Lingurile din depozitul sucidavens au aparținut, către sfârșitul sec. al IV - lea, dar mai ales la începutul sec. al V - lea d.Hr., unor credincioși care le-au donat apoi Bisericii – aceasta la rându-i le-a teaurizat.

Patera din ansamblul pieselor este lucrată din argint masiv și este decorată cu un câmp de caneluri dispuse radial – în centrul câmpului apare un *kantharos* pe buza căruia stau doi porumbei. Pe suprafața dorsală a apucătorii a fost imprimată o șampilă care cuprinde în centru o cruce flancată de două steluțe cu câte 8 colțuri, toate în relief, și tot în relief se poate citi numele *KOCTANTINOV*.

Cănița trilobată a fost lucrată în argint suflat cu aur. Are corp piriform și are tortița ușor supraînălțată. Este decorată cu motive geometrice și vegetale. Toarta are, de exemplu, un vrej de viță realizat prin punctare, iar fundul vasului a fost marcat cu aceeași șampilă ca și patera, ceea ce dovedește că ambele recipiente au fost lucrate în același atelier – folosite ca atare și-n practicile liturgice. O situație asemănătoare o întâlnim și în cazul altor piese de tezaur de epocă, astfel încât, păstrând proporțiile, în cazul nostru patera și cănița trilobată devin *το χερνιβου* și respectiv *οξέτης*, alcătuind împreună *το χερνιβόξεστον*, pentru spălatul mâinilor de către preot. Se datează totul în sec. V-VI d. Hr., fiind binecunoscută pentru această vreme reprezentarea porumbelului ca simbol creștin.

În ceea ce privește ștampilele aplicate pe cele două vase, ele par să indice, mai degrabă, atelierul în care au fost lucrate, deși localizarea acestuia, deocamdată, este greu de făcut.

Între cele 6 (șase) potire, patru au formă și dimensiuni identice. Au forma cupelor cu buza larg răsfrântă în afară. Au fost marcate cu

ștampile identice aplicate pe partea dorsală; deci, și în cazul acesta se probează proveniența lor comună.

În toate cazurile, ștampila, de formă rotundă, prezintă în aria centrală o cruce în jurul căreia se disting doar patru litere disparate: *HC...OV*, care par să-l indice pe producător.

Al cincilea potir este apropiat ca formă și decor de primele patru, numai că este mai mare (diametru: 21,5 cm, înălțimea: 9,2 cm) și are altă ștampilă. Aceasta, aplicată tot pe partea dorsală, cu litere în relief pe două rânduri, dă numele *EVCEBIOV*, sub care este marcată o cruce. Este foarte probabil că și în acest caz este vorba de producător.

Cel de-al șaselea și ultimul potir este cel mai mare (diam.: 14,5 cm; h: 5,7 cm) și are un altfel de decor. Corpul ușor tronconic are buză largă și decorată cu cercuri concentrice și un brâu de semisfere. Nu are ștampilă și este datat la sfârșitul sec. al IV-lea.

Din cele arătate reiese clar că sunt produsul unor ateliere diferite. Au aparținut de asemenea unor proprietari diferiți, aceștia donându-le Bisericii pentru scopuri confesionale.

Relicvariul, de formă paralelipipedică, are un capac în forma unui trunchi de piramidă; a fost lucrat prin ciocănire, cu aplicație subțire de aur la exterior, decor geometric – un altul și cu motive vegetale, care înconjoară monograma *CHI-RHO*. Pe capăt s-a incizat semnul crucii. Exemplare asemănătoare întâlnim în partea de răsărit a Imperiului, în Bulgaria și Siria. Se datează în sec. al VI-lea d. Hr.

Strecurătoarea, de forma unei linguri, are imprimată în centru un *kantharos*, iar de-o parte și de alta a acestuia, câte un păun. Deasupra păunului din dreapta s-a conturat un pește. Totul ține de simbolistica lumii creștine a sec. IV-VI d. Hr. Exemplare asemănătoare se cunosc în Italia, cu cruci monogramate și cu literele *A* și *Ω*. Prin analogie cu aceste piese, cea sucidavensă se datează în sec. V-VI d. Hr.

La ce foloseau astfel de obiecte? Să remarcăm mai întâi că strecurătorile apar frecvent între piesele diferitelor depozite de obiecte creștine. Și în cazul nostru strecurătoarea a fost folosită la mesele prilejuite de diferitele sărbători religioase. Nu putem însă exclude folosirea lor și în timpul oficierei slujbelor, dată fiind apariția relativ frecventă a acestora în tezaurele creștine timpurii și pe o durată îndelungată în timp, poate din sec. al IV-lea până în sec. al VI-lea d. Hr.

Ultima piesă este o cană mare (ulcior?) de 27,5 cm înălțime și 15,7 cm diametru. Are bazin piriform, gât tronconic. Toarta se modelează sus, în forma unui vrej de viță-de-vie. Gâtul are caneluri. Rolul lor este de a conserva lichide folosite în oficierea slujbelor. Prin analogie cu alte piese similare, se datează în sec. IV-V d. Hr.

Descoperirea unor astfel de piese este frecventă în Europa, dar mai ales în aria centrală și de răsărit, așa după cum ne arată descoperirile de la Malaia Perescepena, Concești, Milden Hall, Kyrania etc. La fel s-au descoperit în nordul Africii și în Orient – în Siria și Palestina. Cele mai multe provin din Orient. Aici, activitatea meșteșugărească a imperiului cunoaște, începând din secolul al IV-lea și următoarele, o mare dezvoltare. O intensă activitate productivă și comercială o au orașele Siriei, între care se distinge Antiochia, situat la mare răscruce de drumuri. Apoi menționăm Alexandria Egiptului și, la loc proeminent, Constantinopol. Este posibil să fi existat astfel de ateliere și-n orașele Pontului – poate chiar la Tomis. Să nu uităm că de aici provine marele tezaur descoperit la Malaia Perescepena și care a aparținut Episcopului Paternus.

Oricum, depozitul de la Sucidava este compus din piese de proveniență diferită, care au fost lucrate în ateliere diferite și au ajuns aici tot pe căi diferite. Se întind în timp între secolele IV-VI d. Hr. În mod sigur apar trei biserici de la *Sucidava – Izvoarele (Pârjoaia)*, care,

după cum ni se demonstrează, era și sediu episcopal. Depozitarea tezaurului se va fi făcut între secolele VI-VII d. Hr., în timpul marilor pustiiri avaro-slave.

O categorie descoperită de materiale, decorate cu simboluri și inscripții creștine, o constituie opaițele, platourile și ulcioarele. Dintre opaițe se remarcă unul – provenind din inventarul funerar al unui sarcofag tomitan - pe al cărui disc este reprezentat Hristos, în picioare, înveșmântat în costum antic. Capul, cu barbă și plete, este întors spre dreapta: cu ambele mâini întinse lateral, El binecuvântează. La picioarele Lui – și deasupra orificiului de ardere – sunt rediate două ramuri de palmier încrucișate. Pe marginea discului, de la stânga la dreapta, o inscripție în limba latină, într-un relief șters: *Pacem meam do vobis*, „Pacea Mea dau vouă“. Bordura opaițului, mărginită de două profilaturi în relief, este decorată cu busturile celor 12 apostoli – câte șase de fiecare parte – cu chipurile întoarse spre toarta opaițului unde se distinge o siluetă feminină în picioare. Toarta lipsește. Opaițul este prevăzut cu două orificii de umplere, plasate de-o parte și de alta a corpului lui Hristos.

Podoabele – ultima categorie de monumente creștine – în care includem cruciulițe, cercei, fibule, catarama, geme, amulete, n-au varietate, diferența fiind dată de materialul utilizat pentru confecționarea lor și mai puțin de decor.

O gemă din cornalină, descoperită la Tomis, are gravat în centru pe Hristos crucificat, înconjurat de cei 12 apostoli. În partea de sus este săpată inscripția: $IX\Theta Y\Sigma$ adică $I(\eta\sigma\upsilon\varsigma) X(\rho\iota\sigma\tau\omicron\varsigma) \Theta(\epsilon\omicron\upsilon) Y(\iota\omicron\varsigma) \Sigma(\omega\tau\eta\rho)$, tradus: „Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, Mântuitor“.

Din Tomis mai remarcăm o cruciuliță din aur masiv, datată în secolele V-VI d. Hr.; o alta, lucrată din sârmă de bronz, precum și mai multe catarama, din argint aurit sau din bronz, cu ornament punctat, între care se distinge o pasăre – probabil porumbel.

Într-un mormânt din Callatis a fost descoperită o cataramă din bronz, pe al cărei disc oval este figurat un pește realizat prin linii și puncte incizate. O cataramă asemănătoare, ca material și decor, a fost descoperită și la Noviodunum.

Un important tezaur, descoperit la Histria, conținea două cruciulițe, o pereche de cercei și două inele. Tot la Histria, dar în necropola tumulară, a fost descoperită o cataramă cu o cruce ajurată.

Din așezările de pe malul Dunării, remarcăm o amuletă din plumb în formă de T, descoperită la Izvoarele (Pârjoaia). Pe față, în partea de sus, se află o inscripție, înscrisă într-o *tabula ansata*, pe două rânduri: *εις Θεος ο β[ο] ηθων σοι νε[ικήσαντι] Η χάρις Κυρίον ε[στι] σοι*, tradusă: „Unul singur este Dumnezeu care-ți ajută ție, celui ce ai învins. Harul Domnului este cu tine“. Pe piciorul vertical, între două coloane cu caneluri verticale și capiteluri corintice, este prezentată o figură cu aripi, având pe piept un medalion circular, pe care-l ține cu ambele mâini și pe care este gravată o altă inscripție greacă, tradusă: „Unul singur (este) Dumnezeu“. Pe verso, pe verticală sunt realizate două coloane torsionate, cu capiteluri corintice; iar pe brațul orizontal, numele *Theopemptos*, scris cu litere grecești.

Din aceeași așezare provin 19 cruciulițe – două din argint, două din bronz și 15 din plumb – majoritatea fragmentare. Ca tip aparțin cruciulițelor cu capetele brațelor lățite.

Mai la nord, la Piatra Frecăței – *Beroe* – au fost descoperite mai multe catarama, de dimensiuni diferite și-n mai multe variante, având ca decor crucea ajurată.

Bibliografie selectivă: (n.ed.:Din dorința de a nu interveni în textul manuscrisului profesorului A. Rădulescu am adoptat prezentarea bibliografică originală, considerând-o un instrument de lucru specific.)

1. Aricescu, A., în *Studii Clasice*, 5, 1963 (în *Noi monumente epigrafice din Scythia Minor*, Constanța, 1964).
2. Banck, A., *Byzantine Art in the Collection of the USSR*, Leningrad - Moscova, 1965.
3. Barbu, V., *Tomis – orașul poetului exilat*, București, 1972
4. Barnea, I., *Arta creștină în România*, I, București, 1979.
5. Barnea, I., B. Mitrea, în *Materiale și cercetări arheologice - 1959*
6. Barnea, I., B. Mitrea, M. Angelescu, în *Materiale și cercet. arh.*, IV, 1957.
7. Barnea, I., *Chapiteaux à protomes de béliers de Scythie Mineure*, în *Balcania*, VII, 1944.
8. Barnea, I., *Discul episcopului Paternus*, în *Analecta*, II, Buc., 1944.
9. Barnea, I., în *Rivista di Archaeologia Christiana*, 45, 1-4, Vatican, Roma, 1969.
10. Barnea, I., în *Studii Teologice*, 17, 1965, nr. 34.
11. Barnea, I., *Les monuments paléochrétiens de Roumanie*, Vatican, 1957
12. Barnea, I., O. Iliescu, C. Nicolaescu, *Cultura bizantină în România*, București, 1971.
13. Barnea, I., *Roman Byzantine Basilicas discovered in Dobrogea between 1948-1958*, în *Dacia*, NS, II, 1958.
14. Barnea, I., *Römer in Rumänien*, Köln, 1969
15. Barnea, I., *Tropaeum Traiani, I, Cetatea*, București, 1979.
16. Barnea, I., *Un vicar de Odessos la Tomis*, în *Studii și cercetări de istorie veche* 8, 1957.
17. Baumann, V. H., în *Biserica Ortodoxă Română*, 94, 1976, nr. 5-6.
18. Boissière, G., în *Archives des missions scientifiques et littéraires*, IV. 1864.
19. Brehier, L., *Les trésors d'argenterie syrienne et l'école artistique d'Antioche*, în *Gazette des Beaux-Arts*, I, 1920.
20. Buschhausen, H., *Die spätrömischen Metallschreine und frühchristliche Reliquiare*, 1 (Katalog), Wien, 1971.
21. Canarache, V., *Muzeul de Arheologie Constanța*, Constanța, 1967.
22. Condurache, Em., *Histria à l'époque du Bas Empire*, în *Dacia*, NS, I, 1957.
23. Condurachi, Em., în *Eph. Dacoromana*, IX, 1940.
24. Condurachi, Em., *L'archéologie roumaine au XXe siècle*, (BHR, 3), Buc., 1963.
25. Covacef, Zizi, *Raport asupra cercetărilor din sectorul de est al cetății Capidava, Campania 1985*, mss.

26. Diculescu, C., *Die Wandalen und die Goten in Ungarn und Rumänien*, Leipzig, 1923.
27. Florescu, R.; Miclea, I., *Tezaure transilvane*.
28. Franz Cumont, *Les actes de S. Dasius*, în *Analecta Bollandiana*, XVI, 1897.
29. Giovaniogli, E., *Il tesoro eucaristico di Conoscio*, în *Ricerche di Storia e d'arte Cristiana*, Umbria, 1940.
30. Gramatopol, M.; Crăciunescu, V., în *Revue Roumaine d'Histoire de l'Art*, 4, 1967.
31. Grebar, A., *Martyrium*, în *Recherches sur les cultes de reliques et l'art chrétien antique*, I, Paris
32. Iconomu, C., în *Pontice*, II, 1969.
33. Matzulewitsch, L.A., *Serebriannaia ciasa iz Kerzi*, în *Pamiatniki Gosudarstvenigo Ermitaja*, 1926.
34. Mărgineanu-Cârstoiu, Monica, *Piese de arhitectură din cetatea Tropaeum Traiani*, în *Tropaeum Traiani. I. Cetatea*, Buc., 1979.
35. Miclea, I.; Florescu, R., *Strămoșii românilor. Vestigii milenare de cultură și artă. Daco-romanii*, II, Buc., 1980.
36. Murnu, G., *De la cetatea Tropaeum – Adamclisi: „bazilice cisternă”*, în *ARMSI*, s. II, t. 36, 1913-1914
37. Năsturel, P. S., în *Byzantinische Zeitschrift*, 70, 1977
38. Netzhammer, R., *Christlichen Altertümer*
39. Netzhammer, R., *Die altchristliche Kirchenprovinz Scythien (Tomis)*, în *Strena Buliciana*, 1924.
40. Netzhammer, R., *Die christlichen Altertümer der Dobrudgea*, București, 1906.
41. Netzhammer, R., *Discul episcopului Paternus din Tomis*, 1921.
42. Nicolescu, Corina., *Moștenirea artei bizantine în România*, București, 1971.
43. Ovcearov, D., Vaklinova, Margarita, *Rannovizantiiskii pometniki ot Bălgaria, IV-VII vek*, Sofia, 1978.
44. Pârvan, V., *Cetatea Tropaeum, considerații istorice*, Buc., 1912, în *BCMI*, IV, 1911.
45. Pârvan, V., *Cetatea Ulmetum*, în *ARMSI*, 2, t. 36 (1913-1914), Buc., 1914
46. Pârvan, V., *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, Buc., 1911.
47. Pârvan, V., *Contribuții la istoria creștinismului daco-roman*, Buc., 1911.
48. Pârvan, V., în *Archäologischer Anzeiger*, 1915.
49. Pârvan, V., *Nuove considerazioni sul vescorato dela Scizia Minore*, Roma, 1925
50. Pârvan, V., *Ulmetum*, II, 2.

51. Pârvan, V., *Vescocato*.
52. Pârvan, V., *Zidul cetății Tomis*, în ARMSI, s. II, t. 37, 1915.
53. Paul Nicorescu, în *Bul. de la Section Inst. de l'Acad. Roum.*, t. 25, Buc. 1944.
54. Peek, W., *Griechische Versinschriften*, I, 1965, 1304
55. Peek, W., în *Studii Clasice*, 6, 1964.
56. Petre, A., în *Materiale*, 8, 1962.
57. Petrikovitz, Il. V. *Frühchristliche Silberlöffel*, în *Corolla memoriae Erich Swoboda dedicate*, Graz-Wien, 1965.
58. Pinter, K. S., *A Fourth-Century Christian Silver Treasure Found at Water Newton, England, in 1975*, în RAC, 3-4, 1975.
59. Rădulescu, A.; Bitoleanu, I., *Istoria românilor dintre Dunăre și Mare, Dobrogea*, Buc., 1978.
60. Rădulescu, A.; Bitoleanu, I., *Istoria românilor dintre Dunăre și Mare*.
61. Rădulescu, A., *Monumente romano-bizantine în sectorul de vest al cetății Tomis*, Constanța, 1965.
62. Rădulescu, A.; Traian Cliante, în *Magazin istoric*, XIX, nr. 10 (223), 1985.
63. Robert, L., *Études épigraphiques et philologiques*, Paris, 1938.
64. Robert, L., *Noms indigènes dans l'Asie Mineure gréco-romaine*, I, Paris, 1963.
65. Smith, Cecil, *The Crucifixion on Greek Gem*, în *Annual of the British School at Athens*, III, 1896-1987.
66. Tafrafi, O., *La cité pontique de Callatis. (Recherches et fouilles)*, în *Arte și Arheologie*, I, 1927.
67. Teodorescu, D.M., *Monumente inedite din Tomis*, Buc., 1918, în BCMI, VIII (1915).
68. Teodorescu, D.M., *Raport asupra activității Muzeului Național de antichități în cursul anului 1915*, Buc., 1916.
69. Tocilescu, Gr., CIL III, 7582.
70. Tocilescu, Gr., *Festschrift O. Hirschfeld*, Berlin, 1903.
71. Tocilescu, Gr., *Fouilles d'Axiopolis*, în *Revista pentru istorie arheologie și filologie*, 1903.
72. Tocilescu, Gr., *Fouilles et recherches archéologiques en Roumanie*, București, 1900.
73. Tocilescu, Gr., *Monumente epigrafice și sculpturale*, I, Buc., 1881
74. Velkov, V., *Die thrakische und dakische Stadt in der Spätantike (4.-6. Jh)*. *Untersuchungen und Materialien*, Sofia, 1959
75. Vulpe, R., *Histoire ancienne de la Dobroudja*, București, 1938.
76. Zosimos, *Ist. ecleziastică*, IV, 40;
77. Zosimos, *Istoria contemporană*, IV, 40.

CONTINUITATEA ELEMENTULUI CREȘTIN ASIMILAREA POPOARELOR MIGRATOARE PRIN CREȘTINARE

Mitropolia Proilaviei

Mitropolia Dristrei

Mitropolia de la Tulcea

Odată cu preluarea conducerii Imperiului Bizantin de către centurionul Focas (602), cu ajutorul trupelor bizantine de la Dunăre, ce s-au răscolat împotriva lui Mauriciu, limesul dunărean se va prăbuși în anul 602 sub atacul avarilor și al slavilor. Aceste popoare vor deveni un pericol constant pentru Imperiu, pentru mult timp de acum încolo, instalându-se definitiv în Peninsula Balcanică.

Slavii se vor așeza în număr mare în josul Dunării, fiind curând înfrânți și asimilați totodată de către bulgari, care își vor întemeia propriul stat în anul 679, sub conducerea haganului Asparuh (Isperih). Această mare invazie a distrus orașul Tomis împreună cu celelalte așezări urbane de pe teritoriul dobrogean.

După aceste evenimente nu mai avem știri atât de abundente despre organizarea ecleziastică de pe teritoriul fostei provincii Scythia Minor. Mulți dintre istorici consideră că odată cu invazia avaro-slavă din anul 602 scaunele episcopale și-ar fi întrerup existența. Zona de nord a Dobrogei, fiind mai ferită, a putut fi un loc în care și-ar fi continuat existența și scaunul mitropolitan.

În sprijinul acestor afirmații sunt cataloagele scaunelor episcopale din secolul al IX-lea cu arhiepiscopiile autocefale, unde Eparhia Tomisului este, după cea a Moesiei, cu sediul la Odessos (Varna de astăzi). Acest document a fost întocmit după era bizantină, în anul 6391 (882-883), deci în timpul împăratului bizantin Leon al VI-lea Filozoful (886-912) și a al Patriarhului Ecumenic Fotie (858-867; 877-886), fiind, publicat în *Sintagma ateniană*.

Orașul Tomis a suferit pagube importante în urma invaziei avaro-slave. Se pare că centrul mitropolitan nu a avut cum să funcționeze în continuare la Tomis și probabil s-ar fi mutat în altă parte, dar păstrându-și numele cu care intrase în uzanță. Este foarte important faptul că în anul 883, în Dobrogea exista o organizare bisericească stabilă, chiar dacă nu se știe locul unde și-ar fi avut sediul această Mitropolie.

Aceste izvoare istorice sunt puse în legătură cu descoperirile arheologice, reprezentând dovezi incontestabile ale existenței unor comunități creștine în Scythia Minor.

Inscripțiile creștine din secolele al IX-lea și al X-lea, găsite la Axiopolis, (azi Cernavodă) și complexul rupestru monastic din secolul al X-lea din comuna Basarabi – Murfatlar, descoperit în anul 1957, probabil tot din aceeași perioadă, dovedesc existența unei vieți creștine înfloritoare în aceste locuri. Acest așezământ monahal este format din șase biserițe rupestre, singurele de acest gen, având ca anexe încăperi funerare, săpate într-o carieră calcaroasă la Basarabi, la 20 de kilometri de Constanța. Aici s-au descoperit peste 60 de inscripții (grafite) cu caractere runice, la care se adaugă două cu slove glagolitice, aproape 20 de inscripții chirilice, toate cu texte în slava veche. Cele din limba slavă veche au un cuprins religios comemorativ. Acest ansamblu monastic, după părerea mai multor istorici, a fost o „lavră a peșterilor“,

unde sihaștrii sau pustnicii s-au așezat asemenea călugărilor din primele veacuri, din pustiile Egiptului și ale Țării Sfinte.

Datorită faptului că actualul oraș Constanța este așezat peste fosta metropolă antică și medievală Tomis se îngreunează foarte mult cercetările arheologice, care ne-ar fi ajutat și mai mult în completarea afirmațiilor mai sus făcute.

La începutul anilor '90 au fost publicate două sigilii bizantine, din plumb, (secolele al X-lea și al XI-lea), în *Catalogue of Byzantine seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg Museum at Art.*, vol. I, edited by John Nesbitt and Nicolas Oikonomides, Washington, D.C., 1991, p. 180-181. Sigiliile aparțin mitropoliților de Tomis.

Primul sigiliu are greutatea de 7,6 grame și diametrul de 20 mm. Pe avers, care este descentrat spre stânga, se vede o cruce cu două bare transversale. La întretăierea barei mai mari cu cea verticală se află o cruce mică în formă de X. Crucea este susținută pe un pedestal cu trei trepte, la baza ei aflându-se de o parte și de alta, câte un fleuron, ce se oprește sub prima bară transversală. Totul este încercuit de un rând de puncte în relief, dublat de o inscripție, din care, din păcate, s-au păstrat doar patru litere: [K(ύρι) ε b (οή) (ει) τω] σώ [δ] ούλ (ω) = „Doamne, ajută robului tău“. Pe reversul descentrat spre dreapta, în partea superioară, se află un mic ornament compus din patru puncte în formă de romb, între două liniuțe orizontale, iar dedesubt, în patru rânduri următoarea inscripție, precedată de semnul crucii, continuare a invocației de pe avers: + Α vi κήτ ω μητροπολί (τη) Τόμεως = „Lui Anicet, mitropolitul Tomisului“. Crucea de pe avers și caracterele epigrafice de pe revers ne indică perioada în care a fost realizat acest sigiliu (secolele X-XI).

Al doilea sigiliu are o greutate de 5,84 grame și diametru de 18 mm. Nu a mai fost publicat înainte, ca și primul de fapt, aversul fiind descentrat spre stânga și reversul spre dreapta, un chenar pe lat decorând circular

ambele fețe. Bustul Sfântului Nicolae, reprezentat din față se înscrie în chenarul de pe avers. Sfântul poartă aureolă în jurul capului și ține la piept Evanghelia cu mâna dreaptă. Lipsește inscripția în formă de coloană din partea stângă unde se pare că se afla începutul numelui Sfântului: [O (ἀγιοῦ) Νι...], păstrându-se numai cele trei litere din dreapta: - κόλ (αος), toate împreună arătând că figura îl înfățișează pe „Sfântul Nicolae“. La mijloc, în partea superioară, pe revers, se află, un ornament constând din patru perle așezate în formă de romb, flancat de către o liniuță orizontală. Dedesubt apare următoarea legendă în patru rânduri, precedată de semnul crucii: + Βασιλείω μ [η] τροπολ (ίτη) Τόμε [ως] „ (+ Doamne ajută) lui Vasile, mitropolitul Tomisului“. Sigiliul este datat în secolul al XI-lea.

Cei doi ierarhi, Anicet și Vasile, și-au păstrat titulatura de Mitropolit de Tomis, nu de Constantia, cum știm sigur că se numea în secolul al X-lea, marele oraș al Scythiei Minor. Acesta este un nou argument al păstrării caracterului urban al cetății în perioada de decădere dintre secolele al VII-lea și al IX-lea.

O altă descoperire, de această dată în așezarea feudală din zona Capidavei (secolele IX-X), ne dovedește existența unei vieți creștine consistente în aceasta provincie. Pe umărul unui ulcior, de forma unei amfore, este incizată, de o parte și de alta a gâtului, o cruce cu brațele lățite și cu linii în formă de raze între brațe. Crucea este desenată în așa fel încât, privită de sus în jos, gura ulciorului apare în centrul crucii. În trei dintre brațele crucii sunt înscrise, în limba greacă, numele prescurtat al Maicii Domnului: M P ΘΥ și cunoscuta formulă creștină NIKΑ. În cel de-al patrulea braț al crucii, apar două picioare de la genunchi în jos, în jurul crucii fiind incizat alfabetul grecesc, scris de la sfârșit la început, în sensul învârtirii roții olarului. Singura literă care lipsește este doar litera Η.

După enumerarea literelor alfabetului apare numele ΠΕΤΡΕ (Petre), în forma în care se pronunță până astăzi în limba română. Importanța istorică și filologică a inscripției este majoră pentru că este considerată cea mai veche dovadă scrisă de limbă românească, după cum afirmă istoricul Adrian Rădulescu.

După urcarea pe tron a împăratului bizantin Ioan Tzimiskes, în anul 969, se reiau și planurile de recucerire a fostelor posesii bizantine de la Dunărea de Jos. Astfel, în anul 971 aceste teritorii sunt recucerite, de la cneazul Kievului, Sviatoslav ce se instalase aici încă din timpul lui Nichifor Focas (963-969). Toate aceste evenimente ne sunt relatate amănunțit în Cronica de la Kiev sau a lui Nestor. Împăratul va înființa în această regiune thema Paristrion (Paradunavon), unitate administrativă militară, condusă de un strateg, în mâna căruia erau concentrate cele două puteri, civilă și militară.

Vechea cetate a Tomisului va cunoaște o perioadă de înflorire și relațiile sale cu capitala Imperiului Bizantin se vor intensifica, cu toate că centrul de greutate în această regiune, din motive politico-administrative, va fi mutat la Dorostolon (Silistra, în Bulgaria). Sigiliile menționate mai înainte sunt o dovadă a faptului că odată cu mitropolia de la Tomis a fost înființată și o alta la Dorostolon, capitala themei Paristrion, ambele depinzând direct de către Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol. Jurisdicția Mitropoliei de Tomis pentru perioada la care ne referim este incertă. Probabil episcopiile din jumătatea de nord a Dobrogei depindeau de Tomis, iar cele din jumătatea de sud a aceleiași provincii, cât și unele din partea de nord-est a Bulgariei țineau de cea de la Dorostolon.

Mitropoliile de Tomis și Dorostolon au continuat să existe până la sfârșitul secolului al XII-lea, probabil atâta timp cât a existat și thema Paristrion. La începutul secolului al XI-lea odată cu moartea împăratului

Vasile al II-lea Macedoneanul (1025) prin părțile Dunării de Jos vor trece noi populații migratoare ca pecenegii și uzii, producând mari pagube acestor teritorii.

Fiica împăratului Alexios I Comnenul (1081-1118), în celebra sa lucrare *Alexiada*, arată că în anul 1086 cumanii au dus tratative în părțile Dunării cu *șefii neamurilor scitice*: Tatos (Tatul), Sestlav și Satzas (Satza), primul stăpânind Dristra (Silistra), iar ceilalți *Vicina și celelalte*. Bizantinologul Nicolae Bănescu și marele istoric Nicolae Iorga au ajuns la concluzia că este vorba de o organizare politică și bisericească românească independentă de Imperiul Bizantin.

Cele două mitropolii și-au încetat existența odată cu răscoala fraților Petru și Asan, în 1186 sau 1204 când a apărut Imperiul latin de Răsărit. Între 1204 și 1261, atâta timp cât a durat Imperiul latin de Răsărit, la Dunărea de Jos a luat ființă o însemnată colonie grecească, consecință a populației ortodoxe retrase din Constantinopol și din alte localități ocupate de latinii catolici. Administrația Bizantină, inclusiv Patriarhia Ecumenică, își vor avea sediul, în această perioadă, la Niceea.

În zona Dobrogei centrul spiritual al fostei theme Paristrion va deveni orașul Vicina (Disina), localitate în apropierea zonei Gurii Dunării. Aici, se pare că își avea sediul un mitropolit încă de la început, el îndeplinind în același timp și funcția de conducător administrativ, ce depindea de Patriarhia Ecumenică refugiată la Niceea. Deși au fugit de persecuțiile latinilor, grecii refugiați la Dunăre, precum și locuitorii băștinași ai themei Paristrion, au avut mult de suferit în timpul mării invazii mongole din anul 1241. După acest eveniment provincia va cunoaște o renaștere comercială, mai ales datorită porturilor dunărene.

În anul 1261 latinii au fost izgoniți din Constantinopol, de împăratul Mihail al VIII-lea Paleologul (1259- 1282), iar Bizanțul va mai dăinui

încă aproape două sute de ani, până când va fi cucerit de turcii conduși de Mehmed al II-lea (1451-1481).

Între 1262- 1264, thema Paristrion, vechea Scythia Minor, intră din nou sub stăpânire bizantină.

Mitropolia de la Vicina s-a înființat, se pare, între anii 1259-1260. La începuturile ei, Vicina a depins de Patriarhia Ecumenică de la Niceea, iar după 1261 de Patriarhia Ecumenică de la Constantinopol.

Mulți istorici au încercat să localizeze Vicina în spațiul dobrogean, majoritatea considerând că se afla la vărsarea Dunării în Mare. Vicina scotea mari venituri din comerțul său pe Dunăre, îndeosebi din pescărie, cereale și vite. Aceste venituri, datorită volumului tranzacțiilor comerciale cu comptoarul genovez de la Pera, au crescut și mai mult, grație genovezilor și venețienilor care au întemeiat aici un important centru de afaceri, un emporion, în plină dezvoltare pe la 1281.

Referitor la viața bisericească, pe lista eparhiilor Patriarhiei Ecumenice din timpul împăratului Mihail al VIII-lea Paleologul (1259-1281), alcătuită între 1260 și 1280, după Mitropoliile de Lopadion și Kodros, se află trecută la numărul 52 și Mitropolia Vicinei. Pe o altă listă din timpul succesorelui său, Andronic al II-lea Paleologul (1282-1328), la numărul 95 apare și Mitropolia Vicinei, la fel ca și pe lista ce datează din timpul lui Andronic al III-lea Paleologul (1328-1341), alcătuită între 1330 și 1359.

Primul ierarh care a păstorit la Mitropolia Vicinei nu este cunoscut, însă, pe la 1285 întâistătător al Scaunului mitropolitan era Teodor, numit în această funcție de împăratul Andronic II Paleologul (1282-1328). El a participat la sinodul ținut în 1285 în biserica Vlaherne din Constantinopol semnând în acte astfel: *Smeritul și prea cinstitul mitropolit al de Dumnezeu păzitei cetăți Vicina*, iar în 1292, ca mitropolit al Vicinei, semna *Tomul sinodic contra latinilor*.

După acest ierarh a urmat mitropolitul Luca, fără să știm anul numirii sale. Istoricul bizantin G. Pachymeres ne relatează că Luca al Vicinei avea strânse legături cu împăratul Bizanțului, Andronic II Paleologul (1282-1328), căci în 1302 a intermediat pe lângă împărat pentru trecerea a 16 000 de alani, populație de origine turcă, pe teritoriul Imperiului Bizantin. Luca de Vicina mai apare într-un act din 14 februarie 1303, când este menționat alături de mitropoliții Babyilas al Ancirei și Nichifor al Cretei, fiind de partea patriarhului ecumenic Ioan al XII-lea Cosmas (1294-1304) în conflictul în care acesta era implicat cu împăratul bizantin. Între anii 1305-1306 este menționat în corespondența Patriarhului Ecumenic Atanasie I, precum și în actele patriarhale, legate de sinodul condamnării uzurpatorului Ioan Drymes. Între 1317-1318 este menționat un alt ierarh la Vicina, numele lui nefiind cunoscut.

După 1324, Vicina va trece printr-o criză economică ce se va răsfrânge și asupra vieții bisericești. Astfel aflăm că în sinodul Patriarhiei de Constantinopol, din septembrie 1324, când s-a întocmit lista eparhiilor cărora trebuia să li se ceară contribuțiile lor anuale, nu mai este menționată pentru plata acestor dări bisericești și mitropolia Vicinei și cea a Crimeei.

Următorul mitropolit va fi Macarie, care este menționat între anii 1337-1338. Din cauza invaziei tătarilor în anul 1341, Vicina începe să decadă și datorită nesiguranței vieții, mulți creștini părăsesc această provincie. Chiar mitropolitul Macarie își schimba deseori reședința sa, pentru a se retrage din fața atacurilor mongole. Numele său este amintit frecvent la ședințele sinodului patriarhal din Constantinopol. El va participa la sinodul patriarhal din mai 1341, prezidat de patriarhul Ioan al XIV-lea Calecas, semnând actele împreună cu alți 8 mitropoliți. Mitropolitul Macarie va apărea pe locul 13 și la sinodul patriarhal din Constantinopol din aprilie 1343, prezidat de același patriarh ecumenic.

În anul 1347 între mitropoliții care au participat la alegerea Patriarhului Ecumenic Isidor, apare printre semnatarii documentului și Chiril al Vicinei alături de Sfântul Grigorie Palama. Se pare că arhipăstorirea sa a luat sfârșit în jurul anului 1358.

Jurisdicția canonică a ierarhilor de Vicina se întindea asupra provinciei Paristrion (Dobrogea), dar cu siguranță avea strânse legături și cu credincioșii din Țara Românească.

Conform celor menționate mai înainte, mitropoliții Vicinei se bucurau de o mare stimă în ierarhia bizantină, fiind apărătorii și susținătorii constanți ai Ortodoxiei la granița nord-estică a Imperiului Bizantin.

Ultimul Mitropolit de Vicina este Iachint (1359-1372), care în mai 1359, se va muta la Curtea de Argeș, cu aprobarea Patriarhului Ecumenic Calist I al Constantinopolului, și la insistența voievodului Țării Românești, Nicolae Alexandru Basarab (1352-1364).

Odată cu anul 1359, Vicina dispare de pe lista mitropoliilor Patriarhiei Ecumenice, locul ei fiind luată acum de Mitropolia Ungrovlahiei, care avea în subordinea ei și populația din Dobrogea.

Vicina, orașul din care venea Iachint, va fi integrată Țării Românești, în timpul domnitorului Basarab I (1310-1352).

După numele lui Basarab I întemeietorul, partea sudică a teritoriului de la Dunăre, dintre Prut și Nistru, a primit numele de Basarabia, dovadă că stăpânirea Țării Românești la Gurile Dunării era efectivă.

Mutarea mitropolitului Iachint de Vicina la Curtea de Argeș s-a făcut, cu aprobarea Patriarhului Ecumenic Calist I și a împăratului bizantin, care avea un deplin interes politic în această zonă.

În momentul în care Iachint este adus la Curtea de Argeș, orașul Vicina este cucerit de către tătari, fiind recuperat, pentru o scurtă perioadă de timp, de Imperiul Bizantin.

Mitropoliții de Vicina, în secolele XIII-XIV, au avut un rol foarte important în viața bisericească dobrogeană, împlinind cu vrednicie datoria

de ierarhi, propovăduind și întărind credința ortodoxă în acel timp.

Țara Românească a dobândit o ierarhie bisericească oficială prin actul din mai 1359, fiind recunoscută de Patriarhia Ecumenică, cel mai înalt for al Bisericii Răsăritene.

La sfârșitul domniei lui Mircea cel Bătrân, în anul 1417, teritoriul dintre Dunăre și Mare, va trece pentru 460 de ani sub stăpânire otomană. Pe parcursul acestor ani, în acest teritoriu, s-au creat și câteva eparhii ortodoxe ce depindeau de Patriarhia Ecumenică. În general titularii acestor posturi erau greci de origine, însă credincioșii, în cea mai mare parte, erau români, bulgari, greci și ruși, așezați aici în cursul stăpânirii otomane. Eparhiile de pe teritoriile românești, ajunse mai devreme sau mai târziu sub dominația otomană au depins direct de Patriarhia Ecumenică: Mitropolia Proilaviei, Mitropolia Dristrei și Mitropolia de la Tulcea.

Mitropolia Proilaviei

Reședința acestei mitropolii era în orașul Brăila, numită de greci Proilavia. Turcii o vor numi Ibrail sau Ibraila, nume care se va impune până la urmă. Bizantinologul D. Russo trăgea concluzia că această mitropolie s-a înființat între 1359 și sfârșitul secolului al XV-lea, deoarece în actele sinodale ale Patriarhiei de Constantinopol, în mai 1590, semneau între cei 108 ierarhi și *Nectarie fost al Proilaviei* și *Antim al Proilaviei*. Istoricul Constantin C. Giurescu consideră, pornind de la numele ei, că Mitropolia Proilaviei s-a înființat la scurt timp după ocuparea orașului de către turci, și anume între 1540-1550. Se poate să fi existat și înainte de această dată un for superior bisericesc de care să fi ascultat creștinii din raialele de la Dunărea de Jos, de la Nistru și din Dobrogea.

Sultanul Soliman al II-lea Magnificul (1521-1566) va înființa în anul 1542 raiaua Brăilei, desemnând prin aceasta teritoriul înconjurător al orașului, cuprinzând în același timp mai multe sate. Autoritatea

mitropolitului Brăilei se întindea asupra tuturor creștinilor din raialele Dunării de Jos, adică Turnu, Brăila, Ismailul, Chilia, asupra celor de la Nistru, Cetatea Albă, Tighina, Căușanii, Fotinul și asupra celor din Dobrogea.

Reședința mitropolitană își avea catedrala biserica cu hramul *Sfinții Mihail și Gavriil*, existentă până la mijlocul secolului trecut. Uneori mitropolitul stătea la Ismail, Reni, Galați sau în satul Căușani, lângă Tighina. Hotarele eparhiei vor oscila de-a lungul istoriei, suferind schimbări în funcție de cuceririle rusești și turcești, în timpul războaielor dintre aceste două mari puteri.

În 1580 apare între membrii sinodului patriarhal și *smeritul mitropolit al Proilavului Gavriil*, ca semnatar al unui act.

Patriarhia Ecumenică acceptă în mai 1590 înființarea Patriarhiei Ruse. Printre semnatarii care au participat la sinod, îi întâlnim și pe Nectarie, fost al Proilaviei și Antim, mitropolit în funcție.

Printre cei care l-au ales pe Chiril Lucaris ca patriarh ecumenic în 1621, s-ar fi numărat și Grigorie al Proilavului, succesorul lui Antim.

În mai 1639 Meletie este noul mitropolit al Proilaviei. În timpul arhipăstoririi sale, Patriarhul Ecumenic Partenie cel Bătrân (1639-1644), a ridicat la rangul de stavropighie patriarhală biserica cu hramul *Adormirea Maicii Domnului* din Ismail, care până atunci era metoc al Sfântului Mormânt. Mitropolitul Proilavului, Meletie, însoțit de arhimandritul Ioanichie a călătorit la Moscova, ca să ceară ajutor pentru eparhia sa, țarului Mihail Teodorovici (1613-1645) fiind recomandat de Patriarhul Ecumenic Partenie I, voievodul Matei Basarab și frații din mănăstirea *Sfântul Nicolae* din Brăila.

Următorul mitropolit este Gherasim, care după o păstorire de trei ani va trece în scaunul mitropolitan de Târnovo. Fostul Patriarh Ecumenic Partenie al IV-lea a stat la cârma mitropoliei Proilaviei până în 1671,

când va fi așezat din nou în scaunul patriarhal. Vor urma la conducerea mitropoliei Lavrentie, Nectarie, Calinic și Grigorie. Despre acești ierarhi avem puține informații referitoare la activitatea lor pastorală.

Un ierarh cu o păstorire îndelungată a fost mitropolitul Ioanichie. El este întâlnit în acte pentru prima dată în 1715 cu prilejul unui litigiu între el și episcopul Iorest al Hușilor, cu privire la hotarele eparhiilor lor, mai ales în privința păstoririi credincioșilor din Târgul Dubăsari. El va păstori până în 1743, când se va retrage din cauza bătrâneții, fiind înlocuit de Calinic, care va fi Patriarh Ecumenic pentru șase luni, în 1757. Mitropolitul Calinic a fost un bun cărturar, rămânând de la el câteva lucrări în manuscris.

În 1748 mitropolit al Proilaviei este Filotei, păstorind doar trei ani, fiind înlocuit în 1751 cu Daniil, care își avea reședința la Ismail, la biserica cu hramul *Sfânta Cuvioasă Paraschiva*. A ctitorit o biserică în târgul Căușani, în care s-a pictat chipul său și al mamei sale. La 10 octombrie 1768 este închinată Mitropoliei Proilaviei, biserica *Sfinții 40 de mucenici*, din Iași, ctitorită de hatmanul Vasile Roset.

Mitropolitul Ioachim este ales în 1773, după el urmând Chiril. În 1786 este rugat de Patriarhul Ecumenic să participe la alegerea ca mitropolit al Moldovei, a lui Leon Gheucă, fiind un apărător al intereselor rusești în această zonă. Se va retrage mai târziu la Dubăsari.

În 1793 este numit ca mitropolit Partenie, membru marcant al sinodului patriarhal, fiind ales la 24 septembrie 1806 pentru scurt timp, locțiitor de patriarh ecumenic. Îi va lua locul în decembrie 1810 mitropolitul Calinic care va păstori până în martie 1821.

Între anii 1806-1812 a avut loc un război ruso-turc, care se va încheia prin Pacea de la București, din 16 mai 1812, ținutul dintre Prut și Nistru intrând în componența Rusiei. Astfel raialele turcești din aceste teritorii au dispărut.

În scurt timp, în aprilie 1813, Mitropolia Proilaviei s-a contopit cu Mitropolia Dristrei. Calinic și-a avut în continuare reședința fie la Brăila, fie la Silistra. În martie 1821 a făcut un schimb cu mitropolitul Antim al Didimotihului din Grecia, trecând în locul acestuia, Antim a păstorit până în anul 1828, când Brăila a fost distrusă total, în urma conflictului ruso-turc, ierarhul ei retrăgându-se la Odesa.

Mitropolia Proilaviei dispare pentru totdeauna din istorie în urma Păcii de la Adrianopol din 2-14 septembrie 1829, când toate cetățile din stânga Dunării, cu ținuturile înconjurătoare, au fost restituite Țării Românești. Bisericile din raialele Turnu și Giurgiu au fost alipite Mitropoliei Ungrovlahiei, iar cele din raiaua Brăila, la Episcopia Buzăului.

Mitropolia Dristrei

Nu se știe sigur în ce împrejurări s-a reînființat Mitropolia din Dristra (vechiul Durostorum). Primul mitropolit cunoscut cu numele a fost Calist, care a participat la Sinodul unionist de la Ferrara – Florența (1438-1439).

Vor urma în scaunul Mitropoliei Dristrei, Partenie, Ioachim, Antonie, Macarie, Metodie, Partenie, Ghenadie, Atanasie. Toți acești ierarhi s-au bucurat de sprijinul material al voievozilor Țării Românești, cât și de cel al Mitropoliților Ungrovlahiei.

În 1711 este ales ca mitropolit al Dristrei, Ioan – Ierotei Comnen, ierarh de o vastă cultură, studiind la Universitatea din Padova, cât și la Constantinopol. A fost medic la curtea lui Constantin Brâncoveanu și profesor la Academia domnească de la Sfântul Sava, fiind unul dintre principalii mesageri ai spiritului Renașterii italiene în Țările Române. Ne-au rămas de la el o serie de scrieri și traduceri, cum ar fi: *Viața împăratului Cantacuzino* dedicată stolnicului Constantin Cantacuzino, *Tâlcuirea Evengheliilor* a lui Teofilact al Bulgariei, dedicată lui Constantin

Brâncoveanu. Va purta o bogată corespondență cu Patriarhul Ierusalimului, Hrisant Notara și cu Nicolae Mavrocordat. Din corespondența sa aflăm despre sărăcia eparhiei sale, desele incursiuni ale ienicerilor cât și marele ajutor dat de către domnitorii Țărilor Române.

În secolul al XVIII-lea sunt amintiți în diferite izvoare, mai ales în Condica sfântă a Mitropoliei Ungrovlahiei, alți ierarhi ai scaunului Dristrei. Dintre ei amintim: Serafim, Calinic, Vartolomeu, Chiril, Partenie, Chiril, Calinic, Chiril.

În 1813 Mitropolia Dristrei s-a contopit cu Mitropolia Proilaviei (Brăila), noul său ierarh fiind Calinic, cel ce făcuse schimb de scaun eparhial cu Antim al Didimotihului, trecând în locul acestuia.

În noiembrie 1836 a fost ales ca mitropolit de Dristra, Grigorie, care îi va lua locul lui Calinic, refugiat la Odesa, în Rusia. Îi vor urma Ieronim și Grigorie, ultimul, român din Transilvania.

Mitropolia de la Tulcea

Odată cu încetarea existenței Mitropoliei Proilaviei, pentru părțile de la dreapta Dunării, care îi fuseseră subordonate, se creează acum o mitropolie (arhiepiscopie) cu sediul la Tulcea, pentru continuarea vechii organizări a ierarhilor, clericilor și credincioșilor români. Aceasta era sub jurisdicția Patriarhiei Ecumenice, condusă tot de ierarhi greci. În Imperiul Otoman nu erau recunoscute naționalitățile, ci numai religiile. Această situație era constatată și în Dobrogea în această perioadă. Religia fiind unită cu nația, românii care, deși constituiau majoritatea populației provinciei, făceau parte din aceeași comunitate religioasă cu grecii și bulgarii, veniți aici mai târziu.

Reprezentanții creștinilor în relațiile cu autoritățile Imperiului Otoman erau capii Bisericii, deci mitropoliții. Istoricul Gheorghe Rădulescu spune că spre sfârșitul stăpânirii otomane, prelații ortodocși, prevalându-se de

drepturile acordate de statul otoman, mai ales în ceea ce privește perceperea dărilor bisericești de la enoriași, au săvârșit abuzuri, de pe urma cărora au avut de suferit mai ales românii.

Primul titular al Mitropoliei de la Tulcea a fost Panaret, fost episcop al Eumeniei (în Anatolia). I-a urmat Dionisie și Nichifor, fost episcop de Creta. *Nota Editorului: Eparhia de la Tulcea a fost reactivată în urma ședinței Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din primăvara anului 2004.*

După anul 1860, Biserica Bulgariei a început demersurile pentru separarea de Patriarhia Ecumenică din Constantinopol. În acest context, Sinodul Patriarhal a hotărât pentru românii dobrogeni, o **eparhie românească la Măcin**. Românii dobrogeni s-au adresat mitropolitului primat, Calinic Miculescu, cerându-i ajutorul în vederea organizării noii eparhii. Din cauza războiului ruso-turc dintre anii 1877-1878, nu a mai fost posibilă punerea în aplicare a acestor hotărâri.

Congresul de la Berlin din 1878 care a consfințit terminarea războiului ruso-turc, a hotărât ca provincia Dobrogea, cu cele două județe, Constanța și Tulcea, să fie realipite teritoriului României. Cele două județe vor intra sub jurisdicția Eparhiei Dunării de Jos, cu sediul la Galați, înființată în 1864, în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza.

Din secolul al VII-lea și până la revenirea Dobrogei la patria mamă, în spațiul dintre Dunăre și Mare a fost o continuitate firească a vieții religioase, existente anterior, cu o ierarhie bisericească stabilă, ce și-a avut sediul mitropolitan la Tomis, Dristra, Proilavia sau Tulcea, ajutând mult la întărirea elementului românesc ortodox de aici.

Bibliografie

1. Barnea, Prof., I., *Noi date despre Mitropolia Tomisului* în „Tomisul Ortodox“ (periodic al Arhiepiscopiei Tomisului), (anul III), Constanța, 1992, Nr.11.

2. Barnea, Ion, *Date despre Mitropolia Tomisului*, în volumul *Izvoarele Creștinismului Românesc*, Editura Arhiepiscopiei Tomisului, Constanța, 2003, p.203-209.
3. Bulat, T.G., *Ioan Comneanu „iatro-filozoful“, profesor la Academia domnească și Mitropolit al Dristrei († 1719)* în revista „Biserica Ortodoxă Română“, (anul LXXXIV), nr. 3-4, 1966, p. 356-369.
4. Diaconu, P., *Despre organizarea ecleziastică a Dunării de Jos (ultima treime a secolului X - XII)*, în „Studii Teologice“, (anul XLII), București, 1990, nr.1, p.113 –120.
5. Diaconu, Petre, *Biserica Dobrogei în secolele X-XI*, în volumul „Izvoarele Creștinismului Românesc“, Editura Arhiepiscopia Tomisului, Constanța, 2003, p. 201-203. Păcurariu, Pr. Prof. Dr., Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1991.
6. Leria Mircea, *În legătură cu ipoteza Vicina - Samova*, în „Biserica Ortodoxă Română“, (an XCI), nr. 3-5, 1973, p. 472-475.
7. Giurescu, Prof., C. C., *Întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei*, în revista „Biserica Ortodoxă Română“, (anul LXXVII), nr.7-10, 1959, p. 673-697.
8. Giurescu, Prof., C. C., *Istoricul orașului Brăila din cele mai vechi timpuri până azi*, București, 1968, p.140-143.
9. Giurescu, C. C., și Giurescu Dinu, *Istoria românilor*, București, 1974, p.228-229.
10. Madgearu, Alexandru, *Rolul creștinismului în formarea poporului român*, Editura ALL, București, 2001.
11. Mateescu Tudor, *Date despre viața bisericească a Dobrogei înainte de 1877*, în „Biserica Ortodoxă Română“, (anul XCII), nr. 9-10, 1974, p. 1256-1261.
12. Moiescu, Pr. I. Gheorghe, Lupșa, Pr. Ștefan, și Filipașcu, Pr. Prof. Alexandru, *Istoria Bisericii Române*, volumul I, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1957.
13. Mateescu, T, *Din legăturile culturale ale Dobrogei cu Țara Românească în secolul al XVII*, în Biserica Ortodoxă Română, (an XCIII), nr. 9-10, p. 1124-1129.
14. Mihăescu, H., *Influența grecească asupra limbii române până în secolul al XV-lea*, București, 1966.
15. Păcurariu, Pr. Prof., Mircea, *Viața bisericească în Dobrogea în secolele XV - XIX*, în volumul „De la Dunăre la Mare“, Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Ediția a II-a, Galați, 1979, p.170-184.
16. Păcurariu, Pr. Prof., Mircea, *Viața creștină și organizarea bisericească în ținuturile Tomisului și Dunării de Jos de la începuturi până în anul 1864, în Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos în trecut și astăzi*, Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1981, p.11-31.

17. Rămureanu, Pr. Prof., Ion, *Mitropolia Vicinei și rolul ei în păstrarea ortodoxiei în ținuturile românești*, în volumul *De la Dunăre la Mare*, Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Ediția a II-a, Galați, 1979, p.149 - 170.

18. Rădulescu, Adrian și Bitoleanu Ion, *Istoria Dobrogei*, Editura „Ex Ponto“, Ediția a II-a, Constanța, 1998.

19. Rădulescu, Gheorghe, *Starea religioasă a Dobrogei în decursul vremurilor*, București, 1904.

20. Runcan Nechita, *Două milenii de viață creștină neîntreruptă în Dobrogea*, Editura „Ex Ponto“, Constanța, 2003.

21. Sorescu, Roman, *Mănăstirile Dobrogei*, București, 1914.

22. Șerbănescu, Niculae, *Pătrunderea și dezvoltarea creștinismului în Sciția Minor*, în volumul *De la Dunăre la Mare*, Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Ediția a II-a, Galați, 1979, p. 23-34.

23. Ștefănescu Ștefan, *Din istoria Dobrogei*, volumul III, București, 1971.

24. *** *Istoria Românilor*, volumul II, Editura Enciclopedică, București, 2001.

REINTEGRAREA DOBROGEI ÎN CADRUL STATAL ROMÂNESC. REORGANIZAREA ECLEZIASTICĂ ÎN PERIOADA MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ

Reînvierea vieții creștine după 1878

Reînființarea Episcopiei Tomisului

Reorganizarea ecleziastică din perioada comunistă

Reactivarea Arhiepiscopiei Tomisului

Reintegrarea teritoriului dintre Dunăre și Marea Neagră în sistemul politico-administrativ al României moderne, în urma confruntărilor militare desfășurate în Peninsula Balcanică între 1877-1878, a deschis și calea spre reînvierea vieții bisericești în acest teritoriu românesc, aflat sub stăpânire otomană mai bine de patru secole și jumătate. Cum bine se știe, restabilirea suveranității statului român a permis trecerea rapidă la legiferarea măsurilor organizatorice a acestui teritoriu mult încercat. Prin urmare, după cucerirea otomană, în ciuda politicii de implantare cu populații alogene susținute de autoritățile otomane, în datele sale perene, fondul de bază românesc al Dobrogei nu a cunoscut modificări remarcabile în această perioadă.

În aceste condiții, găsim firească necesitatea reintegrării sale în arealul de viață național, teritorial-administrativ și nu în ultimul rând bisericesc, al statului român modern. De altfel, reintegrarea Dobrogei în cadrul statal românesc reprezintă, practic, o nouă etapă din procesul de făurire a statului național unitar român. Din păcate, în 1878, la Berlin Marile Puteri hotărârau ruperea din firescul întreg al Dobrogei, atribuind

partea de sud – cunoscută și sub numele de Cadrilater - proaspăt creatului Principat Autonom al Bulgariei.

Nevoit să accepte și această nedreptate, statul român și-a îndreptat o mare parte din energia civilizatoare spre transformarea celor două județe din partea de nord a Dobrogei - Constanța și Tulcea – dintr-un teritoriu mult rămas în urmă, într-unul modern, fiind cea mai mare realizare de până la Primul Război Mondial.

Nu este mai puțin adevărat faptul că aceste transformări s-au resimțit și în planul vieții bisericești, eforturile în această direcție nefăcând altceva decât să revitalizeze viața creștină de aici.

Un lucru este cert – odată cu integrarea provinciei danubiano-pontice în hotarele statului otoman nu există o întrerupere a vieții creștine românești în Dobrogea, ci doar de o perioadă de relativ regres comparativ, spre exemplu, cu perioada bizantină și post-bizantină, cunoscut fiind faptul că elementul islamic a tolerat practicarea creștinismului în teritoriile ocupate. În același timp, comunitatea tradițiilor de viață materială și spirituală a românilor din toate provinciile, conștiința unității teritoriale în matca vechii Dacii au reprezentat, de-a lungul secolelor de dominație otomană, fundamentul perenității poporului român.

Deși încadrați sistemului administrativ otoman, românii din Dobrogea își vor păstra nealterat caracterul național, limba, obiceiurile și, nu în ultimul rând, religia creștină, cea care a reprezentat filonul cel mai important manifestat prin practicarea neîntreruptă a credinței propovăduite de însuși Sfântul Apostol Andrei.

Am considerat necesar acest scurt excurs, din dorința de a fixa mai bine ideea de continuitate a vieții creștine românești, din timpul dominației otomane, pentru cei care au „uitat“, cu bună știință sau nu, că leagănul creștinismului românesc este Dobrogea.

Reînvierea vieții creștine după 1878

La data de 14 noiembrie 1878, administrația teritoriului dintre Dunăre și Marea Neagră era preluată oficial de autoritățile de la București acest eveniment fiind sărbătorit cu mare fast la Tulcea și Constanța. Nu peste multă vreme, în luna martie a anului 1879, parohiile ortodoxe din cele două județe dobrogene erau alipite provizoriu la Eparhia Dunării de Jos, apoi definitiv, în februarie 1881.

După reintegrarea Dobrogei în cadrul statal românesc, principalul obiectiv în plan ecleziastic a fost, în mod firesc, reorganizarea din punct de vedere administrativ a acestei eparhii, în concordanță cu noile realități.

Această primă perioadă s-a caracterizat, în primul rând, prin inițierea activităților de reparare a bisericilor distruse în timpul confruntărilor militare din timpul războiului pentru cucerirea independenței de stat a României (1877-1878) dintre forțele combatante. În același timp s-a pus piatra de temelie pentru zidirea de noi biserici atât de necesare populației românești de aici, astfel încât, în numai câțiva ani, au apărut în arealul dobrogean numeroase biserici menite a reînvia creștinismul pe un pământ udat de sângele martirilor.

Într-adevăr, noile biserici corespundeau nevoilor creștinilor de aici, care, odată reveniți în hotarele naționale, puteau aspira la o viață bisericească asemenea înaintașilor din timpul stăpânirii bizantine.

Viața monastică, la rândul ei, a cunoscut o perioadă de ascensiune, creșterea numărului de viețuitori, repararea vechilor construcții ecleziastice și construirea altora din temelii reprezentând adevărate mărturii în sprijinul afirmațiilor noastre.

Conștiente de valoarea spațiului dobrogean încărcat de atâta viață spirituală, unde semeț ni se înfățișează impunătorul monument de la Adamclisi – autentic act de naștere al poporului român - autoritățile de

la București au încurajat încă din primii ani de după 1878 așezarea aici a unor familii românești.

Creșterea numărului acestora necesita implicit zidirea de noi biserici, dar și nevoia de personal specializat pentru a sluji în acestea. Nu este mai puțin adevărat faptul că, poate mai mult decât orice, construirea unei biserici monumentale, în vechea urbe tomitană, menită a readuce în memoria contemporanilor atmosfera plină de spirit creștin a celui dintâi centru episcopal și apoi mitropolitan din arealul locuit de români era mai mult decât necesară. În acest sens, la data de 4 septembrie 1883, la Constanța, în cadrul unui ceremonial fastuos, se punea piatra de temelie a Bisericii *Sf. Apostoli Petru și Pavel*.

Lui Iosif Gheorghian, cel prin grija căruia a fost inițiată activitatea de ctitorire a acestui măreț așezământ ecleziastic, i-a urmat la conducerea Episcopiei Dunării de Jos Episcopul Partenie Clinceni Băcăuanul (1886-1902), ales în această funcție, la data de 10 decembrie 1886. Încă de la începutul activității sale, Partenie a continuat opera inițiată de antecesorul său, Iosif, susținând zidirea de noi biserici în noile așezări întemeiate de mocanii ardeleni, care s-au stabilit în Dobrogea împreună cu turmele lor.

Legea clerului mirean adoptată în anul 1894 a permis ca în Dobrogea să poată fi hirotoniți și candidați cu numai patru clase de seminar, noul cadru legislativ favorizând, la rândul său, consolidarea vieții bisericești prin creșterea numărului de biserici și slujitori.

Începutul secolului al XX-lea se întrezărea a fi unul promițător pentru creștinii ortodocși din Dobrogea, revitalizarea spiritualității ancestrale devenind acum o certitudine. În acest context, la data de 11 februarie 1902 urcă în scaunul eparhial de la Dunărea de Jos Episcopul Pimen Georgescu Piteșteanul (1902-1909). Continuator al obiectivelor urmărite de antecesorii săi, noul episcop a susținut preoțimea din

Dobrogea recomandând îndrumarea enoriașilor către Dumnezeu, școală, practicarea meseriilor tradiționale și chiar mai mult, înființarea de cămine culturale și bănci populare.

Împărțirea parohiilor pe categorii și introducerea foilor matricole și de inspecție pentru consemnarea lucrării misionare a fiecărui preot au dus la o mai bună organizare a vieții bisericești, astfel încât rolul bisericii în viața comunității a cunoscut o reală creștere.

După prodigioasa lui activitate la cârma Eparhiei Dunării de Jos, în scaunul episcopal avea să urce, la 23 martie 1909, Nifon Niculescu Ploieșteanu (1909-1921). În contextul dezvoltării vieții economico-sociale și politice dobrogene, noul episcop avea să-și pună amprenta, remarcându-se prin calitățile sale de neobosit slujitor și cântăreț, autor de cărți de muzică bisericească, însuflețit de o mare bonomie și părintească grijă pentru enoriașii săi.

Evenimentele politico-militare din anii 1912-1913 aveau să modifice hotarele arealului dobrogean, în urma celui de-al doilea război balcanic încheiat prin pacea de la București din 1913, reîntregindu-se, practic, medievalul nucleu al *Țării Cărvunei* prin alipirea celor două județe din sudul Dobrogei, Durostor și Caliacra, tărâmurii la fel de încărcate de spiritualitate ortodoxă de sorginte românească. Prin urmare, cele două județe, asemenea județelor Tulcea și Constanța, au cunoscut o perioadă de dezvoltare economico-socială, o dinamică transformare a mentalităților vetuste de până atunci și racordarea lor la exigențele civilizației europene interbelice, în fertilul context național-teritorial al României Mari.

Practic, în 1913 se realiza un nou deziderat românesc, se reîntregea teritoriul dobrogean locuit încă din vechi timpuri de strămoșii noștri, necesitatea reactivării celei dintâi mitropolii din hotarele teritoriului național, cu centrul în vechea urbe tomitană, căpătând noi și noi argumente. În acest sens trebuie să avem în vedere, în primul rând, primatul

mitropolitan moștenit prin tradiție, apoi pământul atât de încărcat de spiritualitate și stropit de sângele sfinților martiri vărsat aici, numărul mare de basilici paleocreștine ce demonstau existența unei înălțătoare vieți bisericești și, nu în ultimul rând, spațiul unde avea să desfășoare activitatea misionară Sfântul Apostol Andrei, urmat apoi de o serie de sfinți părinți și mucenici.

În ajunul izbucnirii primei mari conflagrații mondiale se creau premisele - cel puțin din punctul de vedere al reîntregirii spațiului Dobrogean și al sporirii numărului de biserici, slujitori și enoriași - reactivării Mitropoliei Tomisului. Era nevoie însă de unirea tuturor energiilor novatoare ale întregului cler românesc, pentru realizarea acestui măreț ideal, nu ca o dorință subiectivă a unuia sau a mai multor ierarhi, ci ca o necesitate determinată de argumente imposibil de negat, cum sunt, spre exemplu, și cele menționate mai sus.

După doi ani de neutralitate armată, atât contextul intern și internațional cât și interesele naționale au determinat România să intre, în vara anului 1916, în război, alături de puterile Antantei. Disponerea armatelor Puterilor Centrale și a aliaților acestora aveau să facă din Dobrogea unul dintre principalele fronturi din Balcani. În noile condiții determinate de desfășurarea unor confruntări sângeroase între forțele combatante, atât Episcopul Nifon, cât și corpul bisericesc s-au remarcat prin activitatea depusă, acordând sprijin cetățenilor afectați de operațiunile militare devastatoare.

Sfârșitul Primului Război Mondial găsea România în tabăra puterilor învingătoare și, nu peste multă vreme, la data de 1 Decembrie 1918, se realiza un ideal al tuturor românilor, înfăptuirea României Mari. Acest măreț act de voință națională a deschis calea spre unirea în plan bisericesc a tuturor românilor aflați acum în hotarele statului național unitar.

În ceea ce privește dinamica vieții bisericești dobrogene, în ianuarie 1922 avea să vină la conducerea Episcopiei Dunării de Jos arhiereul Platon Ciosul (1922-1923) ca locotenent de episcop.

Reînființarea Episcopiei Tomisului

Anul 1923 avea să fie unul reprezentativ în viața Bisericii Ortodoxe din Dobrogea, deoarece, urmare a nenumăratelor demersuri, se va împlini un ideal măreț al dobrogenilor și anume reînființarea Episcopiei Tomisului cu jurisdicție canonică și administrativă asupra județelor Constanța, Ialomița, Durostor și Caliacra. Încercând să descriem atmosfera plină de încărcătură spirituală din acele vremuri, am apelat la câteva mărturii documentare din tezaurul arhivistic constănțean. Este vorba despre demersurile autorităților locale, din care vom prezenta acum doar un fragment aparținând primarului din acea vreme, care, prin adresa nr. 10116 din 27 decembrie 1922 înaintată Ministrului Cultelor, preciza: *În vălmășagul vremilor grele, dar mari pentru neamul nostru, a reapărut ca o necesitate a vieții organizate, fixarea privirilor celor ce sunt chemați a conduce către îndrumarea sufletelor spre Biserică. Și de pe atunci, ca și din adâncul vremilor treite cu 15 secole în urmă, a reapărut imperioasa nevoie ca de aci, din reședința firească a Dobrogei, odinioară Moesia Inferior sau Scythia Minor, să se dea îndrumarea firească a conducerii religioase a credinței creștin ortodoxe. În vremile de demult, Excelența Voastră știe că de aci, din Tomisul străbunilor, din Mitropolia Tomisului se supraveghea întreaga provincie cis dunăreană de eparhioți conștienți și culți, cari au întreținut relațiile și comunicațiile cu ținuturile din valea Dunărei. Grație ființei unor păstori culți și conștienți, pe meleagurile de multe ori pustiite de barbari, nu s-au putut plăsmui stăpâniri continui și s-a păstrat drumul liber al Românilor (valahilor) spre Marea cea mare. Și de atunci activitatea unor episcopate între*

88

Domnului Ministru al Cultelor
Bucuresti

In viziunagaul meuilor fidei, dar mai putine memorii recente
a reaparut ca o necesitate a unei organizatii, precum p
silelor altor ca sunt deosebit de conduse, catre un
sufletelor, stare biserica. Si de pe atunci, ca si in astazi
Veniilor treite ca is scuti in urma a reaparut impensiv
ca de azi din revedinta finantelor a delegației, stare biserica
inferior sau Salutar minor, in se des indrumarea p
a condreasa religioase, ceea a credintei crestine ortodoxe
In tratatul de concordata, Simbolul Unitar, ca in
stare biserica

In viziunile de de mult, de Eclenta Vomtes, alia ca de
Tomisul strambilor, din Astrogolia Tomisului, in impensiv
intreaga provincie cis druceasca de un aparatori coborand
culti, cari au intristat relatiele si comunitatile
tinuturile din valea Druceasa. Grotie finantelor unor p
culti si conglanti, pe mlaesturile de multe ori p
barbani, nes n'au putut plesnii stoparea
o'a putut Tomisul Biser al Romanilor (Valahilor)

si dea atunci activitatea unor episcopate
si mare, a avut in viziunile noastre
cand altatruca Romanilor Mare, si a scutit
nervosa ca un glas si o curata
de tineri in combata si redreptarea viziunilor
ortodoxe.

In viziunile, sau ca de azi, ca si starea
Vomtes care mutati un perfect comunitar
trecutului, sa ne acordati tot sprijinul
raia din viziunile un episcopat sau
bisericele Tomis si Durostonului.

Tendintele viziunilor de a restata o mica
activa aparca si subversive, vor p
mare la instante, gata si a combata
unele suflete perversitate, din mai ale
adunarea cu destinatie a viziunilor
ca de o credinta.

si dea guvernul din care p
arvoluta ca o sfinta datorie, ca
ca seala comunitar sa se ridice
apoi de a p
va veni in viziunile si comunitar
Arhivele noastre, de la
ca de

Adresa nr. 10116 din 27 decembrie 1922

11

87 III

Făcându-mă ecoul unei provincii întregi și a orașului Constanța, metropola Dobrogei, vă rog, domnule ministru, să aveți bunătatea a interveni la înaltul guvern, să se obțină înființarea unei Episcopii sau Mitropolii în Constanța, în care scop vom pune la dispoziție Biserica „Sf. Petru și Pavel”, Catedrala, cu hramul din jurul ei, pe care o va folosi ca sediu al episcopiei sau mitropolii.

Sau dacă obșirulul de obșirulul materiei și va alina în fața cu căle să se schimbă cu cel care este din Constanța, se va înțelega și această dorință.

Încrezător în marea bunăvoință și în bună înțelegere a nădejdii, cu totuși binecuvântat, domnule ministru, vă rog să aveți tot sprijinul necesar, în a soluționa această dorință în cea mai bună și cu cele mai bune condiții pentru definiția conștientă a unei pe malurile Mării Măre și a Lacului Mărilor.

Cu respectuos atenție.

B. S.

Adresa nr. 10116 din 27 decembrie 1922 (verso)

Dunăre și Mare a avut un rost folositor neamului nostru, acum când alcătuirea României Mari s-a realizat; se simte nevoia ca un glas și o minte conștientă a vremilor ce le trăim să conducă și să îndrumeze orânduiala creștin-ortodoxă. Avem datoria, noi cei de aci, ca să stăruim la Excelența Voastră, care sunteți un perfect cunoscător al trecutului, să ne acordați tot sprijinul ca [să] reia din nou ființă un episcopat sau mitropolie a bătrânului Tomis și Durostorului.[...] Făcându-mă ecoul unei provincii întregi și a orașului Constanța, metropola Dobrogei, vă rog, domnule ministru, să aveți bunătate a interveni la înaltul guvern și să obțineți înființarea unei Episcopii sau Mitropolii în Constanța, în care scop vom pune la dispoziție Biserica „Sf. Petru și Pavel”, Catedrala,

cu locul din jurul ei pe care s-ar putea construi reședința eparhială, iar dacă chiriarhul ce Adunarea Națională îl va alege ne va găsi cu cale să schimbe cu alt așezământ din Constanța, se va satisface și această dorință. Încrezători în marea dragoste ce arătați provinciei noastre, nădăjduim că veți binevoi, domnule ministru, să ne dați tot sprijinul înfăptuirii unei dorințe a dobrogenilor, dându-ne însă un luptător cu autoritate pentru definitivă consolidare a românismului pe meleagurile Mării celei Mari, sau a Locului Moldovenesc.

În urma acestor demersuri, prin adresa nr. 69967 datată 26 ianuarie 1923, conducerea Ministerului Cultelor și Artelor – Direcția Generală a Cultelor avea să precizeze: *Domnule Primar, la adresa dumneavoastră nr. 10116 din 27 decembrie 1922, avem onoarea a vă răspunde că acest Departament e de mai multă vreme preocupat de chestiunea înființării unei Sfinte Episcopii cu reședința la Constanța.*

În vederea realizării acestui scop se studiază și se chibzuieste modalitatea și chestiunile de amănunt, cerându-se în același timp părerea Sfântului Sinod.

Chestiunea înființării noii Episcopii, intrând în cadrul reorganizării tuturor eparhiilor din țară, va fi supusă dezbaterilor Consiliului de Miniștri și sperăm că se va obține o soluție care va mulțumi întreaga populație din Dobrogea.

Prin rezoluție, primarul Constanței, Virgil P. Andronescu, menționa: *„Se va răspunde că locuitorii Constanței, metropola Dobrogei, se simt măguliți că se înfăptuiește unul din dezideratele lor mult solicitate. Se reînființează Episcopia Dobrogei, aici unde era Mitropolia Tomisului care a fost de mare folos în trecutul nostru“.*

Primăria își exprima părerea conform căreia *catedrala va putea servi drept biserică episcopală și în locul din curtea acelei biserici se va putea construi palatul episcopal. Vom fi gata a asculta propunerile*

ROMANIA A COMUNEI CONSTANTA
17 IANUARIE 1923 01030

10

Handwritten signature

MINISTERUL
CULETELOR ȘI ARTELOR
DIRECȚIA GENERALĂ A CULETELOR

No. 69967

DECLARAȚIE

La răspuns se va arăta numărul.

Text written in cursive:
Se va răspunde că locuitorii Constanței,
metropola Dobrugei și cei din județul de mare
înfruntate cu un număr de 100.000 de suflete
delegați, și mai ales episcopii
delegați, și mai ales episcopii
care au fost de mare folos în trecut
Trăim și de acum cu bine în Catedrală
în partea care este în posesia episcopului
și în locul de Constanța unde locuim
și în partea Constanța, pe lângă episcopul
vom fi gata a accepta propunerea
Comandului Primar.
Măsurile pentru înlesnirea acestui
curs să se facă în interesul
episcopului

La adresa D.-v. Nr. 10110 din 27 Decembrie 1922, avem

onoarea a vă răspunde, că acest Departament e de mai multă
vreme preocupat de chestiunea înființării unei Sf. Episcopii
cu reședința la Constanța.

În vederea realizării acestui scop, se studiază și se discută
peste modalitatea și chestiunile de amănunt, cerându-se în
acelaș timp părerea Sf. Sinod.

Chestiunea înființării noii Episcopii, intrând în cadrul
reorganizării tuturor Eparhiilor din Țară, va fi supusă dez-
baterilor Consiliului de Miniștri și sperăm că să va obține
o soluțiune care va mulțami întreaga populațiune din Dobro-
gea.

Ministru, *Handwritten signature*

Director,

Handwritten signature

Adresa nr. 69967 din 26 ianuarie 1923

ministerului pentru a înlesni cât mai curând cum să ia ființă funcționarea acestei episcopii.

După cum se observă, atât autoritățile locale, mandatate de populația dobrogeană, cât și cele de la București susțineau reînființarea Episcopiei Tomisului, instituție care corespundea nevoilor creștinilor trăitori în ținutul dintre Dunăre și Marea Neagră. La data de 29 martie 1923, Marele Colegiu Electoral al Bisericii Ortodoxe Române l-a ales ca titular al noii Eparhii a Tomisului, pe Episcopul Ilarie Teodorescu (1923-1925). Primind investitura în ziua de 10 mai 1923, acesta avea să afirme: *Eparhia nou înființată a Constanței, vechiul Tomis, are deosebită importanță pentru biserica și pentru neamul nostru. Orașul Tomis este un punct principal de orientare în istorie pentru dovedirea originii Creștinismului în Dacia și a organizării Bisericii Creștine. În Tomis a fost o Episcopie ridicată mai apoi la rangul de Mitropolie care a durat de la a II-a jumătate a secolului al III-lea și până spre sfârșitul secolului al VI-lea timp de peste 300 de ani.*

Istoria pune Mitropolia de la Tomis din Scythia Minor între cele mai vechi mitropolii și numește mai mulți ierarhi ai acestui scaun care s-au distins prin sfințenia vieții lor, prin activitatea rodnică și prin tăria credinței lor, cum au fost: Evangelicus, Philus, Teofil, Bretanion, Teotim și alții.

De cuvântul acestor ierarhi s-a ținut seama întotdeauna și a fost hotărâtor în toate chestiunile însemnate, aceasta și pentru că Mitropolia din Tomis ocupa al doilea rang între mitropoliile autocefale și avea față de Patriarhia din Constantinople prerogative pe care nu le avea nici o altă mitropolie din Peninsula Balcanică.

Ca întindere, această eparhie avea un rol precumpănitor, întrucât, jurisdicția ei se întindea nu numai deasupra Dobrogei întregi, dar și peste latura stângă a Dunării, cuprinzând Basarabia, parte din Moldova de Jos și parte din Dacia Traiană.

Iată că aceste cuvinte înălțătoare rostite de primul episcop al reînființatei Episcopii a Tomisului veneau să argumenteze, încă o dată, dacă mai era nevoie, importanța vechii Mitropolii de la Tomis și a ierarhilor care s-au distins prin rodnicia activității, sfințenia vieții și prin tăria credinței lor, înnobilând pământul Dobrogei și îngemănând atâtea și atâtea energii spirituale catalizatoare care s-au propagat în întregul areal locuit de români. De altfel, acești ierarhi aveau să-și pună amprenta decisiv asupra vieții bisericești din spațiul românesc, rolul Mitropoliei Tomisului ca centru de prim rang în activitatea de propagare a Ortodoxiei din această parte a Europei fiind de necontestat.

La 21 mai 1923, cu ocazia sărbătoririi Sfinților Împărați Constantin și Elena, era instalat în scaunul episcopal al Tomisului, Ilarie, cel care în scurt timp reușește să dinamizeze întreaga activitate bisericească din Dobrogea. Prin urmare, conștient de cerințele societății dobrogene, organizează Eparhia Tomisului în patru circumscripții, considerând că va putea rezolva problemele cu care se confruntau clerul și enoriașii. Stăruitor și asupra necesității revitalizării vieții creștine în Cadrilater, Ilarie a simțit nevoia de a se consulta în această problemă cu protopopul Durostorului, V. Sliveanu – bun cunoscător al realităților sud-dobrogene - și, în urma acestora, au hotărât să inițieze o serie de demersuri, materializate prin promulgarea Legii excepționale pentru hirotonirea preoților în *Dobrogea Nouă*. Aceasta permitea completarea lipsei de preoți, prin hirotonirea de învățători, însă numai după susținerea unui examen de capacitate.

Conștient de necesitatea constituirii unui corp de slujitori bine pregătit a susținut energic Seminarul Teologic din Constanța, inițiind nenumărate demersuri atât de necesare bunei funcționări a acestei instituții. Aceluiași Episcop, Ilarie, i se datorează începerea construcției actualului Palat Arhiepiscopal, solemnitătea punerii pietrei de temelie

a acestuia desfășurându-se în data de 24 mai 1925. Din păcate, în toamna aceluiași an, în plină activitate eparhială, răpus de o boală nimicitoare Episcopul Ilarie avea să treacă la cele veșnice. Scaunul episcopal a rămas vacant pentru mai bine de patru luni. În aceste condiții, la data de 4 februarie 1926, Colegiul Electoral al Bisericii Ortodoxe Române l-a ales în scaunul Episcopal al Tomisului pe Gherontie Nicolau (1926-1942).

Instalarea, în mod oficial, s-a desfășurat în data de 14 martie 1926, ocazie cu care delegatul Patriarhiei Române, preotul Grigorie Pișculescu (Gala Galaction), avea să afirme printre altele: *Veniți Prea Sfinte să înscrieți în dipticele acestei Eparhii - cea mai veche din toate eparhiile care au existat în vatra neamului nostru - veniți să înscrieți, a doua oară, numele de Gherontie.*

Păstorirea Episcopului Gherontie a corespuns unei perioade de efervescentă în plan politic, economic, social, administrativ, cultural și nu în ultimul rând, spiritual, pe care o cunoștea întreaga Dobroge. De altfel, la scurtă vreme de la alegerea sa, în partea de sud a teritoriului cuprins între Dunăre și Marea Neagră aveau să se așeze numeroase familii de români balcanici care luptaseră în locurile de baștină încă din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, pentru obținerea dreptului de a avea biserici românești și un ierarh propriu. Speranțele lor din ajunul izbucnirii Primului Război Mondial, când s-a ajuns chiar la elaborarea documentului „Statutul fundărei episcopiei trebuitoare pentru macedo-români” - care prevedea, între altele: înființarea unei episcopii special pentru românii din Macedonia, cu sediul la Craiova sau în unul dintre orașele din apropiere sub numele de „Eparhia Dunării de Sus cu Macedonia”; episcopul să fie ales după canoanele Bisericii Ortodoxe Române, să fie sufragantul Arhiepiscopiei Ungro-Vlahiei și membru al Sinodului ș.a. – au fost spulberate de documentele adoptate la tratativele de pace de după război. Odată integrați în hotarele statului național, românii balcanici au renunțat la obiectivele lor în plan bisericesc,

pentru că acestea nu mai corespundeau noilor realități, putând să participe nestingheriți la viața bisericească națională.

Trebuie menționat că una dintre preocupările statului român a fost întărirea caracterului național al Dobrogei de Sud, o regiune în care populația românească autohtonă fusese vitregită sub aspect numeric atât de politica otomană, cât și de cea bulgară, din perioada imediat următoare încheierii Tratatului de la Berlin din 1878. Firesc, după 1913, și cu atât mai mult după Primul Război Mondial, Statul Român nu putea rămâne impasibil față de urmările acestui proces de colonizare în această parte a țării, astfel încât, îndreptarea structurii etnice prin încurajarea stabilirii aici a românilor a constituit o acțiune de însemnătate națională. Activitatea de întărire a românismului s-a derulat în aproape întreaga perioadă interbelică, prin împrăștierea unui număr important de familii de români venite atât din vechiul Regat, cât și din locurile de baștină ale românilor balcanici.

Întărirea românismului în Dobrogea de sud impunea redimensionarea activităților Episcopiei Tomisului în concordanță cu noile realități, transformarea acesteia în mitropolie corespunzând acum tuturor nevoilor societății dobrogene în special, dar și ale celei românești în general, acest spațiu putând redeveni un puternic centru spiritual de propagare și întărire a creștinismului în întreg arealul sud-est european. Această evoluție firească, asemenea celei din perioada bizantină, de la Episcopie către Mitropolie avea să fie întreruptă de evenimentele determinate de izbucnirea celui de-al doilea Război Mondial, care au tulburat întreaga ordine mondială.

Izolată și supusă presiunii statelor revizioniste și dornice de a cuceri noi teritorii, prin orice mijloace, România a fost nevoită să cedeze în anul 1940 o parte din teritoriul național. După cum se știe, cele două județe din Sudul Dobrogei - Caliacra și Durostor - au fost cedate Bulgariei. Această acțiune s-a realizat în baza prevederilor Tratatului de la Craiova, semnat la 7 septembrie 1940 de Alexandru Cretzianu și H. S Meitani

din partea delegației române, S. Pomenov și T. Papazov, în numele celei bulgare. Conferința româno-bulgară de la Craiova a avut de rezolvat probleme tehnice referitoare la forma tratatului, chestiuni teritoriale, schimbul de populație și, nu în ultimul rând, despăgubirile.

Evenimentele politico-militare de la începutul celei de-a doua mari conflagrații mondiale aveau să accentueze dezastrul la care va fi supusă Dobrogea. Cum bine se știe, prin poziția sa geografică, această regiune a ocupat un loc strategic important în planurile militare germane, Dunărea și Marea Neagră oferind cele mai bune posibilități de comunicație cu statele din zona mediteraneană de operații, cât și cu frontul din partea de sud a Uniunii Sovietice.

După intrarea României în război alături de puterile Axei, întreaga regiune împreună cu Delta Dunării a fost declarată zonă de operații și supusă dezastrelor specifice unui război de amploare. În acest context, activitatea pastorală a Episcopului Gherontie avea să cunoască o perioadă mai dificilă, astfel încât, către sfârșitul anului 1942, el lasă locul la conducerea eparhiei Tomisului lui Galaction Cordun, care va conduce numai câteva luni, fiind urmat de Episcopul Eugeniu Laiu, care, în plin război se implică în susținerea morală și materială a enoriașilor tulburați de dezastrele cauzate de război.

La data de 10 ianuarie 1944, conducerea Episcopiei Tomisului avea să fie preluată de Episcopul Chesarie Păunescu. Activitatea arhipastorală a acestuia a început pe fondul problemelor cauzate de desfășurarea celui de-al doilea Război Mondial și apoi de cele ale instaurării regimului comunist în România.

Reorganizarea ecleziastică din perioada comunistă

Un eveniment nedorit probabil de nici un credincios din Dobrogea se va derula la data de 26 februarie 1950, când Adunarea Națională a

Bisericii Ortodoxe Române hotărăște contopirea Episcopiei Tomisului cu Episcopia Galaților, revenindu-se astfel la denumirea de Episcopia Dunării de Jos, sediul fiind fixat la Galați. Jurisdicția canonică și administrativă a acestei eparhii se întindea asupra județelor Constanța, Tulcea și asupra raioanelor Galați, Bujor, Tecuci, Panciu, Focșani, Brăila, Călmățui și Făurei. De altfel, din 1950 eparhia Dunării de Jos devine sufragană a Mitropoliei Ungrovlahiei și din 1968 își va întinde jurisdicția canonică și administrativă numai asupra județelor Galați, Tulcea și Constanța.

La data de 10 iunie 1973 va fi ales un nou Episcop al Eparhiei Dunării de Jos în persoana lui Antim Nica, sub conducerea căruia, în toamna anului 1975, această instituție este ridicată de către Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române la rangul de Arhiepiscopie, cu titulatura Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos. Fără îndoială, această nouă reorganizare nu putea corespunde realităților dobrogene, o instituție de sine stătătoare numai pentru acest ținut dintre Dunăre și Marea Neagră fiind soluția cea mai potrivită.

Reactivarea Arhiepiscopiei Tomisului

Această dorință avea să fie îndeplinită abia după căderea regimului comunist din România, la data de 22 decembrie 1989. Practic, după aceste evenimente s-a deschis calea spre reactivarea Arhiepiscopiei Tomisului cu reședința la Constanța, la cârma căreia va fi instalat IPS Lucian, prin Decizia nr.6/1990 a Prea Fericitului Părinte Teoctist, Mitropolit al Ungrovlahiei și Patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, care prevedea: *Luând cunoștință de adresa Cancelariei Sf. Sinod nr. 1224 din 6 martie 1990 privind reînființarea Arhiepiscopiei Tomisului, cu reședința în municipiul Constanța;*

Având în vedere Decretul nr.86/21 februarie 1990 al Consiliului Provizoriu de Uniune Națională, prin care s-a recunoscut înființarea Arhiepiscopiei Tomisului;

Pe temeiul prevederilor art. 14, lit. "e" din Statutul pentru organizarea și funcționarea Bisericii Ortodoxe Române;

În calitate noastră de Mitropolit al Ungro-Vlahiei,

DECIDEM:

Art. 1 – Începând cu data de 4 aprilie 1990, încredințăm Prea Sfințitului Episcop - Vicar Lucian Tomitanul Locotenența de Arhiepiscop al Arhiepiscopiei Tomisului, până la alegerea titularului acestei eparhii, cu îndreptățirile și îndatoririle ce decurg din aceasta.

Art. 2 – P. C. Pr. Constantin Galeriu, Vicar administrativ al Arhiepiscopiei Bucureștilor, este însărcinat cu comunicarea prezentei decizii.

Data în reședința Noastră din București la 4 aprilie 1990.

În luna noiembrie a aceluiași an, în urma alegerilor, prin Actul Sinodal nr. 8688/1990, Prea Sfințitul Episcop - Vicar Lucian Tomitanul a fost recunoscut în demnitatea de Arhiepiscop al Tomisului.

Se deschidea astfel o nouă etapă în cadrul evoluției vieții creștine din acest spațiu străvechi românesc. Activitatea Înalt Prea Sfinției Sale Lucian a vizat reorganizarea învățământului teologic, reînființarea de noi locașuri de cult, monahale și parohiale. Înalt Prea Sfinția Sa s-a retras din activitate în anul 2000 și s-a mutat la Domnul în luna august a anului 2004.

Nota editorului: Înalt Prea Sfinția Sa Lucian Florea s-a bucurat de consilierea regretatului profesor Adrian Rădulescu, cel care, în calitate de prefect al județului Constanța și director al Muzeului de Istorie Națională și Arheologie, dar mai ales în calitate de membru al Adunării Naționale Bisericești, a pus la dispoziția Sfântului Sinod o întregă documentație care viza trecerea Eparhiei Tomisului prin etape succesive de organizare, care să aibă ca punct final reactivarea Mitropoliei Tomisului. În momentul festiv care a succedat înființarea Arhiepiscopiei Tomisului, profesorul Adrian Rădulescu a afirmat: *O parte din drum a fost străbătut. Nu ne vom opri aici, deoarece canonic și istoric Mitropolia Tomisului trebuie să ființeze.*

Bibliografie

1. Arhiepiscopul Tomisului, Lucian, *Aspecte din viața și cultura bisericească dobrogeană*, în *Colegiul Pedagogic „Constantin Brătescu“*. Valori ale civilizației românești în Dobrogea (coord. St. Lascu, C. Vitanos), f. e., Constanța, 1993, p.187-192.
2. Bitoleanu, Ion, *Valoarea documentară a relațiilor lăsate de călătorii străini despre Dobrogea (sec. XIV-XVII)* în, „Comunicări de istorie a Dobrogei“ (2), Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, 1983, p.21-30.
3. Bitoleanu, Ion, *Contribuții la demografia istorică a Dobrogei*, în *Colegiul Pedagogic „Constantin Brătescu“*. Valori ale civilizației românești în Dobrogea (coord. St. Lascu, C. Vitanos), f. e., Constanța, 1993, p.243-249.
4. Brătescu, Constantin, *Dobrogea Regelui Carol I și colonizările dobrogene*. Extras din Volumul festiv al revistei „Analele Dobrogei“, An XIX, vol. III, 1938, Tiparul „Glasul Bucovinei“, Cernăuți, 1939, p. 3-19.
5. Burada, Teodor, *O călătorie în Dobrogea la 1880*, Editura Tineretului, București, 1962.
6. Ciorbea, Valentin, *Aspecte ale situației Dobrogei la sfârșitul Primului Război Mondial*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A. D. Xenopol“, Iași, Tom XXIV, Nr. 1/1987.
7. Ciorbea, Valentin, *Aspecte din evoluția Dobrogei de Sud în cadrul statului român (1913-1940)*, în *Colegiul Pedagogic „Constantin Brătescu“*. Valori ale civilizației românești în Dobrogea (coord. St. Lascu, C. Vitanos), f. e., Constanța, 1993, p.363-374.
8. Lascu, Stoica, *Din istoria Dobrogei de Sud în cadrul României întregite (1913-1940)*, în „Revista Istorică“- Serie nouă -, Tom VI, Nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1995, p.957-976.
9. Lascu, Stoica, *Mărturii de epocă privind istoria Dobrogei (1878-1947)*, vol.I (1878-1916), Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, 1999.
10. Mateescu, Tudor, *Permanența și continuitatea românilor în Dobrogea*, Direcția Generală a Arhivelor Statului, București, 1978.
11. Mateescu, Tudor, *Documente privind istoria Dobrogei (1830-1877)*, Direcția Generală a Arhivelor Statului, București, 1975.
12. Păcurariu, Pr. Prof. Dr., Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române, vol III*. Tipărită cu binecuvântarea Prea Fericitului Părinte Iustin, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1981.
13. Popescu, C. P., *Alegerea, investirea și instalarea Prea Sfințitului Episcop Ilarie al Constanței*, în „Tomis“. Foaie oficială a Episcopiei Constanța, An I, Nr. 2, 1924, p.20-21.

14. Rădulescu, Adrian, Bitoleanu, Ion, *Istoria Dobrogei, ediția a II-a revizuită*, Editura „Ex Ponto“, Constanța, 1998.

15. Runcan, Nichita, *Aspecte din viața creștină dobrogeană de la începuturi până în zilele noastre, în Colegiul Pedagogic „Constantin Brătescu“. Valori ale civilizației românești în Dobrogea* (coord. St. Lascu, C. Vitanos), f.e., Constanța, 1993, p.195-236.

16. Runcan, Nichita, *Contribuția ierarhilor tomitani la dezvoltarea culturii și spiritualității orașului Constanța în perioada 1923-1950*, în *Studii istorice dobrogene* (coord. V. Ciorbea), Editura „Ovidius“ University Press Constanța, 2003, p.268-286.

17. Tucă, Florian, Ionescu, Nicolae, Raicu, Romulus, *2000 de ani de statalitate, creștinism și cultură în spațiul românesc – Repere cronologice sau picături din istoria neamului, vol. I. De la geto-daci până la Unirea cea Mare de la 1 Decembrie 1918*, Editura Sylvi, București, 2000.

18. Vladimir, I. T., *P. S. Ilarie, Episcop de Constanța – Încercare biografică – cu un studiu introductiv asupra Episcopiei Tomisului*, ediția I, Editura „Semaforul“, Constanța, 1925.

18. Zbucnea, Gheorghe, *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică (secolele XVIII-XX)*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 1999.

19. Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Constanța, fond Primăria Constanța, dosar 15/1922, f. 86-87.

20. Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Constanța, fond Primăria Constanța, dosar 29/1923, f. 10.

21. *** *Dobrogea. Cincizeci de ani de viață românească*, Cultura Națională, București, 1928.

22. *** *Investitura și instalarea P. S. Gherontie ca Episcop al Constanței*, în „Tomis“. Foaie oficială a Episcopiei de Constanța, An III, Nr. 12-13, 15 martie-1 aprilie 1926, p.13-20.

23. *** *Izvoarele creștinismului românesc*. Volum apărut cu purtarea de grijă și cu binecuvântarea Înalț Prea Sfinției sale Teodosie, Arhiepiscop al Tomisului, Editura Arhiepiscopiei Tomisului, Constanța, 2003.

24. *** Ministerul Regal al Afacerilor Străine, *Tratat între România și Bulgaria semnat la Craiova, 7 Septembrie 1940*. Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Centrală, București, 1940.

ANEXA

ISTORICI, OAMENI DE CULTURĂ ȘI ÎNTREAGA SUFLARE CREȘTINĂ DOBROGEANĂ DORESC REACTIVAREA MITROPOLIEI TOMISULUI

Întrunirea Grupului de Inițiativă
pentru Reactivarea Mitropoliei Tomisului

-10 septembrie 2003-

În ziua de 10 septembrie 2003, la Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța a avut loc întrunirea Grupului de Inițiativă pentru Reactivarea Mitropoliei Tomisului, grup ce își propune să facă demersuri către forurile superioare (Sinodul B.O.R., Președinție și Guvern) pentru ca, la împlinirea a 125 de ani de la revenirea Dobrogei în cadrul statal românesc, să fie reactivată Mitropolia Tomisului.

Grupul de inițiativă pentru reactivarea Mitropoliei Tomisului (G.I.R.M.T.) a luat ființă în februarie 2003, ca urmare a dorinței unui colectiv de istorici, clerici și oameni de cultură, de a repune în valoare moștenirea spirituală a spațiului dobrogean. Întrunit sub președinția profesorului doctor Petre Diaconu, Grupul de Inițiativă numără peste 10 000 de membri și este structurat pe cele două zone: Tulcea și Constanța. Grupul de Inițiativă este condus de un președinte, prof. dr. Petre Diaconu și șapte vicepreședinți, dintre care: prof. dr. Mihai Ieremia, prof. dr. Florin

Topoleanu, dr. Victor Baumann, prof. dr. Gh. Papuc, pr. Ic. Stavrofor Mihai Jan, Dr. Virgil Coman.

Acest grup își propune să demonstreze științific și să militeze pe căile puse la dispoziție de mass-media, pentru a convinge Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române de legitimitatea dorinței dobrogenilor ortodocși, ca pământul românesc dintre Dunăre și Mare să-și afirme și pe această cale identitatea sa în cadrul unității în diversitate a civilizației poporului român și să-i pună în valoare moștenirea specifică și semnificativă în contextul efortului nostru de integrare în Europa Unită. Provincia istorică Dobrogea este, prin excelență, spațiul în care s-a realizat o sinteză între geniul specific al lumii geto-dace și purtătorii celor două forme majore ale civilizației antice, romanii și grecii.

O Mitropolie a Dobrogei va fi chemată să impună tocmai aceste adevăruri și, totodată, să gestioneze prețioasa moștenire, dată la lumină prin voința divină în ultima jumătate de veac. Nu ne îndoim că, mai devreme sau mai târziu, Înalta Ierarhie a Bisericii Ortodoxe Române va recunoaște importanța unei asemenea hotărâri, dar avem convingerea că putem apropia această zi făcându-ne purtătorii de cuvânt ai întregii suflări creștin-ortodoxe dobrogene.

În cadrul întâlnirii din ziua de 10 septembrie 2003, au fost expuse punctele de vedere atât ale președintelui, cât și ale vicepreședinților precum și a altor câtorva membri, vizavi de argumentele ce susțin dorința istoricilor dobrogeni.

În cuvântul de deschidere, Prof. Dr. **Petre Diaconu** a afirmat: *Mă consider dobrogean până la închiderea ochilor mei. Cu mulți ani în urmă, subsemnatul a cerut în două situații ca la Tomis, capitala Dobrogei, să se înființeze sau să se ridice rangul Bisericii de la Tomis la calitatea de Mitropolie.*

Suferința mea era justificată de dovezi ce sunt cunoscute de toți specialiștii ce se ocupă de istoria creștinismului la români. Dobrogea a avut la capătul secolului al X-lea și începutul secolului al XI-lea, drept întâistătător doi mitropoliți, Anicet și Vasileus. Sigiliile lor au fost publicate de un mare specialist, prof. Ioan Barnea, care a ținut și o comunicare la Constanța. Eu, ca și mulți dintre concetățenii acestei urbe și din restul Dobrogei vrem să se facă o dată pentru totdeauna dreptate pe linia aceasta. Dobrogea este provincia prin care a trecut și a propovăduit Sfântul Apostol Andrei. Dobrogea este provincia cu cea mai mare densitate de bazilici, de biserici de epocă romană și pot să vă spun că, datând din acea perioadă, numai în Oltenia s-a mai găsit una singură. Dobrogea este îndreptățită să aibă un mitropolit, o mitropolie, de vreme ce, în antichitate, mai exact la începutul secolului al VI-lea, au existat 14 eparhii, 14 episcopii, o episcopie la Pârjoaia, la Adamclisi, la Zaldapa, la Axiopolis, la Capidava, la Hârșova, la Histria, la Aegisus, la Isaccea și în alte câteva locuri. În această provincie s-au născut și mari savanți întru teologie, care sunt fala creștinismului din Apusul Europei. Sfântul Casian nu s-a născut aici, în Dobrogea? Nu în Dobrogea a trăit Auxențiu, cel care, fiind Episcopul Durostorumului, a scris o carte într-o limbă latină, limba latină târzie, care precede viitoarea limbă românească? Eu v-am creionat doar în cuvinte motivele mele personale, pentru care sunt îndreptățit să cer ca, o dată pentru totdeauna, să se facă dreptate și pe această linie, în provincia dintre Dunăre și Mare, înființarea sau ridicarea la rang de Mitropolie a Bisericii Tomitane. Dumneavoastră înțelegeți de ce noi, astăzi, cerem cu tot dinadinsul să se organizeze un comitet care va avea menirea să lupte în această direcție.“

În calitatea sa de vicepreședinte al Grupului de Inițiativă pentru Reactivarea Mitropoliei Tomisului, **Gh. Martin**, prefectul județului Constanța, a expus părerea domniei sale, din care redăm câteva rânduri:

Această Mitropolie nu a fost niciodată desființată; în fapt, nu există un act de desființare a ei, cum nu a fost desființată Biserica nici pe timpul ateismului, în perioada de aproximativ 50 de ani, deci noi, practic, nu susținem înființarea, ci reactivarea. Să ni se permită ca pe teritoriul acestui ținut să se reia activitatea Mitropoliei, care este a întregii României, nu este a noastră, nu este a județului, este a întregii României. Și eu cred că se face un act de mare dreptate și am fi beneficiarii unui eveniment deosebit din viața noastră, a fiecăruia dintre noi, un eveniment istoric de reluare a activității Mitropoliei Tomisului. "

Domnul **Mihai Ieremia**, profesor doctor în istorie veche românească, Decan al Facultății de Istorie în Constanța și vicepreședinte al G.I.R.M.T., zona Constanța, a făcut precizări extrem de interesante: *În ce mă privește, vă mulțumesc pentru că ați considerat că Facultatea de Istorie se poate implica în realizarea acestui gând al tuturor dobrogenilor și al altora de peste Dunăre, de bună-credință, că într-adevăr, aici, la Constanța, trebuie să ființeze o Mitropolie. Nu cred că din punctul acesta de vedere vreun istoric autentic din România și nu numai din România, pune sub semnul întrebării o asemenea inițiativă. Argumentele sunt numeroase și, cum majoritatea celor de față suntem istorici și ne ocupăm de arheologie și de istorie, suntem întru totul convinși că există justificare morală, științifică, scrisă și orală, pentru a se accepta această idee a unei Mitropolii. Ce pot spune? Că e vorba de o continuitate, fără îndoială. [...] Crearea unei Mitropolii a Tomisului nu trebuie considerată, cel puțin din punctul meu de vedere, ca o contrapondere, ci ca o întregire a unei structuri ce privește întreg statul român. Nu rupem din cele existente, ne consolidăm aici și creștem ca orice provincie românească... acum e momentul. S-a creat în primă fază o episcopie la Constanța, apoi o Arhiepiscopie și e momentul acum să se creeze o Mitropolie. Este un parcurs ascendent, de care trebuie să*

ținem seama [...]. Am făcut această precizare pentru a sublinia că respectăm regulamentele bisericești care sunt astăzi, care vor fi mâine, dar, din punct de vedere istoric, al poziției celor care se ocupă cu istoria, cu administrația, cu viața politică, este momentul să revenim sau să creștem cu această evoluție firească.

Directorul Muzeului de Istorie Națională și Arheologie din Constanța, **Gheorghe Papuc**, a precizat: *Mi se pare o reparație a unei situații, pentru că Mitropolia nu a fost desființată niciodată. Mi se pare o necesitate reactivarea acestei Mitropolii, deoarece ierarhul de Tomis era de rang mitropolitan, avea paisprezece episcopii în subordine și nu am face altceva decât am reveni la o situație care a existat.*

Prof. Dr. **Victor Baumann**, director al Muzeului de Istorie Tulcea și vicepreședinte G.I.R.M.T., zona Tulcea, a continuat: *Reactivarea Mitropoliei Tomisului e o chestiune de intrare în normalitate. Noi, cei de la Tulcea, nu vedem altfel lucrurile decât în felul acesta. Este o normalitate, nu de moment, ci este o normalitate istorică; important este să izbutim să intrăm în această normalitate. Cred că acest Grup de Inițiativă va întâmpina multe greutăți, dar va trebui să nu cedeze. Sigur că nu discutăm că există o Mitropolie a Oltenei, că există nu știu câte mitropolii în Transilvania. Biserica Ortodoxă Română s-a organizat în Evul Mediu, în acea perioadă în care noi, cei din Dobrogea, am suferit alte probleme. Sigur că în decursul timpului au fost oameni care s-au gândit la acest lucru; îmi aduc aminte de o celebră luare de poziție a profesorului Iorga, în Parlament, încă din 1921. Au fost oameni care s-au gândit la acest lucru, însă nimeni nu a ajuns să-l realizeze; nu trebuie să ne împiedice acum, mai bine mai târziu, decât niciodată. Este foarte important să realizăm acest lucru.*

Profesorul **Gheorghe Dumitrașcu**: *Forța cea mai înaintată, forța cea mai puternică a națiunii este Biserica. Credibilitatea Bisericii este*

dincolo de orice semn de întrebare. Deci, Biserica rămâne pilonul esențial. Problema se pune pentru prezent sau pentru viitorul mai apropiat ori mai îndepărtat. În momentul în care se vor forma euroregiunile, e bine să nu existe doar o Mitropolie, cea de la sud de granița din 1940 și din 1878, ci e bine să existe și o mitropolie românească. Înființarea acestei structuri, care nu este o înființare, ci este o revenire a celei mai vechi organizări ecleziastice din toată țara, ar însemna în primul rând o mai puternică implicare în social. E bine ca Biserica să fie acolo unde sunt oameni necăjiți, apoi, Biserica trebuie să întărească moralitatea, începând cu propriii ei slujitori. Biserica trebuie să preia una dintre forțele puterii de aici, celelalte sunt trecătoare. Ați auzit dumneavoastră de președinți de țară veșnici, ați auzit de prim-miniștri veșnici? Nimeni nu e veșnic - BISERICA este. În plus, permiteți-mi să spun că o asemenea Biserică, condusă de oameni deștepți, de oameni culți, ambițioși, destul de tineri ca să pară bătrâni și destul de bătrâni ca să pară tineri, o asemenea Biserică poate să țină piept ofensivelor. [...] Ce avem aici? Avem credincioși, avem tradiția care obligă, deci este un imperativ reînființarea administrativă a acestei mitropolii, este un imperativ pe care istoria ni-l dă! Avem mănăstiri care pornesc toate din rădăcini serioase și avem o Facultate, avem oameni pricepuți în istoria Bisericii și avem oameni pricepuți, de mare forță. Având în vedere spiritul care există în Dobrogea, de înțelegere între toate Bisericile creștine, acesta este un lucru deosebit dacă luăm în considerare și marea forță a episcopului actual, este tânăr, știe să se apropie de oameni, este convingător. Așadar, este evident că susțin reactivarea Mitropoliei de la Tomis și nu o fac din orgoliu de dobrogean.

Părintele **Mihai Jan**, vicepreședinte al G.I.R.M.T., a fost, în cadrul întâlnirii, cel care a făcut cunoscut glasul credincioșilor Bisericii tomitane: „Dacă ar fi posibil să li se îndeplinească această dorință și mâine, ar

primi-o cu mare bucurie. Pentru că majoritatea cunosc îndeaproape vechimea creștinismului dobrogean, nu înțeleg motivele pentru care încă nu există la Tomis o Mitropolie.

Domnul **Dan Zamfirescu**, membru al Grupului de Inițiativă pentru Reactivarea Mitropoliei Tomisului, prezent la întrunire, a subliniat rolul pe care îl are Dobrogea în istoria veche românească, de după retragerea aureliană. *Dobrogea este o demonstrație românească în Europa creștină. Am dat acestei civilizații a Europei creștine pe Dionisie Exiguul, cu celebra sa cronologie, am dat pe Ioan Casian și ne recomandăm Europei ca cei mai vechi creștini, tocmai prin Dobrogea, actul nostru de identitate europeană în același timp.*

După luările de poziție, conducerea împreună cu membrii Grupului de Inițiativă pentru Reactivarea Mitropoliei Tomisului și-au structurat acțiunile din teritoriu, pentru a continua demersurile către Sfântul Sinod al B.O.R. privind reactivarea Mitropoliei Tomisului. În curând, vor readuce în discuția Sfântului Sinod argumentele lor susținute de un amplu material documentar, în care va fi subliniat rolul pe care îl are reactivarea Mitropoliei Tomisului în actualul context național și internațional, motivând, printre altele, că acum, la împlinirea a 125 de ani de la reintegrarea Dobrogei în cadrul statal românesc, este momentul prielnic pentru reafirmarea valorilor culturale dobrogene. Domniile lor sunt de părere că argumentele susținute practic și științific nu pot fi demontate, iar dacă demersurile inițiate nu se concretizează, răspunsul negativ ar fi rezultatul lipsei de obiectivitate și al intereselor de natură administrativă.

A consemnat **Liliana Pătrașcu-Naclad**

Indice de nume și de locuri

- ALEXANDRU, episcop - 18, 30
ANDREI, apostolul - 5, 8, 10, 13, 23, 108
ANICET, mitropolit - 34, 92, 126
AXIOPOLIS - 15, 17, 20, 40
BARNEA, Ion - 11, 13, 23, 41, 129
BASARAB I - 98
BITINIA - 9
BITOLEANU, Ion - 142
BONOSUS - 25
CALIACRA - 111, 113, 121
CALIST I, patriarh - 98, 102
CALLATIS - 40, 72, 74, 76
CAPIDAVA - 41, 79, 129
CEZAREEA - 68
CHILIA - 100
CONSTANȚA - 19, 44, 47, 56, 58, 64, 68, 92, 111, 125
DACIA PONTICĂ - 10, 17, 26, 32
DINOGETIA - 41
DOROSTOLON - 34, 94

DUNĂREA DE JOS, episcopie - 110
EFES - 9, 29, 33, 66
EGIPT - 84
EPIFANIE, patriarhul - 21, 32
EUSEBIU, episcop al Cezareei - 9, 16, 26
EVANGHELICUS - 25, 118
GHERONTIE, Nicolau - 120, 122
GIURESCU, C.C. - 11, 99
HALMYRIS - 15, 17, 25
HISTRIA - 42, 50, 76, 86
IACHINT, mitropolit - 98
IOAN HRISOSTOM - 29
LUCIAN, Florea Arhiepiscopul - 123, 124
MAXIMIAN - 18, 20
MĂCIN - 104
NICULIȚEL - 22, 45, 57
PARISTRION (Paradunavon) - 34, 94, 98
PÂRVAN, Vasile - 42, 52, 56
PATERNUS, mitropolit - 31, 33, 79, 84
PAVEL, apostolul - 8, 22, 110
PĂCURARIU, Mircea - 11, 28
PETRU, episcop - 31
POPESCU, Emilian - 15, 28, 29
PROILAVIA - 99, 104

RĂDULESCU, Adrian - 5, 103, 124
RĂMUREANU, Ioan - 9, 17
SCYTHIA MINOR - 5, 10, 12, 25, 38
SOZOMEN - 27, 50
ȘERBĂNESCU, Nicolae - 11
TEOTIM I, episcop - 29
TERENTIUS, episcop - 29
THEODORET DE CYR - 27
THEODOSIE I cel Mare - 29
TIMOTEI, episcop - 29, 66
TIT - 26
TOMIS - 5, 10, 18, 25, 29, 47, 58, 63, 69, 75, 91, 112, 115, 123, 132
TRACIA - 10, 20
TROPAEUM TRAIANI - 74, 78
TULCEA - 21
VALENS, împăratul - 21, 28
VICINA - 25, 95, 98

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

1. Barnea, Ion, *Recenzie asupra lucrării D. M. Pippidi, Intornealle fonti litterarie de cristianesimo daco-romano*, în „Biserica Ortodoxă Română“, (anul LXIII), București 1945, nr. 1-2.
2. Barnea, Ion, *Bazilica „simplă“ (A) de la Tropaeum Traiani, Pontica II*, Constanța, 1978, 181-187.
3. Barnea, Ion, *O inscripție creștină de la Axiopolis*, Studii Teologice, 3-4, 1954, 219-228.
4. Barnea, Ion, *Romanitate și creștinism la Dunărea de Jos*, Symposya Tracologica, nr.7, Tulcea 1989.
5. Barnea, Prof., I., *Noi date despre Mitropolia Tomisului* în „Tomisul Ortodox“ (periodic al Arhiepiscopiei Tomisului), (anul III), Constanța, 1992, Nr.11.
6. Baumann, V. H., *Aspecte ale romanizării populației autohtone din zona Dunării de Jos în secolele I-IV e.n.*, Probleme actuale ale istoriei naționale și universale, Chișinău-Universitas, 1992, 12 - 40.
7. Baumann, V.H., *Ferma romană din Dobrogea*, Tulcea, 1983.
8. Baumann, V.H., *Mărturii ale spiritualității populației autohtone din zona limes-ului nord-scythic, în secolul al IV-lea e.n.*, „Revista Monumentelor istorice“, an. LIX, s.n., Nr. 2, București, 1990, 3-11.
9. Baumann, V.H., *Noi dovezi arheologice referitoare la vechimea martirilor de la Niculițel*, BOR, an. XCIV (1976), nr. 5-6, 580-586.
10. Baumann, V.H., *Nouveaux témoignages chrétiens sur le limes nord-scythique: la basilique à Martyrium de basse époque romaine découverte a Niculițel* (dep. de Tulcea), Dacia, n.s. 16, 1972, 189 - 202.
11. Baumann, V.H., *Sângele martirilor*, Editura Arhiepiscopiei Tomisului, Constanța, 2004.

12. Bădărău, Dan, *Cu privire la activitatea lui Ion Ionescu de la Brad între anii 1848-1950 (Călătoria lui în Dobrogea și dublul ei scop)*, în „Studii. Revista de istorie“, nr. 6/1956

13. Bitoleanu, Ion, *Contribuții la demografia istorică a Dobrogei*, în *Colegiul Pedagogic „Constantin Brătescu“*. *Valori ale civilizației românești în Dobrogea* (coord. St. Lascu, C. Vitanos), f. e., Constanța, 1993, p. 243-249.

14. Bitoleanu, Ion, *Valoarea documentară a relațiilor lăsate de călătorii străini despre Dobrogea (sec. XIV-XVII)* în, „Comunicări de istorie a Dobrogei“ (2), Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, 1983, p. 21-30.

15. Bitoleanu, Ioan, Runcan, Nechita, *Dobrogea, vatră a creștinismului românesc*, Ed. „Ex Ponto“, Constanța, 2001

16. Brătescu, Constantin, *Dobrogea Regelui Carol I și colonizările dobrogene*. Extras din Volumul festiv al revistei „Analele Dobrogei“, An XIX, vol. III, 1938, Tiparul „Glasul Bucovinei“, Cernăuți, 1939, p. 3-19.

17. Brătescu, Constantin, *Întemeierea mitropoliilor și a celor dintâi mănăstiri din țară*, București, 1906

18. Bulat, T. G., *Ioan Comneanu „iatro-filozoful“, profesor la Academia domnească și Mitropolit al Dristei († 1719)* în revista „Biserica Ortodoxă Română“, (anul LXXXIV), nr. 3-4, 1966, p.356-369.

19. Burada, Teodor, *O călătorie în Dobrogea la 1880*, Editura Tineretului, București, 1962.

20. Cernăianu, C., *Biserica din Regat 1908-1918*, București, 1920

21. Ciobanu, Radu Ștefan, *Evoluția, rolul și însemnătatea mitropoliei din Vicina*, în „Peuce“, Studii și cercetări de arheologie, Tulcea VI, 1977

22. Ciorbea, Valentin, *Aspecte ale situației Dobrogei la sfârșitul Primului Război Mondial*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A.D. Xenopol“, Iași, Tom XXIV, Nr. 1/1987.

23. Ciorbea, Valentin, *Aspecte din evoluția Dobrogei de Sud în cadrul statului român (1913-1940)*, în *Colegiul Pedagogic „Constantin Brătescu“*. *Valori ale civilizației românești în Dobrogea* (coord. St. Lascu, C. Vitanos), f.e., Constanța, 1993, p. 363-374.

24. Cioroiu, C., Mocanu, Aurel, *Cartea românească în Dobrogea, înainte de 1877*, în „Glasul Bisericii“, nr. 9-12/1977.

25. Constantinescu, Diacon, Anghel, *Monografia Sfintei Episcopii a Dunării de Jos*, București, 1906.
26. Culea, Apostol D., *Cât trebuie să știe oricine despre Dobrogea*, București, 1928.
27. Dănilă, Pr., Nicolae, *Sf. Ap. Filip, alt evanghelizator al Scythiei Minor*, în „Telegraful Român“, nr. 43, 44 din 15 nov. 1997, p.4.
28. Diaconu, P., *Despre organizarea ecleziastică a Dunării de Jos (ultima treime a secolului X - XII)*, în „Studii Teologice“, (anul XLII), București, 1990, nr.1, p.113-120.
29. Diaconu, Petre, *Biserica Dobrogei în secolele X-XI*, în volumul „Izvoarele Creștinismului Românesc“, Editura Arhiepiscopia Tomisului, Constanța, 2003, p. 201-203.
30. Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Constanța, fond Primăria Constanța, dosar 15/1922, f. 86-87.
31. Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Constanța, fond Primăria Constanța, dosar 29/1923, f. 10.
32. Dobrescu, N., *Întemeierea mitropoliilor și a celor dintâi mănăstiri din țară*, București, 1906
33. Dragomir, Preot Ioan, *Câteva documente turcești necunoscute privitoare la Mănăstirea Cocoș*, în „Biserica Ortodoxă Română“, nr. 11-12/1974
34. Drăgoi, Preot E., *Aspecte ale vieții bisericești din Episcopia Dunării de Jos, în anii 1864-1886*, în „Monumente istorice și izvoare creștine, mărturii de străveche existență și izvoare de continuitate a românilor de pe teritoriul Dunării de Jos și Dobrogei“, Galați, 1987
35. Drăgoi, Preot E., *Ierarhi și preoți de seamă la Dunărea de Jos (1864-1989)*, Galați, 1990
36. Dumitrașcu, Gheorghe, *Localități, biserici și mănăstiri românești în Dobrogea, până la 1877*, Ed. Fundației „Andrei Șaguna“, Constanța, 1996
37. Eliade, M., *Istoria credințelor și ideilor religioase. II. De la Gautama Budda până la triumful creștinismului*, București, 1986.
38. Epifanie, Tomitanul (Episcop vicar), *Sfântul Apostol Andrei în tradiția românilor – mărturie a vechimii creștinismului și a continuității noastre pe aceste meleaguri*, în Revista „Glasul Bisericii“ (anul XXXVIII), București, nr. 11-12.

39. Eusebiu din Cezareea, *Istoria bisericească*, III, 1 în „*Fontes Historiae dacoromaniae pertinentes*“, II București, 1967.
40. Florea, Lucian, Arhiepiscopul Tomisului, *Aspecte din viața și cultura bisericească dobrogeană*, în *Colegiul Pedagogic „Constantin Brătescu“*. *Valori ale civilizației românești în Dobrogea* (coord. St. Lascu, C. Vitanos), f. e., Constanța, 1993, p.187-192.
41. Fochi, Adrian, *Datini, eresuri populare de la sfârșitul sec. al XIX-lea; Răspunsurile la chestionarele lui Nicolae Densușianu*, București, 1976.
42. Frățimanu, Justin Șt., *Studiu contributiv la istoricul Mitropoliei Proilava (Brăila)*, Chișinău, 1923
43. Ghiață, Anca, *Contribuții noi privind unele aspecte ale societății românești din Dobrogea în sec. XV-XIX*, în „*Memoriile secției de științe economice*“, seria IV, tom I, 1975-1976, Ed. Academiei R.S.R.
44. Giurescu, C.C., și Giurescu Dinu, *Istoria românilor*, București, 1974, p.228-229.
45. Giurescu, Prof., C.C., *Istoricul orașului Brăila din cele mai vechi timpuri până azi*, București, 1968, p.140-143.
46. Giurescu, Prof., C.C., *Întemeierea Mitropoliei Ungrovlahiei*, în revista „*Biserica Ortodoxă Română*“, (anul LXXVII), nr.7-10, 1959, p.673-697.
47. Grasu, Pr. Nicolae, *Viața bisericească în Dobrogea și la Dunărea de Jos după Războiul de Independență*, în „*De la Dunăre la Mare. Mărturii istorice și monumente de artă creștină*“, Galați, 1977
48. Grigorescu, Econ. I., *Biserica Dobrogei după 50 ani*, în „*Tomis*“, V, nr. 10/1928
49. H., Delehay, *Saints de Thrace et de Moesie*, *Analecta Bollandiana*, XXXI, 1912, p. 216-221.
50. Helgiu, V., *Școala primară în Dobrogea în curs de 40 de ani*
51. Hipolit Romanul, *Despre cei doisprezece Apostoli*, în „*Fontes Historiae dacoromaniae pertinentes*“ I, București, 1964.
52. Holubeanu, Ionuț, *Așezările monahale din cuprinsul Episcopiei Constanța (1923-1950)*, în „*Revista de teologie Sf. Apostol Andrei*“, IV, nr. 6/2000
53. Ilinoiu, G., *Culte în Dobrogea 1878-1928*, în „*Dobrogea, 50 de ani de viață românească*“, „*Cultura Națională*“, București, 1928

54. Ionescu G. M., *Istoria Bisericii Românilor din Dacia Traiană*, 44-679 d. Hr., vol. I, București, 1906.
55. Ionescu, M. D., *Dobrogea în pragul veacului al XX-lea*, București, 1904.
56. Ioniță, Alexandru M., *Episcopia Constanța*, în „Studii Teologice“, nr. 7-10/1976
58. Iorga, N., *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor*, ed. a II-a, vol. II, București, 1928
59. Iorga, N., *Istoria Românilor*, vol. II – Oamenii Pământului (până la anul 1000), București 1936.
60. Iorga, N., *Mitropolia raialei turcești*, în „Biserica Ortodoxă Română“, nr. 5-6, 1939
61. Irineu, Mitropolitul Moldovei și Sucevei, *Istoria Bisericii Române*, ed. a V-a, Iași 1939.
62. Lascu, Stoica, *Din istoria Dobrogei de Sud în cadrul României întregite (1913-1940)*, în „Revista Istorică“- Serie nouă -, TomVI, Nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1995, p.957-976.
63. Lascu, Stoica, *Mărturii de epocă privind istoria Dobrogei (1878-1947)*, vol.I (1878-1916), Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, 1999.
64. Lerian, Mircea, *În legătură cu ipoteza Vicina - Somova*, în Biserica Ortodoxă Română, (an XCI), nr. 3-5, 1973, p. 472-475.
65. Madgearu, Alexandru, *Rolul creștinismului în formarea poporului român*, Editura ALL, București, 2001.
66. Mateescu, T., *Biserica și școala la românii din Dobrogea, în timpul stăpânirii otomane*, în „Biserica Ortodoxă Română“ nr. 3-4/1978
67. Mateescu, Tudor, *Date despre viața bisericească a Dobrogei înainte de 1877*, în „Biserica Ortodoxă Română“, (anul XCII), nr.9-10, 1974, p.1256-1261.
68. Mateescu, Tudor, *Permanența și continuitatea românilor în Dobrogea*, Direcția Generală a Arhivelor Statului, București, 1978.
69. Mateescu, T., *Din legăturile culturale ale Dobrogei cu Țara Românească în secolul al XVII*, în Biserica Ortodoxă Română, (an XCIII), nr. 9-10, p.1124-1129.
70. Mateescu, T., *Biserica Ortodoxă Română din Dobrogea în timpul stăpânirii otomane (1417-1877)*, în „Monumente istorice și izvoare creștine. Mărturii de străveche existență și continuitate a românilor pe teritoriul Dunării de Jos“, Galați, 1987.

71. Mateescu, T., *Slujitori ai bisericii românești din Dobrogea în timpul stăpânirii otomane*, în „Îndrumătorul bisericesc misionar și patriotic“, Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos, Galați, nr. 5/1989.

72. Mateescu, Tudor, *Documente privind istoria Dobrogei (1830-1877)*, Direcția Generală a Arhivelor Statului, București, 1975.

73. Mihăescu, H., *Influența grecească asupra limbii române până în secolul al XV-lea*, București, 1966.

74. Mirițoiu și Nicolaescu-Plopșor, D., *Analiza antropologică a osemintelor descoperite în cripta bazilică „Simplă“ (A) de la Trophaeum Traiani în Pontica 11*, Constanța, 1978, 189-207.

75. Mirițoiu, N., Soficaru, A., *Studiu antropologic al așezămintelor descoperite în cripta basilicii de la Murighiol (anticul Halmyris)*, în Peuce 14, Tulcea, 2003.

76. Moisescu, Pr., I. Gheorghe, Lușșă, Pr., Ștefan, și Filipașcu, Pr. Prof., Alexandru, *Istoria Bisericii Române*, volumul I, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1957.

77. Motoc, Arhim. Ieronim, *Organizarea și activitatea actuală a arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos*, în „Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos în trecut și astăzi“, Galați, 1981

78. Năsturel, P.Ș., *În legătură cu inscripția despre mucenicii de la Axiopolis*, în Ortodoxia, nr. 4, 1954, p. 585 - 587.

79. Netzhammer, R., *Aus Rumanien*, Einsiedeln, 1909.

80. Nicolaescu-Plopșor, D., *Beiträge der Historischen anthropologie in bezug auf die Niederdonaubevölkerung während der völkerwanderungszeit*, în *Annuaire Romain d'Anthropologie*, 6/1969, p. 21-38.

81. Pârvan, V., *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, București, 1911.

82. Păcurariu, Pr. Prof. Dr. Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I-III, ed. a II-a, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1991.

83. Păcurariu, Pr. Prof. Mircea, *Viața bisericească în Dobrogea în secolele XV - XIX*, în volumul „De la Dunăre la Mare“, Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Ediția a II-a, Galați, 1979, p.170-184.

84. Păcurariu, Pr. Prof. Mircea, *Viața creștină și organizarea bisericească în ținuturile Tomisului și Dunării de Jos de la începuturi până în anul 1864*, în Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos în trecut și astăzi, Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1981, p.11-31.

85. Petre, A., *La romanité en Scythie Mineure (IIe - VIIe siècles de n.è.)*. *Recherches archéologiques*, Bulletin AIESEE, 17-18, București, 1987.

86. Pippidi, D.M., *Studii de istorie a religiilor antice*, București, 1969.

87. Pocitan, Arhiereu dr. Veniamin Ploieșteanu, *Istoria Mitropoliei Proilavei (Brăilei) și a vechii episcopii a Hotinului*, București, 1936

88. Popescu, C. P., *Alegerea, investirea și instalarea Prea Sfințitului Episcop Ilarie al Constanței*, în „Tomis“. Foaie oficială a Episcopiei Constanța, An I, Nr. 2, 1924, p. 20-21.

89. Popescu, Emilian, *Christianitas Daco-Romana*, București, 1994, p. 74-87.

90. Popescu, Emilian, *Începuturile îndepărtate ale autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române: Tomisul, Arhiepiscopie autocefală*, în „Centenarul autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române“, București, 1987

91. Popescu, Emilian, *Știri noi despre istoria Dobrogei, în secolul al XI-lea: Episcopia de Axiopolis*, în „Monumente istorice și izvoare creștine“, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1987

92. Rămureanu, Ioan, *Actele martirice*, București, 1982, p. 311-324.

93. Rădulescu, Adrian și Bitoleanu, Ion, *Istoria Dobrogei*, Editura „Ex Ponto“, Ediția a II-a, Constanța, 1998.

94. Rădulescu, Gheorghe, *Starea religioasă a Dobrogei în decursul vremurilor*, București, 1904.

95. Rămureanu, Pr. Prof. Ion, *Noi considerații privind pătrunderea creștinismului la traco-geto-daci*, în revista „Ortodoxia“ (anul XXVI), București, 1974, nr. 1.

96. Rămureanu, I., *Actele martirice*, în col. „Părinți și Scriitori Bisericești“, 11, București, 1982.

97. Rămureanu, I., *Martirii creștini de la Niculițel descoperiți în anul 1971*, în BOR, an. XCI (1973), nr. 3-5, p. 466-471.

98. Rămureanu, Pr. Prof. Ion, *Mitropolia Vicinei și rolul ei în păstrarea ortodoxiei în ținuturile românești*, în volumul „De la Dunăre la Măre“, Editura Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Ediția a II-a, Galați, 1979, p.149-170.

99. Runcan, Nechita, *Două milenii de viață creștină neîntreruptă în Dobrogea*, Editura „Ex Ponto“, Constanța, 2003.
100. Runcan, Nichita, *Contribuția ierarhilor tomitani la dezvoltarea culturii și spiritualității orașului Constanța în perioada 1923-1950*, în *Studii istorice dobrogene* (coord. V. Ciorbea), Editura „Ovidius“ University Press Constanța, 2003, p.268-286.
101. Runcan, Pr. Lector Univ. Nechita, *Sfântul Andrei, Apostol al lui Iisus Hristos la români*, Editura Arhiepiscopiei Tomisului, Constanța, 1994.
102. Sorescu, Roman, *Mănăstirile Dobrogene*, București, 1914.
103. Șerbănescu, Pr. Niculae, *1600 de ani de la prima mărturie documentară despre existența Episcopiei Tomisului*, în „Biserica Ortodoxă Română“, (Anul LXXXVII), București, 1969, nr. 9-10.
104. Șerbănescu, Pr. Niculae, *Pătrunderea și dezvoltarea creștinismului în Scythia Minor*, în vol. „De la Dunăre la Mare“, Galați, ed. a II-a, 1979.
105. Ștefănescu, Ștefan, *Din istoria Dobrogei*, volumul III, București, 1971.
106. Tucă, Florian, Ionescu Nicolae, Raicu Romulus, *2000 de ani de statalitate, creștinism și cultură în spațiul românesc – Repere cronologice sau picături din istoria neamului, vol.I. De la geto-daci până la Unirea cea Mare de la 1 Decembrie 1918*, Editura Sylvi, București, 2000.
107. Vasilescu, Em., *Istoria religiilor*, București, 1982.
108. Vladimir, I.T., *P. S. Ilarie, Episcop de Constanța – Încercare biografică – cu un studiu introductiv asupra Episcopiei Tomisului*, ediția I, Editura „Semaforul“, Constanța, 1925.
109. Zbucea, Gheorghe, *O istorie a românilor din Peninsula Balcanică (secolele XVIII-XX)*, Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 1999.
110. *** *Arhiepiscopia Tomisului și Dunării de Jos în trecut și astăzi*, Ed. Arhiepiscopiei Tomisului și Dunării de Jos, Galați, 1981
111. *** *De la Dunăre la Mare. Mărturii istorice și monumente de artă creștină*, Galați, 1977
112. *** *Din călătoriile ieromonahului rus Parthenie prin Moldova, în jumătatea întâi a veacului al XIX-lea*, Vălenii de Munte, 1910
113. *** *Dobrogea. Cincizeci de ani de viață românească*, Cultura Națională, București, 1928.

114. *** *Investitura și instalarea P.S. Gherontie ca Episcop al Constanței*, în „Tomis”. Foaie oficială a Episcopiei de Constanța, An III, Nr. 12-13, 15 martie-1 aprilie 1926, p.13-20.

115. *** *Istoria Românilor*, volumul II, Editura Enciclopedică, București, 2001.

116. *** *Izvoarele creștinismului românesc*. Volum apărut cu purtarea de grijă și cu binecuvântarea Înalț Prea Sfinției sale Teodosie, Arhiepiscop al Tomisului, Editura Arhiepiscopiei Tomisului, Constanța, 2003.

117. *** Ministerul Regal al Afacerilor Străine, *Tratat între România și Bulgaria semnat la Craiova, 7 Septembrie 1940*. Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Centrală, București, 1940.

118. *** *Reînființarea Arhiepiscopiei Tomisului. Alegerea și înscăunarea Înalț P.S. Lucian Florea ca Arhiepiscop de Tomis*, în „Tomisul Ortodox”, nr. 6/1990

119. *** *Sfinți români și apărători ai legii strămoșești*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1987.

The work is structured in chapters dealing with the *Apocryphal Character of Romanian Christianity: Scythia Minor – Land Saved by Martyrs' Sacrifices, Hierarchy and Ecclesiastical Organization in Scythia Minor – Novaezky Dobruđa; Christian-Basilicas and Monuments in the Context of Romanian Ethno-Genetic during the 3rd-7th centuries in Dobruđa; Continuity of Christian Element during Avar-Slav and Turkish-Turkic Conquest and Afterwards; Assimilation through Christianisation; Dobruđa Returned into Romanian Space; Ecclesiastical Reorganisation during the Modern and Contemporary Periods; and Ecclesiastical Reorganisation during the Communist and Post-Communist Periods.*

We consider that this work can outline the historical argumentation regarding the status of Tomis Eparchy and hope that it will be taken into consideration by the decision-making factors together with the canonical argumentation.

It is quite natural that such a decision should only be made when the eparchial organisation would have followed the phasing according to the church

ARGUMENT

This volume is a Christian history of Danubian-Pontic province. It continues the studies carried out by the late Professor Doctor Adrian Rădulescu, who had initiated shortly before passing into eternity an ample movement of the intellectuals living in Dobrudja, aiming to popularise on a large scale the old age of the Tomis Metropolitan Church.

We express our gratitude to the distinguished Mrs. Stefania Rădulescu, who was so kind to place the manuscript at the disposal of Tomis Archbishopic Publisher.

His Eminence, Professor Univ. Dr. † Teodosie Petrescu, along with his pastoral life, succeeded, during the almost four years in Saint Apostle Andrew's Dobrudja, in perceiving the history of this land and implicitly the studies addressing the Christianity on this territory. His Holiness considered that it is his duty to continue what the great Professor Adrian Rădulescu had begun and, as an exponent of the believers who live in Dobrudja, he took into discussion once again the issue of reactivating the Metropolitan Church of Tomis.

The work is structured in chapters dealing with the *Apostolic Character of Romanian Christianity, Scythia Minor – Land Sacred by Martyrs' Sacrifice, Hierarchs and Ecclesiastical Organisation in Scythia Minor – Nowadays Dobrudja, Christian Basilicas and Monuments in the Context of Romanian Ethno-Genesis during the 3rd-7th centuries in Dobrudja, Continuity of Christian Element during Avar-Slav and Turkish-Tartar Conquests and Afterwards, Assimilation through Christianisation, Dobrudja Returned into Romanian State, Ecclesiastical Reorganisation during the Modern and Contemporary Periods, and Ecclesiastical Reorganisation during the Communist and Post-Decembrist Periods.*

We consider that this work can outline the historical argumentation regarding the status of Tomis Eparchy and hope that it will be taken into consideration by the decision-making factors together with the canonical argumentation.

It is quite natural that such a decision should only be made when the eparchial organisation would have followed the phasing accordingly to the church

administrative realities and once analysed it should be correlated with the historical real facts. We cannot speak about a Romanian Church structured into *Metropolitan Residences according to historical provinces* without finding in the territorial reality this simple formulation mentioned by Romanian Orthodox Church Organising Regulation. It is well known that Dobrudja went through dramatic historical events, but this fact cannot encumber us to correct the historical injustice. Many times we heard that the Middle Ages did not touch Dobrudja, and this assertion was even expressed by the clergy, but it fails in being supported by real facts. We cannot ignore the Romanian presence in the Danubian-Pontic area, as we cannot deny the presence of Romanian population in the historical provinces of this country. Although these areas seem to have had independent evolutions, Romanian historical provinces have been linked through their common geo-physical situation, which resulted in a common Romanian mentality. Therefore, we can only speak about periods of time that stood against the administrative-territorial unity, not about periods of time when Romanian inhabitation was not present on this land.

The work addresses both Romanian and foreign readers. Therefore, the second part of the book contains a brief presentation of each chapter in English.

The annex is prepared by the editor and presents the preoccupation of the Dobrudja intellectuals to reactivate the Tomis Metropolitan Church.

The Editor

THE APOSTOLIC CHARACTER OF ROMANIAN CHRISTIANITY

Almost two millennia ago the One who changed the whole world was born in Palestine. After only three years of public activity Christ-Lord offered the human kind through His Crucifixion and His Resurrection a new vision about life, i.e. the possibility of humans to live and share the Divine Grace. He Himself founded the Holy Church and sent His twelve Apostles throughout the world to preach the Gospel „to every creature“ (Mc. XVI; 15). The first Christian communities and incipient Churches have been created as a result of their missionary activity. In the long run of time the historians strived to reconstitute the whole image of the roads that our Saviour's Apostles went through. The restoration of this picture was based on biblical and historical evidence. The first category includes *The Acts of the Apostles* and *The Epistles of Paul the Apostle*, which describe Saint Apostle Paul's mission and his preaching „to every creature“ (Rom. I; 13). *The Epistle of Paul the Apostle to the Romans*, dated in about 58, reveals that he „fully preached the gospel of Christ“ round about to Illyricum (Rom. XV; 19). An overall analysis of Saint Apostle Paul's epistles stands for the fact that the South-Danube territories adjacent to the present day Romanian boundaries were Christianised directly by the Apostles of all nations and his disciples.

Throughout this period of time, the Black Sea coastline (the Euxine Pont) was covered with Greek colonies. We consider that the colonies needed the missionary work of one of first preachers of the new Christian teaching. We read in *The Epistle of Saint Paul the Apostle to the Colossians* (III, 11): „Where there is neither Greek nor Jew, circumcised nor uncircumcised, barbarian, Scythian, slave nor free, but Christ is all and in all“. This verse reveals the „Scythians“ as well they could hear the Lord's Word. The scholars did not limit their investigations to the biblical sources, but also considered the information taken from the patristic church tradition and hagiography as well, which completed the biblical ones.

Thus, Saint Hypolit (170-236) recorded a tradition according to which Saint Andrew the Apostle „preached (the Evangelic Word) to the Scythians

and Thracians“. This information was considered plausible and the great Church historian Eusebius of Palestine Caesarea (265-340) included it in *The Church History*, The Third Book, Chapter I; 1-3: „*When the Saint Apostles and Disciples of our Saviour Jesus Christ spread throughout the inhabited world, according to the tradition Thomas took (for preaching the Gospel) the Country of the Parts, Andrew took Scythia, John took Asia, where he spent the rest of his life till he died in Ephesus; Peter preached to the Jews spread over the Pont, Galatia, Bitinia, Cappadocia, and Asia... What should I say about Paul, who endured the martyrdom in Rome under Nero's rule, after he preached the Gospel from Jerusalem through Illyricum*“. The same consideration is found in the Third Book of Origene's Comments to Genesis.

Professor Pr. Ioan Ramureanu mentioned in a study written in 1974 that *The Syrian Doctrine of the Apostles* reveal that the territories in which Saint Apostle Andrew preached were the following ones: „Nycea, Nicomidia, Bitinia and... Gothia“, and for the last one „we should understand the eastern region of Carpathian Dacia“.

These mentions made questionable the situation of Scythia, which most of historians consider that could be identified in nowadays Dobrudja. In „Geografia“ by Strabo (58 BC-21 AD) we find that Scythia is the territory situated between the Danube and the Black Sea. This territory was subjected to a number of administrative changes made in 297 by the Illyrian emperor Diocletian (284-305), who intended to separate the Pontic Dacia (nowadays Dobrudja) from Moesia Inferior, resulting the province Scythia Minor (μικρά Σκυθία). This localisation fits with Ovid's mention (43 BC-18 AD), the poet that complained in his works „Sad Poems“ and „Pontic Poems“ that he had been banished to live in Tomis, „among the Scythians“.

During the 14th century, Nichifor Calist (Byzantine historian) resumed the tradition according to which Saint Apostle Andrew had preached in nowadays Dobrudja: „After Andrew the Apostle preached in the Left Pont cities inhabited by Greeks, Romans and Getto-Dacians, he went through Thracia and reached Byzantium, and from here he went through Macedonia and Thessalia reaching Patras City in Achaia (Greece), near Lepanto Bay, where he died by martyr death, crucified on an „X“-shaped cross, which is still called Saint Andrew's Cross“.

The preaching of the First Called by our Saviour Jesus Christ was not neglected by the cult books printed in the three Romanian provinces. The Prologues published by the great Metropolitan Bishop Dosoftei of Moldavia († 1693) between 1682 and 1686 mention that on the 30th of November Saint

Apostle Andrew took (because the lot fell on him) the Danube area named Dobrudja. Jacob of Putna (1750-1760) also mentioned in his work „Saint's Lives“, written in 1760, about Saint Apostle Andrew's preaching in Dobrudja, and the same work printed in Neamt in 1811 mentioned the same. The Archbishop Filaret Scriban (1811-1873) and the Bishop Ghenadie of Ramnic and Severin (1835-1989) analysed the facts related by Priest Epiphane regarding Saint Apostle Andrew's preaching in Scythia and concluded that this territory can only be nowadays Dobrudja.

Irineu Mihalcescu, Metropolitan Bishop of Moldavia and Suceava, emphasized that: „What is entirely worthy to trust in and plausible beyond any doubt is that Saint Apostle Andrew preached the Gospel in our Dobrudja“.

Referring to the Church Writers during the 4th-5th centuries, the historian Ion Barnea mentioned that had related about the missionary activity of Saint Apostle Andrew in Scythia Minor – nowadays Dobrudja and that most of them being in agreement that the dawns of the Christianity in our country were during the apostolic century. Both the historian C.C. Giurescu and the Professors Priests Niculae Serbanescu, Ioan Ramureanu, Mircea Pacurariu refer in their studies to the truthfulness regarding the preaching of the „first disciple in apostleship“.

From the information mentioned above it is obvious that Saint Apostle Andrew preached the Christian belief in Scythia Minor (nowadays Dobrudja). The historian concluded: „*Our Orthodox Church is an Apostolic one, and the succesion of the line of hierarchs ordained by Saint Apostle Andrew untill now, maintained, not only in Dobrudja but throughout Romania, the authenticity of Christ's Gospel across centuries*“.

Besides the historical evidence, which certifies Saint Apostle Andrew's presence and preaching amongst our ancestors, we also have other proofs, i.e. the folklore connected with the person and the holiness of this Apostle of our Saviour. All these proofs are still vivid in Romanian consciousness and spirituality.

Dobrudja folklore express the belief that our ancestors knew Saint Apostle Andrew as a preacher of the eternal principles of the Gospel, teaching the inhabitants of this realm about their salvation. Many habits, beliefs, confessions, and customary connected with Saint Apostle Andrew's presence on our ancestors' land have been gathered and published in the long run of time.

Professor Priest Ioan G. Coman emphasized with good reason: „our Orthodox belief and theology, sometimes the folklore as well, brought an important contribution to the unity of the Dacian-Roman people and afterwards the Romanian one“.

Through the Gospel's Word preached by Saint Apostle Andrew to our ancestors the Saint is considered as „an Apostle of Romanian people“, his mission being not only a proof of our stability in this territory, but also a contribution brought to our strengthened unity and continuity on this realm.

Saint Apostle Phillip and the Scythian Land

Priest Nicolae Danila published in 1997 in „Romanian Telegraph“ an article that puts into discussion a number of studies, most of them published in the Occident. These studies present a 6th century tradition according to which another Apostle of our Saviour Jesus Christ (i.e. Saint Apostle Phillip) preached in Scythia Minor – nowadays Dobrudja. The author carried out a thorough analysis on this topic and concluded that Saint Apostle Phillip preached in Scythia and ordained deacons, priests and a bishop (Abdia of Babylon), or several bishops (Ado, Molkerus, Balbulus, Usuardus, Iacobus of Voragine, Petrus of Natalibus). In his work *Historia certaminis apostolici libri decem* (History of Apostolic Straits in Ten Books), the author (a 6th century Gaul-Roman bishop) mentioned in the final pages of the book that The Apostle Phillip preached in Scythia Minor. During the 9th century the Bishop Ado de Vienne (799-875) refers again to this fact in his work *Libellus de Festivitatibus Sanctorum Apostolorum et reliquorum qui discipuli aut vicini successoresque ipsorum Apostolorum fuerunt* (Booklet about the feasts of the Saint Apostles and of other persons who were disciples or direct successors of the Apostles themselves). In 1584 the Cardinal Cesare Baronio reproduced the texts included in the first edition of *Martyrologium Romanum*. The Roman-Catholic Breviary used by the Roman Catholic Church beginning with the Middle Ages till the present time promotes Saint Apostle Phillip's preaching in Scythia Minor, nowadays Dobrudja.

It seems that the missionary activity of the Saint Apostle Phillip in Scythia Minor, like Saint Apostle Andrew's one, was completed when they ordained a bishop who had to continue our Saviour's preaching.

Eastern Martyrologiums and Synaxariums do not mention anything about Saint Apostle Phillip's preaching in Scythia Minor. The same situation is available for other saints as well, because most saints and martyrs that lived in Romanian people's area have been mentioned in the western written sources, which quoted Dacian-Roman local traditions.

Saint Apostle Phillip's preaching along with Saint Apostle Andrew's one in the same province gives us the good reason to consider ourselves blessed

by our Lord and to consider that the origin of the Christianity in Romanian territory is an apostolic one.

SCYTHIA MINOR LAND SACRED BY MARTYRS' SACRIFICE

As results of the tortures they went through, like our Saviour Jesus Christ, the martyrs reached the immortality and the eternal life.

According to Mircea Eliade, *the reasons of the final triumph of Christian propaganda can be firstly synthesized through the immovable faith and the moral power of the Christians standing against the torture and death; secondly through their exceptional solidarity, which created a new identity; and finally the equality inside the Christian communities that had never been met before, coming from charity and brotherly love. Thus, the Christianity has been promoted as a religion of love, justice and peace* (Radu Vulpe, *Romanitate și creștinism, coordonate a etnogenezei române*).

The great number of martyrs in Scythia Minor proves the early spread on large scale of the Christianity. Most martyrs originate from the localities where they have been executed. According to Emilian Popescu, *their number certifies the early spread of the Christianity, as well as the intensity of Christian life in the Lower Danube region during the paleo-Christian period.*

The memory of the great Christian persecutions is included in Martyric Acts, which had: copies of statements of cases (ACTA), partially destroyed. Telling from contemporary, clerk or eyewitness, and later on historical, each take older tradition. These documents have a great historical importance, but they are few of them. Hagiographic documents make summary mentions in old martyred documents, manuscripts, or lists from the saints. Nether one of this Hagiographic documents are not kept in the original form: Breviarum the Syriac, the oldest martyr document, written by an Arian, between 370-380 p.Hr., it is kept in a resumed included in a roman manuscript; martyr document of hieronymianul, assigned to Eusebiu Hieronymus, is a western compilation from 7th century which stood as base for roman martyr documents; Sinaxarium Ecclesiae Constantinopolitan was made in 8th century under the form of a holly list and it is the base for orthodox calendars. (Ene Braniște).

The oldest of them, known till today, belong to Greek's and Roman fortresses from south of Scythia Minor (Bulgaria), as Marcianopolis, where

old martyr historians place the Holly Martyr Melitina, executed under Antonin Piul (138 – 161) persecution, and mentioned in the Sinaxar from orthodox Minei, 29th of October. In 202 d. Hr., Septimius Severus published the first anti Christian decree, forbidden this way, the proselytize and so, proliferation of religion of Christ, 26 years later, in Severus Alexander time, it is mentioned Iulius the veteran from Durostorum. Traianus Decius, during the military anarchy (3rd century D.Hr.), an edict was published witch sadto bring offer to the gods. From this period of time, in Caesareea Capadociei at 20th of November D.Hr. it is made the martyr of Holly Military, Mercurius, from Scythia Minor. 7 years later, between 257-258, Emperor Valerian decides a new repression, represented in our part by the martyr of Priscus from Durostorum, at 1st of October 253-259 d.Hr. For three decades, between 260-290, the Scitic Christianity, like the one from provincials, had a period of blooming, because in the beginning of the next century, to be recorded a series of persecutions that made the ground between Danube and the Black Sea holly.

The information we have show to us a great number of Christian martyrs. First testimonies about *Epictet the priest* was made a martyr by decapitation, and his dicipol *Astion, 35 years old. in 8th of July 290, in Halmyris.* (Pr. Prof. I. Rămureanu, *Actele martirice, în "Părinți și Scriitori bisericești"*)

In 319 p.Hr. Being in conflict with Constantin, Licinius decides to clean the Emperor's army by the Christians in witch didn't thrust no more. Many state functionaries were deported to Scythia Minor where Christian's communities were greater. The great persecution during time of Licinius 319-324 affected these communities that gave a great number of martyrs. In Tomis the number of martyrs during Licinius was 66. (Dictionaire d'arheologie chretienne et de liturgiae).

The martyrs are from all categories.

The existence of a martyr's monument it is building in time with building of PaleoChristian Sanctuares from Beroe and Axiopolis.

Martyrs at Tomis

In old city of Tomis, ecclesiastical center of Scythia Minor, suffered the most Christians from this parts, most of them suffered during time of Dioclețian, Maximian, Galeriu și Liciniu (290 – 325). At 7th of March 304 it is decapitated Efrem, metropolitan bishop of Tomis, who came into Scythia Minor several years before. The old Greek sinaxars Christians mina tell us at 13th oh September about six martyrs who were killed at Tomis in time of Liciniu (320 – 323): Macrobiu, Gordian, Ili or Helia, Zotic, Lucian și Valerian. At this it is added

Seleucus and many more.

At 2nd of January roman martyr's historian tells that in Tomis were killed three brothers: Argeu, Narcis și Marcelin the baby, killed during Liciniu (320 – 323). Their name is tied to the name of Efrem, metropolitan bishop of Tomis and rises the problem of endurance; some of the historians believing that the metropolitan bishop refused enroll to army others believe that Argeu and Narcis were killed by the sword, because not enrolling. The third one was thrown into sea. His body was washed ashore by the waves, and token by the pious Amanthus to his home where it was made many healings. At 3rd of January, the martyr historians mentioned that a holly person from Tomis was thrown into sea, Filus the Metropolitan Bishop.

At 3-5th of April the hieronimian historian ads the name of other martyrs from Tomis, mentioned in that day: Toma, Evagriu, Benignus, Arestus, Rufus, Sinnidia și Patriciu. Today archeologist believes that these names, excluding Rufus and Patriciu, would represent to misrepresented names of person, or cities. At 18th of July are remembered the names of Straton, Teodot, Merena, Rodofia, Secundinus, Marinus și Thomus sau Theonus, historians believe that the first name is a locality Stratonis (today Tuzla, Constanța county).

The martyrs from Halmyris – Epictet and Astion

On the shore of Razelm Lake, not far away from St.Gheoghe arm, it is the city of Halmyris.

The discovery of basilica edifice from Halmyris by Mihail Zahariade, shown the remaining of two men of different ages. Anthropological expertise was made by dr. N. Mirițoiu proved they were tortured and decapitated. From Acta Sanctorum it is known the fact that in this fortress, late of 3rd century was made two martyrs Epictet and Astion. So, after discovery of holly bones, made Dobrudja the keeper of the oldest relics from Romania. According to dates from martyr papers, Epictet and Astion have suffered, telling his fate into Christ in 290, because the persecution made by Dioclețian. This paper is showing to us data regarding life, activity, and their suffering. Unfortunate we have only one copy from 15th century kept in the church of Christ from Utrecht. According to data from martyr paper Epictet and Astion gave their life on 8th of July during emperor Dioclețian and commander Latronianus. By example gave to us by their life sealed by martyr, saints Epictet and Astion entered in

literature of the time and in religious calendar.

Martyrs form Axiopolis

After Tomis, the second ecclesiastical center of Minor Scythiei, is old Axiopolis, near today Cernavodă, city made probably by the inhabitants of Tomis, in 1st-3rd century. The last tortures, made by Dioclețian, Maximian and Galeriu and continued by Liciniu, made here o series of victims among Christians. The list of martyrs, who suffered in Axiopolis, is kept especially in "Martirologiul hieronymian" and in the roman one. At 4th of October, in Axiopolis, it was held the ceremony of remembering the saints Hermes from Heracleea and Tracia, from Dioclețian time. Like him, the second name meant in that day Taxius represents a Greek form for Dasius. At 9-10th of March, Sirian Breviar tell to us that at Axiopolis it was held the holly day of saints Chiril and Chindeeas, located them at Nicomidia Bitinieii. Saint Chiril was the most popular martyr at Axiopolis having 5 days of celebration.

Saint Dasie from Durostorum

At Durostorum (Silistra, Dârstor), in the 3rd century we found the roman soldier Iuliu, being made a martyr around 228, followed by many more, in late 3rd century and beginning of 4th century. A difficult problem is the presence of Dasius (Tasios, Taxius, Dasie) between the martyrs of Axiopolis. This is considered to be made a martyr in Durostorum (today Silistra in Bulgaria), where 20th of November was his day of remembering, but recent studies show difference between Dasie from Durostorum and Dasie from Axiopolis. His remaining was held at Durostor (Silistra), till 579 when because the Avars invasion was moved to Ancolo, in Italy and place with honor in church of saint Chiriac.

The martyrs from Noviodunum –

Sfinții Martiri Zotic, Atal Camasie și Filip

The old city of Noviodunum, near today Isaccea, wasa strategic point for the empire's fleet and an important commercial site at the Danube.

In 1956 it was discovered a basilic from the 5th century. "Martirologiul hieronymian" tell us that here, at 17th of October, the remembering of three martyrs: Valerian, Macrobiu și Gordian, witch we encountered at tomis to, at 13-15th of September. Also at 17-18th of May Heraclius (Iraclie) și Paulus (Pavel)

and their brothers in fate: Peregrinus, Minerius, Aquilinus, Victor, to witch some ads Artenius și Calcorus. At 25 of May the "Siriatic martirologiul" tell at Noviodunum it is Flavian. At 4th of June, also at Noviodunum it is mentioned Filip, Zotic, Attal, Eutic, Kamasis, Iulia, Quirinius, Saturnina, Galdun, Ninnita and other 25 remained unknown.

Four of this group: Zotic, Attal, Camasie and Filip are assumed to be local martyrs from Noviodunum. Their holly remaining was founf in 1971 in a crypt under the PaleoChritian basilica from village Niculițel (at 10 km south from Noviodunum – Isaccea).

After their discovery the remaining were token to Cocoș Monastery, where they are now. After some Romanian historians, they suffered a death that made them martyrs during Dioclițean și Galeriu (303-304) persecutions.

The holly relics in dobrodjan land - Adamclisi

After the amazing discovery of the martyrs in Niculițel, between 1972-1973, researches were made in other places as well, where older researches revealed Paleochristians basilicas. With the occasion prof. Ion Barnea, discovered a simple basilica from Tropaeum Traiani, a crypt in witch were found human bones spread and mixed with the debris. After an anthropological expertise were identified 5 martyrs, with unknown name. The remaining of the 5 martyrs lied scattered, without any proves of a coffin or any other object, pointing out the desecration of the grave since the antique, before the roof collided.

Martyrs from Dinogeția

Old fortress of Dinogeția (Garvăn, județul Tulcea), first Roman then Byzantine, discovered between the new digs, showed the scraps of a Christian basilica from 4-5th century, remembered in "Martiryologiul hieronymian" twice. Two of the important saints we can recall Holly Martyrs Faustinus, Marcialis, Ianuarius, Alexandru și Eupropius.

The list of martyrs from Scythia Minor could go on, but we hope in the future a Sinaxar of holly martyrs from Dobrodja witch to prove their contribution to continuity of Christian apostolically life to be made.

HIERARCHS AND ECCLESIASTICAL ORGANISATION IN SCYTHIA MINOR (6th-14th CENTURIES)

Tomis City, nowadays Constanta was the metropolis of the historical province of Dobrudja was honoured by the presence of a high hierarch beginning with the apostolic epoch. The first bishop received the grace and was blessed by the first called to Apostolate – Saint Apostle Andrew.

The first certain documentary evidence about the existence of a bishop in Tomis is dated in the late 3rd century and the beginning of the 4th one. It is about the Bishop *Evangelicus* (Evangelicus) (280-303), mentioned in *The Martyr Act of Saints Epictet and Astion*. This Act relates about the presence in the Pontic Scythia of a priest (Epictet) and a monk (Astion), who endured the martyr torture in Halmyris (Dunavatul de Jos, Tulcea County). The same hagiography relates about Astion's parents, who left to find their son. They reached the city and found out about his martyrdom in the name of Christ. They became Christians and were anointed by Priest Bonosus and baptized by Evangelicus (late 3rd century – beginning of 4th century).

According to some Church historians Evangelicus' successor was *Efrem*, a missionary bishop sent from Emon of Jerusalem to preach the Gospel in Scythia Minor, where Christ's Wreath blessed him during the persecutions of Diocletian.

Another martyr bishop in Tomis was *Titus* (Tit) (about 319). Ancient Christian hagiographic sources mention that he was martyred during Liciniu Emperor's rule (308-321). The old synaxaries relate that Tit refused joining the army because he considered that such a thing was incompatible with his position as a bishop. As result of his refusal, on the 2nd of January Tit was thrown into the sea together with his sons Marcellinus, Agen and Marcis. They died due to the well-known and terrible Scythian cold winters. The epigraphic evidence confirms the hagiographic ones about the Bishop Tit. A fragmentary funeral inscription found in Tomis contains the name of this bishop (Tit).

Other hierarchs preached Christ's Gospel and paid with their lives honoured the Church of Tomis during the pre-Nycean epoch. On their faith the Gospel was spread out not only in Tomis City or in Pontic Dacia, but also in Carpathian-Danube-Pontic area.

A hierarch from Tomis took part in the works of the First Ecumenical Synod in Nycea, which was the first Parliament of the Christian world. Eusebius, Church historian and Archbishop of Caesarea of Palestine, mentioned in his work *"Towards the Life of Constantin the Emperor"* that *"the Scythian as well"* was present in the Synod. We still do not know the name of this bishop, because the list of participants is lost. So far, Romanian church historiography does not know anything, this is why Mark was incorrectly considered as being this bishop, but the real fact is that the hierarch was a representative of the Dacian Church situated south from the Danube.

Thus, we have to remember that a hierarch from Tomis took part in the First Ecumenical Synod. Another certain issue is that he signed and brought with him the dogmatic and canonical decisions of the Synod, which consecrated amongst others the Metropolitan organisation (cf. Ecumenical Canons 4-7 I). Naturally, the Church in Scythia Minor complied itself with this kind of organisation. Therefore, its hierarch was not called and Archbishop, but a Metropolitan Bishop. Thus, beginning with the First Ecumenical Synod Pontic Dacia had a Metropolitan Church.

It is well-known that during the seventh decade Bretanion was appointed on the Chair of Tomis (367-369), celebrated on the 25th of January. Theodoret of Cyr wrote about Bretanion that he was distinguished "due to all kind of his virtues", the dignity and courage amongst others, proved when he was in conflict with the Aryan Emperor Valens. This emperor was on his way to Constantinople in the summer of 369 and stopped in Tomis after the Peace Pact concluded with the Goths in Noviodunum.

According to Sozomen's mention (church historian, 5th century), Valens *"... was a passionate supporter of Aryanism and entered the Church where Bretanion was performing the service, attempting to make him join the Aryans. But the Bishop did not agree; by contrary, he pronounced an enthusiastic speech for the emperor and the parishioners and defended the doctrine of the 318 Saint Fathers that took part in the First Ecumenical Synod in Nycea in 325. Afterwards he left the emperor and went with the believers to another church. The emperor considered this action as defiance and ordered the banishment of the Bishop. The exile did not last too long because the same emperor was afraid of a riot started by «the Scythians», discontented for their pastor had been eliminated, and allowed him to «take again his Chair»".*

We also know about Bretanion that he exchanged letters with Saint Basil the Great, who described him as a strong personality. At the same time, the historians of our Church stressed that the letter of Gothic Church written in Greek language "is the first document written in our country" and was composed "by the Bishop Bretanion as well, who probably also had under his pastoral leadership the believers in Buzau region where Saint Sava endured his torture. Therefore – Father Professor Mircea Pacurariu concluded – he could have dealt with a martyrdom of a saint in his eparchy. It was quite natural, because Iulius Soranus could only discuss sending the holy remains of Saint Sava to Cappadocia with the hierarch of that place, i.e. Vetranion.

We still do not know when the Bishop ended his activity in Tomis, but it is quite sure that for his holiness and courage of defending Orthodox Faith against the Emperor Valens Bretanion was canonized and celebrated on the 25 of January.

Autocephalous Archbishops of Tomis (4th-5th centuries)

Professor Emilian Popescu was preoccupied especially for clarifying the title of Autocephalous Archbishopric for the Chair in Tomis. Thus, he mentioned in a study re-published in the volume "Sources of Romanian Christianity" he mentioned that "the title of autocephalous archbishop belonged to the bishops of Tomis during the 4th-5th centuries, who were metropolitan bishops that depended directly of the Patriarch of Constantinople, but they did not have subordinated bishops, as others had. The Archbishopric of Tomis was present during the 7th-9th centuries somewhere in the Northern Dobrudja, besides other bishoprics in Scythia".

Gherontius (Terentius) (381) was the successor of Bretanion. He also attended the Second Ecumenical Synod of Constantinople (381). This bishop distinguished himself amongst other participants due to his steadiness he proved in fighting against heresies and his contribution brought in the formulation of dogmatic decisions. Certainly, these are only a few reasons for which Gherontius was included among the ten religious personalities that lived in the Empire and guaranteed for the enforcement of the Ecumenical Synod. Thus, Theodosie 1st the Great mentioned this bishop in a Decree issued on the 30th of July 381 (Emilian Popescu).

Teotim the 1st was the next hierarch. He was an outstanding recognized personality of the Christian world, as author of religious works and

missionary and the Happy Hieronim praised him. He was a close friend of Saint Ioan Hrysostomos and defended the Saint in the Synods organised against him.

Teotim the 1st is mentioned as Bishop of Tomis in 392. The Happy Hieronim (†420) wrote in his work "*De viris illustribus*" that the bishop wrote short written works as dialogues in the style of the old rhetoric, and I find out that he also writes other works". Short fragments of his written work are included in Saint Ioan Damaschin's work (†749) "*The Holy Parallels*". At the beginning of the 5th century Teotim the 1st attended a Synod chaired in Constantinople by Saint Ioan Gura de Aur. The bishop was considered as Dacian-Romanian and "*was invoked as an authority of the true faith in the works of the Fourth Ecumenical Synod (451)*". For all these and other outstanding facts The Romanian Orthodox Church included him in the Pantheon of Saints having the celebration day on the 20th of April.

Another hierarch of Tomis who upraised against the heresies during the first centuries was *Ioan*. He wrote works against the heresies of Nestorie and Eutihie. *Alexandru* was amongst the participants in a Synod that took place in Constantinople in 448 on the 8th of April and was Ioan's successor.

Petru was the Bishop of Tomis during the second half of the fifth century (470-496).

Metropolitan Church of Tomis

We know for sure that due to the reformation during Anastasius' rule (491-518) the Chair of Tomis, which was the metropolis of Scythia Minor, was called Metropolitan Church and had 14 bishoprics under its subordination. In 520 Paternus signed the seventh amongst the 20 hierarchs that had taken part in the Synod gathered in Constantinople, aiming to appoint Epiphanie as Patriarch. He signed under the title of "Bishop of Scythia: *Paternus misericordia Dei episcopus provinciae Scythiae metropolitanus*". His name is also placed in the inscription engraved on a gilded silver plate. During the 6th century he was taken away by the Avars and buried in Malaia Perescepina, near Poltava, in Ukraine.

The name of Paternus is tightly connected with the conflict created by the "Scythian monks", those who required that the Church accepts the theopasite formula "One in the Holy Trinity suffered in His Body", considering that the formula fits to realities of Universal Church. Since Paternus, the canonical hierarch, did not welcome the formula, the monks went to Constantinople in 519 and accused the Metropolitan Bishop Paternus and other bishops "in their province" that "they do not share their view as regards the true faith". Thus,

the Metropolitan Bishop of Tomis left to Constantinople and did not return, because he took part in the election of the new Ecumenical Patriarch Epiphane. The 20 hierarchs who attended the election of the new Patriarch sent a letter to Pope Hormizdas informing His Sanctity about their choice. The seventh signature belonged to "Paternus, misericordia Dei, episcopus provinciae Scythiae metropolitanus".

Certainly, both the logic of the facts and the canonical legislation give us the good reason to state that not all the 14 Episcopal Chairs were created during Paternus' pontificate. Indeed, they were created earlier in the 4th-5th centuries and the hierarch in Tomis was worthy of the canonical status of Metropolitan Bishop as early as during the First Ecumenical Synod. Therefore, Zenon's text (480) that mentioned a sole Bishop of Scythia Minor should be interpreted and understood as an exception, required either by the political events that Pontic Dacia went through (migratory peoples' invasion), or as a reference relating a sole Metropolitan Bishop for the whole Roman province Scythia Minor. Thus, we have to correct this enrooted affirmation, accredited by the Church historiography, according to which the Church in Scythia Minor was not proved worthy to have a Metropolitan Chair before 518 (Paternus' disk) or 520 (Paternus' signature in the Acts of the Constantinople Synod).

As we already know, in these Byzantine Episcopal lists (Notitiae Episcopatum) The Chair of Tomis – the oldest Episcopal centre in our country – we find the rank of autocephalous archbishopric. Certainly, such a title emphasizes not only that the Church in Scythia Minor benefited during the ancient time (ab antiquo) of an autocephalous status, but also of the existence of a superior church Arch-Episcopal organisation, which included at that time (4th-6th centuries) the Metropolitan status as well. Indeed, all these church centres of that time in the Orient (Antiochia, Alexandria, Efes, etc.) were Episcopal Chairs, which is superior to the metropolitan ones throughout their canonical jurisdiction. Therefore, the fact that the lists written after the epoch of the Metropolitan Bishop Paternus the Chair of Tomis is mentioned as an autocephalous archbishopric clearly certifies that in Scythia Minor Churches the metropolitan organisation was an ecclesiastical reality as early as the 4th century, in other words after it was adopted and consecrated by the First Ecumenical Synod (Nyecea, 325).

Unfortunately, the lack of a thorough research of the historical and canonical sources and especially a the corroboration of the historical research outputs with the ecclesiastical and canonical ones determined a number of

historians to accredit the wrong idea that the Chair of Tomis only became a Metropolitan one during Paternus' pontificate (518/520). This thesis (also enrooted and maintained till the present day by the Romanian historiography) was only based upon the proof excerpted from the text of Zenon's Law, adding the fact that the hierarchs of Tomis did not mention in their titles the metropolitan rank. Whether we can stress that Zenon's Law was an exceptional case, as we have already mentioned above, about the fact that in the Episcopal lists written in the Acts of the Constantinople Synods the hierarchs of Tomis did not add their complete title of the rank beside their names should be understood as a sign of humbleness and humility, which the highest Hierarchs of Scythia Minor Church expressed in a number of collocations: *reverendissimus episcopus*, *humilis episcopus*, *religiosissimus episcopus*, etc.

Other hierarchs that proved to be worthy stood on the Metropolitan Chair of Tomis: *Ioan the 2nd* (about 530-550), *Valentinian* (550), etc. We know about Valentinian that he exchanged letters with the Pope Vigilius, proving himself a strong protector of the Orthodox faith formulated in the first four Ecumenical Synods.

Due to the invasion of the migratory peoples (Slaves, Proto-Bulgarians, etc.), Valentinian the high hierarch of Scythia Minor Church did not attend the Fifth Ecumenical Synod, but his name was mentioned twice during the works as a special reference to Orthodox teaching promoted by him. Towards the end of the 6th century due to the invasions mentioned above the high hierarchs of Tomis were forced to find refuge in monasteries and well-hidden places.

We should also mention the parallel existence of the Metropolitan Church of Tomis and the new metropolitan church founded by the Byzantines in Durostorum, the capital of Paristrion during the late 10th century. The Metropolitan Church of Tomis has not been included under the canonical jurisdiction of the Patriarchy of Constantinople, as Durostorum was, but it was a autocephalous one.

Finally, we should mention that during the 12th-13th centuries the hierarch of Tomis was transferred to the Chair of Vlachia, which was a statal formation that appeared on the stage of the Romanian political history in the 12th-13th centuries.

The first Christian millennium can be considered as a "golden one" for our Romanian Church. As Nicolae Iorga stressed, *this is the period that gave Romanian people the mark of a people born Christian and Romanian at the same time.*

CHRISTIAN BASILICAS AND MONUMENTS IN THE CONTEXT OF ROMANIAN ETHNO-GENESIS IN THE 3rd-7th CENTURIES DOBRUDJA

ABSTRACT

The archaeological literature has recorded during the last decades an impressive number of Christian findings for a relatively limited area as the territory between the Lower Danube and the Black Sea is. The explanation for such a phenomenon is almost unnecessary to be formulated: it is well-known that along the centuries a number of civilisations having an outstanding importance for Romanian ethno-genesis have succeeded each others on this territory, resulting in the testimonial legacy that gave fame to our national cultural heritage.

The Christian vestiges have a special place in the historians' interpretations, either for their intrinsic value, or mainly for their significance tightly connected to the spirituality, which is a feature of our ethnic existence. Indeed, it is unconceivable to take into account any historical consideration about the Romanian people in the Carpathian area and on both sides of the Danube, down to the Black Sea, without understanding the Christianity that has been born beginning with the Dacian-Romanian symbiosis. The role played by Dobrudja is extremely important from this point of view. This area was featured by the best conditions for the early penetration of the Christianity. At the same time, the long existence of Roman civilisation, which started here in 29/28 BC and lasted till the late 7th century AD, created the most favourable ground for the proliferation of the new doctrine in an area that exceeds by far the territorial boundaries of Schythia Minor province. This assertion refers to the whole nowadays Romanian territory, not only the regions that corresponded during the ancient times to Dacia and Moesia Inferior regions.

The territories belonging to free Dacians that lived in the Northern Transylvania, Moldavia, and Eastern Wallachia benefited of the same Christian spiritual influence as the Roman provinces mentioned above did. While for the areas adjacent to Dacia the incipient Romanization and Christianisation

penetrated due to immediate influences that came from Dacia itself, for the regions situated in the proximity of Scythia Minor we can only imagine the radiation of this belief from this province. And this phenomenon was at its maximum intensity.

We should mention as well an essential fact: both under the Principality and the Domination, Moesia Inferior (Scythia Minor) is a stable and long-lastingly inhabited province. For more than seven successive centuries this region was the origin of the most powerful ethnic, spiritual, cultural-linguistic factors that put their influence onto the regions situated northeastwards and westwards. These factors determined and individualised Romanian ethno-genesis in Carpathian-Danubian-Pontic area, which is a phenomenon that was conjugated to a similar one coming from Dacia till the second half of the 3rd century AD. We understand therefore that during the Roman-Byzantine period Scythia Minor still was the most important bulwark on the right bank of the Lower Danube. The Christianity penetrated from this region towards the Romanian territory, along with all its cultural implications. For this assertion stand the overwhelming number of vestiges of material and spiritual life found on this territory.

Basilicas. So far, almost 35 such edifices have been investigated and clearly dated from historical and archaeological point of view.

Epigraphic monuments. Beginning with 1878 and till nowadays an impressive number of epigraphic monuments have been preserved in our national cultural heritage, mainly in Constanța, having an outstanding value for Romanian science.

Non-epigraphic sculptural and architectural monuments. Most monuments belonging to this category of findings have been discovered in Tomis. We include here the cult (liturgical) objects, the precious things (jewels) used during the liturgical service in basilicas and the objects decorated with Christian symbols, used by the believers during the ceremonies.

THE CONTINUITY OF CHRISTIAN ELEMENT

Since the leadership of Byzantine Empire was taken by centurion Focas (602), with help from Byzantine troops located at Danube, which revolted against Mauriciu, the danubian limes will fall under attack from avars and slaves. This nations will become a constant danger for the Empire, for a long time they will permanently install in Balcanic peninsula.

Slaves will set up largely downstream of Danube, being defeated and assimilated by Bulgarians, which will set up they own state in year 679, under leader of Asparuh (Ispereh). This great invasion destroyed Tomis city and all others urban locations in Dobrogea.

After all this events we don't own news about ecclesiastical organisation on the territory of ex Scythia Minor region. Many historical believe that with the avaro-slave invasion in 602 Episcopal seats no longer existed. North Dobrogea was a fertile place in which the Metropolitan seat keep on existing.

In assistance of this affirmations are the catalogues of Episcopal seats in 9th century with "autocephalous archbishopate", where Tomis Eparchy is, after Moesian Eparchy, with headquarter at Odessos. This document was made after Byzantine era, in year 6391 (882-883), so during Byzantine emperor Leon the 6th Filosofus (886-912) and of Ecumenic Patriarch Fotie (858 - 867; 877 - 866) being published in *Athenian syntagmatic*.

The city of Tomis had suffered important damages after avaro-slave invasion. It looks like the mitropolitan centre couldn't work at Tomis and moved in other place, but keeping its known name. It is very important the fact that in 883, in Dobrogea exist a very stabile ecclesiastical organisation, even that the headquarters of this metropolitan church is not known.

This knowledge is connected archaeological discoveries, representing incontestable proofs of existence of Christian communities in Scythia Minor.

Christian inscriptions from 9th and 10th century, found at Axiopolis (Cernavoda today) and the great painting complex from 10th century from

Basarabi - Murfatlar, found in 1957, probably from the same period proved the existence of a blooming Christian life. This monarchic placement is formed by six churches, the only of that kind, having mortuary chambers, dig in a lime stone quarry at Basarabi, 20 km from Constantza. Here there were found over 60 inscriptions with runic characters, added to two glagolitic words, almost 20 Cyrillic inscriptions, all written in old slave. The old slave ones does have a commemorative religious summary. This monastic ansamble, according to many historicals, was the "dawn of the cave churches", where the anchoretics settled as monks did in the beginning of the century, from the wasteland of Egipt and Holly Country.

Due that nowadays Constantza is placed on antic metropolis and medieval Tomis, makes the archaeological research more difficult, witch might helped us to supplement affirmations we made.

In the early 90's two Byzantine seals made by led were published, (10th and 11th century), in the "Catalogue of Byzantine seals at Dumbarton Oaks and in the Fogg Museum at Art", vol. I, edited by John Nesbitt and Nicolas Oikonomides, Washington, D.C., 1991, p. 180 - 181. Seals belong to " the Metropolitan bishops of Tomis"

First seal weights 7,6 grams and 20 mm diameter.

The second seal weights 5,84 grams and 18 mm diameter.

The two hierarchs Anicet and Vasile, maintained their title of " Metropolitan bishop of Tomis", not of Constantia, as we know it was named in the 10th century, the Great City of Scythia Minor. This is a new argument of keeping the urban character of the city in declining period between the 7th and 9th century.

Another discovery, this time in feudal site form Capidavia zone (9th - 10th century), proves the existence of Christian life in this zone.

After crowning the Byzantine emperor Ioan Tzimiskes, in 969, the planes to conquer again the Byzantine possessions from the lower Danube. So, in 971 this territories are regained, from Prince Sviatoslav of Kiev, witch installed here from time of Nichifor Focas (963-969). All this events are told to us in Kiev Chronicle or Nestor's Chronicle. The emperor will make in this region, thema Paristrion (Paradunavon), military and administrative unit, ruled by a strategist, who had both powers, civil and military.

The old city of Tomis will know a period of renaissance and the relations with the Capital of the Byzantine Empire will grow up, although the headquarters will move, from political reasons, to Dorostolon (Silistra, Bulgaria).

The mentioned seals are a proof that a new Metropolitan seat at Dorostolon was settled at the same time with the Metropolitan seat of Tomis, the capital of Paristrion theme, both depending to Ecumenical Patriarchate from Constantinopol.

Jurisdiction of the Metropolitan seat of Tomis in the period we report is uncertain. Is possible that the Bishopricks from the north half of the Dobrudja were subordinated to Tomis and the ones in the south half, of the same province as well as ones from north - east of Bulgaria, were subordinated to Metropolitan seat of Dorostolon.

Metropolitan seats of Tomis and Dorostolon have been in existence till the end of the 12th century, probably as long as thema Paristrion existed.

In the beginning of the 11th century, at the same time with the death of the king Vasile the Macedonian (1025) new migratory populations past over these territories, damaging them.

The daughter of king Alexios I the Comnen (1081 - 1118) shows in her famous *Alexiada*, that in 1086 the Cumans negotiated with the "bosses of the scythian people".

Nicolae Banescu and the great historical Nicolae Iorga said that there is a Romanian political and religious structure, independent from the Byzantine empire.

Both Metropolitan seats ended to exist at the same time with the rebellion of brothers Petru and Asan in 1186 or in 1204 when the Eastern Latin Empire raised.

Between 1204 and 1261, as long the Eastern Latin Empire existed, a strong Greek colony appeared, as a consequence of the orthodox population retreated from Constantinople and from other localities occupied by the catholic Latin population.

Byzantine administration, including Ecumenical Patriarchate will be all this time at Niceea.

In Dobrudja the spiritual centre of ancient theme Paristrion will become Vicina city (Disina), situated near the Danube Delta.

Although they ran from the persecutions of the Latin people, the refugees Greeks suffered a lot during the big Mongol invasion in 1241. After this the province will grow up economically, especially due to the Danube harbours.

In 1261 Latin people were driven away from Constantinople, by emperor Mihail Paleologul the 8th (1259 - 1282), so Byzantine Empire will last another two centuries, until it will be conquered by Ottoman Turks, leaded by Mehmed 2nd (1451 - 1481).

Between 1262 - 1264, tehma Paristrion, old Scytia Minor, is conquered by the Byzantine Empire.

Metropolitan seat from Vicinams to be born between 1259 - 1260 . At its beginnings, Vicina depended on Ecumenical Patriarchate from Niceea, and after 1261 by the Ecumenical Patriarchate from Constantinople.

Many historicals tried to locate Vicina in Dobrudja, most of them thought it is located at Danube Delta. Vicina made a fortune from trading to Danube especially fishing, cereals and cows.

Regarding to church life, on the list of diocesans Ecumenical Patriarch from time of Mihail VIII the paleolog (1259 - 1281), made between 1260 and 1280, after Bioscopies in Lopadion and Kodros, it is recorded at number 52 and the Paleolog (1282-1328), at number 95 it appears Vicina Metropolitan, as well as on the list from Andronic The 3rd The Paleolog, made between 1300 1359.

The first hierarch who ministered al Vicina Metropolitan is not known, but, in 1285 Metropolitan Bishop was Teodor, named in this function by emperor Andronic 2nd the Paleolog (1282- 1328). He was part of synod that took place in 1285 in Vlaherne church from Constantinople, he was known as, "the humble and to honest Metropolitan Bishop of Vicina fortress", and in 1292 as Metropolitan Bishop of Vicina he signed the synodic Tom against latins.

After this hierarch the next Metropolitan Bishop was Luca, not knowing the year of his naming. Between 1305-1306 it is mentioned in patriarch Ecumenic Atanasie I's correspondence. Between 1317-1318 it is mentioned another hierarch of Vicina, his name will remain unknown.

After 1324, Vicina will pass through a economical crisis witch will marc the church life as well. So we know the synod of Patriarchal of Constantinople, from September 1324, is not mentioned from paying church taxes the metropolitan church of Vicina and Crimeea.

The next metropolitan bishop will be Macarie witch is mentioned between 1337-1338. Because of the Tatars invasion in 1341, Vicina starts to

decade, and many Christians start to leave this province. Even the Metropolitan Bishop Macarie chanced his residence for hiding from Mongol's attacks. His name will be reminded usually at patriarchal synod's sessions in Constantinople. He will participate at patriarchal synod from 1341, lead by patriarch Ioan the 14th Calecas, signing papers with 8 other metropolitan bishops. Metropolitan Bishop Macarie will appear on 13th place at the patriarchal synod from 1343 from Constantinople, lead by the same ecumenical patriarch.

In 1347 between the metropolitan bishops that participated at Ecumenical Patriarch Isidor election, it appears to be Chiril of Vicina next to saint Grigorie Palama. It looks like all ended around 1358.

Canonical jurisdiction of Vicina's hierarchical spread around Pariston province (Dobrodja), but it certain had connections with believer from Romanian Country.

The metropolitan bishops of Vicina had a great esteem from Byzantine hierarchical, being the gurdians and supporters of Orthodoxy at the NE border of Byzantine Empire.

The last metropolitan bishop of Vicina is Iachint (1359-1372), witch in 1359 will move to "Curtea de Argeş", with approval from Ecumenical Patriarch Calist the 1st of Constantinople, and at Romanian Country's prince insistence, Nicolae Alexandru Basarab (1352-1364).

In 1359, Vicina will disappear from the list of Ecumenical Patriarchy Metropolitans, it place being taken by Ungrovlahian Metropolitan, and witch had in its suborder Dobrodja population as well.

Vicina will be integrated to Romanian Country, during time of Basarab the 1st (1310-1352).

The moving of Metropolitan Bishop Iachnit of Vicina to Curtea de Argeş was made with approval from Ecumenical Patriarch Catist the 1st of Constantinople witch had an political interest for the zone.

When Iachnit is brought to Curtea de Argeş, city of Vicina is conquered by the Tatars, being recovered for a short time by the Byzantine Empire.

Metropolitan bishops of Vicina, in 13th and 14th century, had a very important role in Dobudja's church life, to preaching and strengthened the orthodox believe all this time.

Romanian Country gathered an official church hierarchy by a document in mai 1359, being recognised by Ecumenical Patriarchy, the highest forum of Eastern Church.

At the end of Mircea cel Bătrân leading, in 1417, the territory between Danube and Black Sea, will pass for 460 years under Ottoman leading. Alond

this years, in this territory, few orthodox eparchies was made witch depended by the Ecumenical Eparchy. Generally the occupants of this posts was Greeks, but believers, most of them were Romanian, Bulgars, Greeks and Russians, set here during Ottoman ruling. The eparchies on the Romanian territory depended directly by Ecumenical Patriarchy: Metropolitan of Proilaviei, Metropolitan of Dristia and Metropolitan from Tulcea.

Metropolitan of Proilaviei

The residence of this metropolitan was Brăila, named by the Greeks Proilavia. The Turks will name it Ibrail or Ibraila, mane witch will impose after all. D. Russo sad the fact that this metropolitan was set up between 1359 and end of 15th century, because in synod papers of Patriarchy of Constaninople, in mai 1590, signed between the 108 hierarch and “Nectarie of Proilavia” and “Antim of Proilavia”. The historian Constantin C. Giurescu cosiders, based on its name, metropolitan of Proilavia was made short time after occupation of the city by the Turks, between 1540-1550. It misght existed before this date a superior church forum witch the Christians from downstream Danube, Nistru and Dobrudja believed in.

The sultan Soliman the 2nd the Magnificent (1521-1566) will set up in year 1542 the occupied territory of Brăilei, to designate by this the surrounding territory of the city, gathering many villages as well. The authority of metropolitan bishop of Brăilei spreads above all Christians from occupied territories downstream Danube, like Turnu, Brăila, Ismailul, Chilia, over those on Nistru, Cetatea Albă, Tighina, Căuşanii, Fotinul, and Dobrodja.

The metropolitan residence had the cathedral, church with patron of “Saints Mihail and Gavriil”, existent ‘till last century. Some times the metropolitan bishop stood at Ismail, Reni, Galaţi or village of Căuşani, near Tighina. The borders of the eparchy will oscillate during time, suffering changes function of Russian and Turks earnings, during the war between these two great powers.

In 1580 between members of patriarchal synod it appears the “the humble metropolitan bishop of Proilavia Gavirl”, as signer of an official paper.

Ecumenical Patriarchy accepts in May 1590 to establishment of Russian Patriarchy. Amongst signers who participated at the synod, are found Nectarie, ex metropolitan bishop of Poilavias, and Antim metropolitan bishop.

Along those who elected Chiril Lucaris as ecumenical patriarch in 1621 would be Grigorie of Proilavia, successor of Antim.

In May 1639 Meletie is the new metropolitan bishop of Proilavia. During his rolling, the Ecumenical Patriarch Partenie the Old (1634-1644), raised to rank of patriarchal stavropighy the church with patron "Sleeping of Holly Virgin" from Ismail witch until then was a succursal monastery of Holly Grave. Metropolitan bishop of Poilaviei, Meletie, escorted by archimandrite Ioanichie travelled to Mosvova, to ask for help for his eparchy, to czar Mihail Teodorovici (1613-1645) being recomanded by Ecumenical Patriarch Partenie the 1st, waiwode Matei Basarab and "brothers" from monastery "Saint Nicolas" from Brăila.

The next metropolitan bishop is Gherasim, witch after a rolling of three will pass into metropolitan bishop's seat of Târnovo. Ex Ecumenical Patriarch Partenie the 4th rolled the metropolitan of Poilavia until 1671, when will be seated again in patriarchal seat. Will follow to the rooling of Lavrentie, Nectarie, Calinic and Gregorie. For this hierarch we have less information regarding to the pastoral activity.

A hierarch with a long rolling was the metropolitan bishop Ioanichie. He is found in papers for the first time in 1775 with litigation between him and bishop Iorest of Huși, regarding the borders of their eparchies, especially regarding the believers from Târgul Dubăsari. He'll role until 1743, when he will retreat because of his age, being replaced by Calinic, witch will be Ecumenical Patriarch for six mounth, in 1757. Metropolitan bishop Calinic was a good bookish man, remaining from him few works in manuscript.

In 1748 metropolitan bishop of Poilavia is Filotei, rolling for three years, being replaced in 1751 with Daniil witch had it's residence at Ismail, at church with patron "Saint Pious Paraschiva". He made a church in Căușani town let, in witch his and his mother's face was painted. At 10th October 1768 it is dedicated Metropolitan of Proilavia, the church "Saint 40 martyrs", from Iași, build by hetman Vasile Roset.

Metropolitan Bishop Ioachim it is chosen in 1773, after him was elected Chiril. in 1786 is asked by Ecumenical Patriarch to participate for election of a new metropolitan bishop of Moldavia, of Leon Gheucă, being a keeper of Russian interest in this zone. He will later retreat at Dubăsari.

In 1793 it is named as Metropolitan Bishop Partenie, important member of the patriarchal synod, being elected at 24th of September 1806 for o short period of time, locum tenens of ecumenical patriarch. In December 1810 metropolitan bishop Calinic take his place and rolled till March 1821.

Between 1806-1812 took place a Russian-Turks war witch will stop with peace from Bucharest, from 16 May 1812, the territory between Prut and Nistru getting into Russian possession.

In April 1813, the Metropolitan of Proilavia combined with Metropolitan of Distia. Calinic wanted his residence at Brăila, or Silistra. In March 1821 he traded with metropolitan bishop Antim for Didimotihului in Greece, getting in his place, Antim rolled till 1828, when Brăila was totally destroyed, after the Russian-Turks conflict its hierarch retreated in Odessa.

The Metropolitan of Proilavia disappears ever from history after the Peace from Adrianopol from 2-4th of September 1829, when all the fortresses from left of Danube, with surroundings areas, was restored to Romanian Country. The churches from occupied territories Turnu and Giurgiu was joined to Metropolitan of Ungrovlahiei, and those from Brăila to Metropolitan of Buzău.

The Metropolitan of Dristia

It is not known for sure how The Metropolitan of Dristia was remaked (old Durostorum). The first metropolitan bishop known with name of was Calist, witch participated in Unionis Synod at Ferera - Floretza (1438-1439).

It will follow in the seat of Metropolitan of Dristia, Partenie, Ioachim, Antonie, Macarie, Metodie, Partenie, Ghenadie, Atanasie. All of them hierarchs had the financial support of the waiwods of Romanian Country, as well as the Metropolitan of Ungrovlahiei.

In 1711 it is elected as metropolitan bishop of Dristei, Ioan - Ierotei Comnen, hierarch with a vast culture, studying at Padova University, and at Constantinople. He was a medic al Constanin Brâncoveanu's court and teacher at princely academy from Sain Sava, being one of the principal massagers Italian Renaissance spirit in Romanian Countries. He left by a series of writings and translations. He will have a rich correspondence with Jerusalem's Patriarch, Hrisant Notara and with Nicolae Mavrocordat. From his correspondence we found about the poverty of his eparchy and the great help offered to Romanin Country's rulers.

In the 18th century in several proofs they are remembered, especially in The Holly Book Of Entry of Metropolitan of Ungrovlahiei, others hierarchs of Dristrei chair were: Serafim, Calinic, Vartolomeu, Chiril, Partenie, Chiril, Calinic, Chiril.

In 1813 the Metropolitan of Dristrei united with Metropolitan of Proilaviei (Brăila), its new hierarch being Calinic, the one that traded eparchial chair with Antim of Didimotihului, passing in his place.

In November 1836 was elected, as Metropolitan bishop of Dristra, Grigorie, and witch will take Calinic's place, refugee in Odesa, in Russia.

Ieronim and Grigorie will succeed; the last one was a Romanian from Transylvania.

Metropolitan of Tulcea

Once with the disappearance of Metropolitan of Prpilavia, for the parts on the right side of Danube, which were subordinated, it is now created a metropolitan (archbishopate) with residence at Tulcea, for continuity of old hierarchies organisation, clergymen and Romanian believers. In Ottoman Empire the nationalities weren't recognized, but only religions. This situation was known in Dobodja as well in this period.

The religion was united with the nation, the Romanians which all though was the representative population, was in the same religious community with the Greeks and the Bulgarians, which came here later.

The officials of the Christians in relation with Ottoman Empire were the heads of the church, the metropolitan bishops. The historian Gheorghe Rădulescu says that in late of Ottoman ruling, the orthodox prelates, prevailing the wrights offered by the Ottoman state, especially the one regarding the taxes taken from the parishioner, had made abuses, and the Romanians had to suffer mostly.

The first titular of metropolitan from Tulcea was Panaret, ex metropolitan bishop of Eumeniei (in Anatolia). Next to follow were Dionisie and Nichifor, ex metropolitan bishop of Crete.

After 1860, the Bulgarian Church begun the steps to separate from Ecumenical Patriarchy from Constantinople. In this context, the Patriarchal Synod decided for the Romanians from Dobrodja, a **Romanian Eparchy at Măcin**. The Romanians from Dobrodja spoken with the First Metropolitan Bishop, Calinic Miculescu, asking for his help for making a new eparchy. Because of the Russian-Turk war between 1877-1878, it was impossible to put into practice these decisions.

The congress from Berlin from 1878 which sanctioned the end of the Russian-Turk war, decided that Dobrodja, with the two counties Constantza and Tulcea, to be reunited to Romania. These two counties will enter under Downstream Danube Eparchy's jurisdiction, with residence at Galați, established in 1864, during the ruling of Alexandru Ioan Cuza.

From the 7th century and till Dobrodja was returned to Romanian Country, in space between Danube and Black Sea was a normal continuity of religious life, with an existing hierarchy in church, it had its metropolitan residence to Tomis, Dristra, Proilavia or Tulcea, helping to strengthening the Romanian orthodox element here.

REINTEGRATION OF DOBRUDJA IN ROMANIAN STATE ECCLESIASTICAL REORGANISATION DURING THE MODERN AND CONTEMPORARY PERIODS

The reintegration of the territory between the Danube and the Black Sea into the political and administrative system of modern Romania after the military conflict that struck Balkan Peninsula in 1877-1878 allowed the revival of church life in this Romanian territory, which had been under Turkish occupation for more than four centuries and a half. It is well known that the re-establishment of Romanian state sovereignty was the background of the immediate enforcement of organisational measures in this territory, subjected to long-lasting hardships. Thus, after Ottoman conquest, in spite of the policy aiming to implant allogeneous population supported by Turkish authorities, the Romanian structure of Dobrudja was not dramatically altered during this period.

In such conditions we consider natural the necessity of reintegrating this region in the national territory, administration and, last but not least, in the modern Romanian State. As a matter of fact, the reintegration of Dobrudja in the Romanian State represents a new step taken in the process of creation the unitary Romanian national state. Unfortunately, in 1878 the Great Powers decided in Berlin taking out from the natural body of Dobrudja the southern part of this region (known as The Quadrilater) and including it into the new created Bulgarian Autonomous Principality.

Romanian State was in the position to accept this injustice and focused most of its energy towards the transformation of the two counties situated in the northern Dobrudja (i.e. Constanța and Tulcea) from a declining area into a modern one, which represented the most important achievement till the First World War.

It is true as well that this transformation has been felt in church life too, the efforts taken in this direction resulting in reviving the Christian life in this area.

One thing is sure: along with the integration of Danube-Pontic province into the Ottoman State there was no interruption of Romanian Christian life in

Dobrudja, only a period of relative decline (e.g. compared with Byzantine and Post-Byzantine periods). It is well known that Islamic authorities tolerated the Christianity in the occupied territories. At the same time, the common traditions, the material and spiritual life that joined the Romanian people living in all provinces, the awareness of belonging to the same ancient Dacia represented along the centuries of Turkish occupation the ground of Romanian people's perennial existence.

Although framed into the Ottoman administrative system, the Romanian population living in Dobrudja maintained unaltered their national character, language, habits and, last but not least, their Christian religion, which represented the most important ground for the continuation of the belief preached by Saint Apostle Andrew himself.

We have made this brief introductory presentation as we intended to emphasize the continuity of the Romanian Christian life during the Ottoman occupation for those who „forgot“ (intentionally or not) that Dobrudja is the cradle of Romanian Christianity.

Christian life revival after 1878

On the 14th of November 1878 the administration of the territory situated between the Danube and the Black Sea was officially taken over by the authorities in Bucharest. This event was gorgeously celebrated in Tulcea and Constanța. Shortly after that, in March 1879 the Orthodox Parishes in the two counties have been temporarily annexed to The Lower Danube Eparchy; subsequently in February 1881 the annexation was definitive.

After the reintegration of Dobrudja in the Romanian State the main ecclesiastical objective was the administrative reorganisation of this Eparchy, accordingly to the new state of facts.

This first period was mainly featured by the initiation of activities aiming to repair the churches destroyed by the military conflict during the Independence War (1877-1878). At the same time the foundation stone was put for building new churches, which were very necessary for the population living in this area. In only a few years numerous churches have been erected in order to revive the Christianity in this territory stained by martyr's blood.

Indeed, the new churches addressed the needs of the Christians. Once back in their national territory, they could aspire to the same Christian life their ancestors had used to have before the Turkish occupation.

The monastic life also went through a flourishing period. The increased number of persons who lived in monasteries, the restoration of old

ecclesiastical buildings and the construction of new ones represent elements that stand for our assertion.

The authorities in Bucharest were aware of the value of Dobrudja region, which was full of spiritual life and where the imposing monument from Adamclisi tremendously appeared in front of us as a genuine proof of Romanian people creation. Beginning with the first years after 1878 the Romanian authorities stimulated a number of Romanian families in establishing their residences in this region.

The increasing number of new inhabitants required on the one hand new churches and on the other hand specialized personnel for performing the religious service. It was more than a desiderate that building a monumental church in the ancient Tomis, aiming to bring back the atmosphere filled with Christian spirit of the first Bishopric and afterwards Metropolitan Church in the territory inhabited by Romanian population, could value more than anything else. Therefore, on the 4th of September 1883 during a pompous ceremony was put the foundation stone of the Church of Saints Apostles Peter and Paul in Constanța.

The founder of this great ecclesiastical edifice was Iosif Gheorghian. The Bishop Partenie Clinceni Băcăuanul, appointed on the 10th of December 1886 to be the head of The Lower Danube Bishopric, followed him. Beginning with the first years of his activity, Bishop Partenie continued his predecessor's work supporting the construction of new churches in the settlements established by Transylvanian shepherds who came to Dobrudja together with their flocks.

The Law of clergy enforced in 1894 stipulated that in Dobrudja could be ordained candidates that had graduated only four years of a seminary. The new legislative framework was therefore favourable for strengthening the church life through an increased number of churches and servants.

The beginning of the 20th century seemed to be a promising one for the Orthodox Christians living in Dobrudja and the revival of the ancestral spirituality was certitude. In this context, on the 11th of February 1902 the Bishop Pimen Ploiesteanul was appointed to take the Eparchy Chair and was the head of The Lower Danube Bishopric between 1902 and 1909. As a continuator of his predecessor's work, the new bishop supported the clergy in Dobrudja and recommended them to guide the parishioners to Lord, school, traditional handicrafts, and moreover, to establish culture houses.

The division of parishes according to categories and establishing the registration certificates for recording each priest's missionary activity resulted in a better organisation of church life and in a genuine increase of the role

played by the church in community's life.

After Pimen's prodigious activity as a head of The Lower Danube Eparchy, on the 23rd of March 1909 Nifon Niculescu Ploieşteanul was appointed to be the head of this Eparchy (1909-1921). In the context of economic-social and politic development of Dobrudja the new bishop was a remarkable one, due to his outstanding qualities as a hard-working pastor, psalm cantor and author of church music books, being animated by his good nature and fatherly behaviour for his parishioners.

Political and military events during 1912 and 1913 resulted in an alteration of Dobrudja boundaries. After the Second Balkan War that ended with Bucharest Peace Pact in 1913 the medieval area of „Carvuna County“ was restored through the annexation of the two counties situated in the Southern Dobrudja (i.e. Durostor and Caliacra), territories also featured by Orthodox spirituality of Romanian origin. Thus, the two counties along with Tulcea and Constanţa went through a period of economic and social development and dynamic modification of obsolete mentalities, and were aligned to the requirements of the inter-war European civilisation, being advantaged by the fertile national and territorial context of Great Romania.

As a matter of fact, in 1913 a new Romanian desiderate was fulfilled – Dobrudja territory was reintegrated as it was inhabited during the ancient time by our ancestors, and the reactivation of the first Metropolitan Church in the ancient Tomis had a new support. In this respect we should take into consideration the Metropolitan Primate inherited by tradition and the land full of spirituality and stained by martyr's blood, the numerous paleo-Christian basilicas certifying the existence of an outstanding church life and, last but not least, the area where the missionary activity of Saint Apostle Andrew was developed, followed by a number of holy fathers and martyrs.

Shortly before the IInd World War the premises of reactivation the Metropolitan Church of Tomis were created, at least as from the point of view Dobrudja territory reintegration and increased number of churches, priests, and parishioners. However, it was necessary to join all renewing energies of the whole Romanian clergy in order to achieve this great ideal, not as a subjective desiderate of one or more hierarchs, but as a necessity resulted from undeniable arguments, as the ones mentioned above were.

After two years of military neutrality, both the internal context and the national interests forced Romania to join in 1916 the military forces of the Entente. The geographic position of the Central Powers and their allied made

Dobrudja one of the main battlefronts in the Balkans. In spite of the new situation caused by the hard confrontations between the combatants, the Bishop Nifon and the Church body as well were remarkable through their activity directed to supporting the inhabitants affected by the devastating military operations.

At the end of the First World War, Romania was on the victorious side. Shortly after, on the 1st of December 1918 a great ideal of all Romanian population was achieved through the creation of Great Romania. This important fact raised from the national will opened the ways to the union in the church life of the Romanian population living now within the unitary national state boundaries.

As for the dynamic of Dobrudja church life, in January 1922 Platon Ciosul was appointed to be a bishop deputy (1922-1923).

Re-establishment of Tomis Bishopric

The year 1923 would have to be an important one for the life of Dobrudja Christian Church, because as result of the numerous requests Tomis Bishopric was re-established, having canonical jurisdiction over Constanța, Ialomita, Durostor, and Caliacra counties. Attempting to describe the situation full of spirituality of that time we analysed a number of documentary proofs in Constanța archives. It is about the request of the local authorities, from which we quote a fragment of a letter (registered n. 10116/27 December 1922) submitted by the Mayor of that time to the Minister of Cults: *„In the great confusion of these hard times, at the same time important for our nation, arose the necessity to have an organised life and to focus the attention of those who are called to be leaders to direct the persons' souls towards the Church. During the obscure times that we lived fifteen centuries ago and nowadays as well we feel the strong necessity to have here, in the very core of Dobrudja, formerly Moesia Inferior of Scythia Minor, the residence where from the religious leadership of the Orthodox Christian belief is directed. Your Excellency are aware that during the ancient times, from here our ancestors' Metropolitan Church of Tomis monitored the whole cis-Danube that had many Eparchy inhabitants who maintained the relations and the communication with the territories along the Danube. Grace to the existence of many educated and conscious shepherds on this realm many times devastated by barbarian populations, the Romanian were able to reach the Great Sea. And since that time the activity of a number of Bishoprics between the Danube and the Sea have been useful for our nation. Now, when the Great Romania has been created*

we feel the urge to have a voice and a conscious mind that guides the Orthodox Christian organisation. All of us who live here have the duty to put in a kind word to Your Excellency, who has a perfect knowledge of the past, to support us in re-establishing a Bishopric or a Metropolitan Church of Tomis and Durostorum. [...] I make myself the voice of the whole province and of Constanța City, the metropolis of Dobrudja, and kindly ask You, Mister Minister, to intervene to the High Government in order to obtain the establishment of a Bishopric or a Metropolitan Church in Constanța. For that we are glad to offer the church of Saints Peter and Paul, the Cathedral, together with the surrounding land, in order to build the Eparchy residence, and if the hierarch appointed by the National Assembly will consider that another edifice in Constanța is more adequate for this purpose, we shall fulfill this. Trustful in Your great love for our province, we hope that you will be willing, Mister Minister, to support this desiderate of Dobrudja inhabitants and will give us an authoritarian leader for the permanent consolidation of the Romanian existence on the realms of the Great Sea and Moldavian one as well“.

As result of these requests, by the Official Letter n. 69967 dated on the January 26th, 1923 issued by the Ministry of Cults and Arts, General Department of Cults stated: „Mister Mayor, we are honoured to answer your Official Letter n. 10116 dated on the December, 27th, 1922 that this Department has been for a long time preoccupied of establishing a Holy Bishopric in Constanța.

In order to achieve this purpose we study and reflect upon the details. At the same time we need the opinion of the Holy Synod.

The matter regarding the establishment of the new Bishopric is included in the reorganisation of all Eparchies in our country and will be debated by the Council of Ministers. We hope that we shall obtain a solution which will satisfy the entire population of Dobrudja“.

In his Resolution, Virgil P. Andronescu, the Mayor of Constanța specified: „Our answer will mention that the inhabitants of Constanța City, Dobrudja's Metropolis, are flattered to have accomplished one of their most solicited desiderates. The Bishopric of Dobrudja will be re-established, here where the Metropolis Church of Tomis was very useful in our past times“.

The Mayoralty expressed the opinion that „The Cathedral will be used as Episcopal Church and on the adjacent yard of the church the Episcopal Palace will be built. We are ready to take into consideration Minister's proposals in order to enable as soon as possible the creation of this Bishopric“.

As we can see, both local authorities, as warrants of Dobrudja population, and the central ones supported the re-establishment of Tomis Bishopric, as an

institution that fulfilled the needs of the Christian population living in the territory situated between the Danube and the Black Sea. On the March 29th, 1923, The Great Elective Board of the Romanian Orthodox Church appointed the Bishop Ilarie Teodorescu (1923-1925) as head of the new Eparchy of Tomis. On the May 19th, 1923 the Bishop stated: „*The recently established Eparchy of Tomis is very important for the Church and for our nation. Tomis is one of the main crossroads for our history, which certifies the origin of Christianity in Dobrudja and the organisation of our Christian Church. Formerly there was a Bishopric, which was advanced afterwards to a Metropolitan Church and its existence lasted more than 300 years, between the second half of the 3rd century and the late 6th century.*

The history placed the Metropolitan Church of Tomis in Scythia Minor amongst the oldest ones and recalls many hierarchs that remarked themselves through the holiness of their lives, their fruitful activity, and belief: Evangelhicus, Philus, Teofil, Bretanion, Teotim, and others.

The words of these hierarchs have always been listened and have always been decisive for all matters. It was so because the Metropolitan Church of Tomis was the second as rank amongst the autocephalous Churches and in its relation with the Patriarchy of Constantinople it had prerogatives that no other Metropolitan Church in the Balkan Peninsula had.

The surface of this Eparchy played a decisive role, since its jurisdiction included not only the whole Dobrudja, but also Bassarabia, part of the Lower Moldavia and part of Trajan Dacia“.

These words pronounced by the first bishop of the recently established Bishopric of Tomis certified once again, as if it was necessary, the importance of the ancient Metropolitan Church of Tomis and of the hierarchs that distinguished through their fruitful activity, holiness of their lives and their belief, ennobling the land of Dobrudja and bringing together the spiritual energies that existed throughout our country. Furthermore, these hierarchs played a decisive role in church life in the Romanian area.

On the May 21st, 1923, occasioned by the celebration of the Holy Emperors Constantin and Hellena, Ilarie was appointed as bishop. Shortly after, he succeeded in reviving the whole church activity in Dobrudja. Thus, he was aware of the needs of Dobrudja population and structured Tomis Eparchy in four circumscriptions, taking into consideration that he could easier solve the issues the clergy and the parishioners faced with. Ilarie was also interested in reviving the Christian life in the Quadrilater. Therefore, he analysed this issue

with V. Sliveanu, the Archpriest of Durostor, who also knew very well the South-Dobrudja state of facts. Together they decided to initiate a number of actions, resulting in enforcing the Exceptional Law regarding ordaining of the priests in the „New Dobrudja“. This Law allowed filling the lack of priests through ordaining school-teachers only after the graduation of a capacity examination.

Being aware of the necessity of establishing a very well trained body of priests, the Bishop supported the Theological Seminary in Constanța and initiated numerous actions in order to improve the activity of this institution. He also put the foundation stone of the Archbishopric Palace on the 24th of May 1925. Unfortunately, in the autumn of the same year due to a merciless disease the Bishop Ilarie passed into eternity. In such circumstances, on the February 4th, 1926 The Elective Assembly of The Romanian Orthodox Church appointed Gherontie Nicolau to be the head of the Bishopric of Tomis (1926-1942).

The ceremony was performed on the May, 14th, 1926. On this occasion the representative of Romanian Patriarchy, Fr. Grigorie Pișculescu (Gala Galaction) stated: „*Come here, Your Holiness, to write in the diptych of this Eparchy, the oldest of all Eparchies that existed in the land of our nation, come here to write down the name Gherontie*“.

Bishop Gherontie's pastorate overlapped a flourishing period of political, economical, administrative, cultural and spiritual development that the whole Dobrudja went through. Shortly after his appointment, numerous families that endured the oppression for their solicitation of having their Romanian church and their own hierarch left their home places in Balkan area and settled down in the southern area of the region situated between the Danube and the Black Sea. Once integrated into the national state, the Balkan Romanian population gave up to their objectives regarding the church life, since the new situation was quite different and they could take part in the national church life.

We should mention that one of the Romanian State preoccupations was to strengthen the national character of the Southern Dobrudja, since the Romanian population in this region endured the wickedness of Ottoman and Bulgarian oppressions after the Peace Treaty of Berlin in 1878. Naturally, after 1913 and especially after The 1st World War, Romanian State could not be impassive for the effects of the colonisation process in this region. Thus, the improvement of ethnic structure of this territory was an important action on national level. This activity lasted almost the entire inter-war period through appropriation of a numerous families that came into this region from the old Kingdom and from the places of origin of Balkan Romanians.

Political and military events in the beginning of The 2nd World War

increased the disaster. Due to its geographic position, Dobrudja was an important territory in German strategic and military plans. The Danube and the Black Sea represented the best communication channels with the countries situated in the Mediterranean area and with the battlefield in the southern Soviet Union.

After the coalition of Romania with the Powers of the Axis, the whole region including the Danube Delta was declared war zone. In such circumstances, Bishop Gherontie's pastoral activity was in decline and in 1942, Galaction Cordun took the Episcopal Chair of Tomis Eparchy. After a few months, Bishop Eugeniu Laiu succeeded him. This bishop was involved in supporting the parishioners that suffered after the war.

On the January 10th, 1944 Bishop Chesarie Paunescu became the head of Tomis Bishopric. His pastoral activity developed in great difficulties caused by The 2nd World War and the communist regime.

Ecclesiastical reorganisation during the communist period

An event that no believer in Dobrudja did want was on the February 26th, 1950, when the National Assembly of the Romanian Orthodox Church decided to join Tomis Bishopric with Galati Bishopric, under The Lower Danube Bishopric with the headquarters in Galati. Canonical and administrative jurisdiction of this Eparchy stretched over Constanța and Tulcea counties, and Galati, Bujor, Tecuci, Panciu, Focsani, Braila, Calmatui, and Faurei districts. As a matter of fact, in 1950 the Lower Danube Eparchy became subordinated to the Metropolitanate of Ungro-Vlachia, and in 1968 its canonical and administrative jurisdiction was restrained to Galati, Tulcea and Constanța counties.

On the June 10th, 1973, Antim Nica became the new Bishop of the Lower Danube Eparchy. During his pastorate, in the autumn of 1975, the Holy Synod of the Romanian Orthodox Church advanced this institution to Archbishopric (The Archbishopric of Tomis and the Lower Danube). Undoubtedly, this new reorganisation was not the best for the real state of facts in Dobrudja, since an independent institution would have been the most adequate solution for the territory situated between the Danube and the Black Sea.

Reactivation of Archbishopric of Tomis

This desiderate would only have been fulfilled after the communist regime was abolished in Romania, on the December 22nd, 1989. In fact, these events opened the way for the reactivation of Tomis Archbishopric having its headquarters in Constanța. The Decision no. 6/1990 issued by His Sanctity,

Teoctist, Metropolitan Bishop of Ungro-Vlachia and Patriarch of Romanian Orthodox Church, mentioned: „*Taking into consideration the Official Letter n. 1224 issued by the Chancellery of the Holy Synod the March 6th, 1990 regarding the re-establishment of The Archbishopric of Tomis, having its headquarters in Constanța;*

Taking into consideration the Decree no. 86 issued by the Provisional Council of the National Union on the 21st of February 1990 regarding the recognition of re-establishment of The Archbishopric of Tomis;

According to the provisions of Art. 14, paragraph „e” of The Romanian Orthodox Church Organisation and Functioning Regulation;

As Metropolitan Bishop of Ungro-Vlachia,

WE DECIDE:

Art. 1 – Beginning with the April 4th, 1990 we entrust to His Holiness Bishop-Vicar Lucian Tomitanul the Duty of Ad Interim for Archbishop of Tomis Archbishopric, until the titular person will be appointed for this Eparchy, along with the rights and duties resulting from this position.

Art. 2 – His Reverence, Priest Constantin Galeriu, Administrative Vicar of Archbishopric of Bucharest is in charge with the information of this Decision.

Issued in Our residence in Bucharest, on the April 4th, 1990”.

In November the same year, through the Synod Act no. 8688/1990, His Holiness Bishop-Vicar Lucian Tomitanul was recognized in the position of Archbishop of Tomis.

Thus, a new stage of Christian life evolution in this ancient Romanian territory was opened. His Holiness' activity was focused onto the reorganisation of theological education, establishment of new cult, monastic, and parochial places. In 2000 he retired from this activity and passed into eternal life in August 2004.

Editor's Note. His Holiness Lucian Florea took advantage of the consultancy offered by the late Professor Adrian Rădulescu. In his position of Prefect of Constanța County and Director of the National History and Archaeology Museum, and especially as member of the National Church Assembly, he forwarded to the Holy Synod the reliable documentation that supported a number of phases regarding the organisation of Tomis Eparchy, having as final point the reactivation of the Metropolitan Church of Tomis. During the festivity that followed the establishment of the Archbishopric of Tomis, Professor Adrian Radulescu stated: „Part of our way has been covered. We shall not stop here, because the Metropolitan Church of Tomis must exist from the canonical and historical point of view”.

ANNEX

HISTORIANS, SCHOLARS, AND THE WHOLE CHRISTIAN POPULATION IN DOBRUDJA WANT THE REACTIVATION OF THE METROPOLITAN CHURCH OF TOMIS

**Meeting of the Initiative Group
for the Reactivation of the Metropolitan Church of Tomis**

The September 10th, 2003

On the September 10th, 2003 The Initiative Group for the Reactivation of the Metropolitan Church of Tomis met at The National History and Archaeology Museum in Constanța. This group aims to request the competent bodies (The Holy Synod of The Romanian Orthodox Church, Presidency and Government) to reactivate the Metropolitan Church of Tomis. This will be occasioned by the celebration of 125 years from the re-annexation of Dobrudja to Romanian State.

The Initiative Group for the Reactivation of the Metropolitan Church of Tomis was created in February 2003 as result of the wish expressed by a group of historians, clergymen, and scholars who desired to put into value the spiritual heritage of Dobrudja area. The Group includes more than 10,000 members gathered under the leadership of Professor Dr. Petre Diaconu, and is structured according to the counties in Dobrudja region, i.e. Tulcea and Constanța. Mr. Petre Diaconu (the Chairman) and seven vice-chairpersons (amongst them Professor Dr. Mihai Ieremia, Professor Dr. Florin Topoleanu, Dr. Victor Baumann, Professor Dr. Gh. Papuc, Iconom Stavrophor Priest Mihai Jan, Dr. Virgil Coman) are the leaders of this Initiative Group.

The Group aims to prove in a scientific way and to militate through mass media in order to persuade the Holy Synod of Romanian Orthodox Church about the legitimacy of the desire expressed by Orthodox inhabitants of

Dobrudja that the Romanian territory between the Danube and the Black Sea must emphasize its identity within the diversity of Romanian people's civilisation and to put into value its specific heritage in the context of our efforts directed to the accession of our country to United Europe. Dobrudja is above all the territory where the synthesis between the specific spirit of Getto-Dacian world and the exponents of the two major ancient civilisations (Roman and Greek) has been made. A Metropolitan Church of Dobrudja would stress these realities and at the same time would manage this precious inheritance brought to light through the Divine Grace during the last half of a century. Beyond any doubt, sooner or later the High Hierarchs of The Romanian Orthodox Church will recognize the importance of such a decision, but we are convinced that we are able to bring this day as soon as possible, as spokespersons of the whole Orthodox Christian population living in Dobrudja.

During the meeting organized on the September 10th, 2003 the Chairman and the vice-chairpersons and other members as well expressed their views regarding the arguments that support the wish of Dobrudja historians.

In his opening word, *Professor Dr. Petre Diaconu* stated: „*I consider myself a son of Dobrudja until I will pass into eternity. Many years ago I requested two times that in Tomis, Dobrudja capital, was established a Metropolitan Church or the Church of Tomis was advanced to this rank.*

My suffering was justified by proofs that all specialists in Romanian Christian history are aware of. During the late 10th century and the beginning of the next one Dobrudja had two Metropolitan Bishops, Anicet and Vasileus. Professor Ion Barnea, an expert in this field, investigated and published a paper about their seals. Myself and many other citizens living in this city and the throughout Dobrudja, we all consider that justice should be done in this respect. Dobrudja is the region having the highest density in terms of basilicas, Roman Age churches, and I reckon that another such an edifice has only been found in Oltenia. Dobrudja is entitled to have a Metropolitan Bishop and Church, because during the ancient time (the beginning of the 4th century) there were 14 Eparchies, 14 Bishop Churches, Bishopricks in Parjoaia, Adamclisi, Zaldapa, Axiopolis, Capidava, Hârşova, Histria, Aegyssus, Isaccea and other localities. Great theologians have been born in this region and they are famous for the Christianity in the Western Europe. Was not Saint Cassian born in this region? Did not Auxentiu live in this region as Bishop of Durostorum and did not he write a book using an old Latin language, which would have preceded the future Romanian language? I have only outlined in a few words my personal reasons,

for which I am entitled to ask that once and forever justice should be done in this respect for the province situated between the Danube and the Black Sea establishing a Metropolitan Church in Tomis or advancing the existing Church to such a rank. You all understand why we request today by all means to have an organized Committee aiming to fight for this“.

On his position of vice-chairman of Initiative Group for the Reactivation of the Metropolitan Church of Tomis, Mr. **Gh. Martin**, Prefect of Constanța County, expressed his opinion from which we quote a few words: „*This Metropolitan Church has never been abolished; in fact, there is no act for its abolition, as the Church has never been abolished during the atheistic period that lasted about 50 years. Thus, we do not support the re-establishment of this Church, but its reactivation. I hope that the entitled bodies will allow the Metropolitan Church, which belongs neither to us, nor to our county, but to Romania, to resume its activity. And I consider that an act of justice will be done and we shall be the beneficiaries of an outstanding event in our lives, of each one of us, a historical event regarding the reprise of Metropolitan Church of Tomis activity*“.

Professor Dr. **Mihai Ieremia**, expert in old Romanian history, Decan of the Faculty of History in Constanța and vice-president of the Initiative Group, presented extremely interesting specifications: „*I want to express my gratitude for considering that the Faculty of History could be involved in fulfilling this desiderate of all inhabitants in Dobrudja and of others beyond the Danube, persons of good faith, that here in Constanța a Metropolitan Church should really exist. I do not think that any genuine historian in Romania and elsewhere could consider unlikely such an initiative. There are numerous arguments and since most of us are historians and we deal with archaeology and history, we are fully convinced that we have a moral, written and oral, justification for accepting the idea of having such a Metropolitan Church. What can I say? Undoubtedly, we are talking about continuity. The Church interrupted its activity for a while, but I consider that it rather has been abolished not for objective, but subjective reasons [...]. Establishing a Metropolitan Church of Tomis should not be considered, at least from my point of view, a counter-weight, but a completion of a structure that concerns the whole Romanian State. A first step was to create a Bishopric, afterwards an Archbishopric, and now it is time to create a Metropolitan Church. It is an ascending way that we should take into consideration. [...] I specify that because I want to emphasize the fact that we take into account ecclesiastical regulations existing today and tomorrow, but*

from historical point of view because now it is time to restore the natural evolution and to accommodate with it“.

Mr. **Gheorghe Papuc**, Director of The National History and Archaeology Museum in Constanța, said: *„I consider this as being the restoration of a situation, because the Metropolitan Church has never been abolished. I consider the reactivation of this Metropolitan Church to be a necessity, because the high hierarch of Tomis was a Metropolitan Bishop, he had fourteen subordinated Bishoprics and what we do is nothing, but the restoration of a situation that had formerly existed.*

Professor Dr. **Victor Baumann**, Director of The History Museum in Tulcea and vice-chairman of the Initiative Group, Tulcea Zone, continued: *„The reactivation of Metropolitan Church of Tomis is a matter of restoring the normal state of facts. We, the inhabitants of Tulcea County, do not see otherwise. This normal state of facts is not for the moment, but a historical one. It is important to succeed in finding this situation. I consider that this Initiative Group will face many difficulties, but we should not give up. Certainly, we do not discuss about the existence of a Metropolitan Church of Oltenia and I do not know how many others in Transylvania. Romanian Orthodox Church was organized during the Middle Age, and during that period of time Dobrudja inhabitants faced other problems. Certainly, in the long run of time there were people that thought about this. I recall a famous intervention of Professor Iorga in the Parliament in 1921. There were people who thought about this, but nobody succeeded in doing it. We should not stop now; it is better to do it later than never. It is very important to make it“.*

Professor **Gheorghe Dumitrascu**: *„The most powerful force of our nation is the Church. The reliability of the Church is beyond any doubt. Thus, the Church is an essential support. The main issue is related to the present and for the future more or less distant in time. At the moment when the eco-regions will exist, it will be better not to have only one Metropolitan Church, the one that was situated south from the boundary in 1940 and 1878, but to have a Romanian Metropolitan Church as well. Establishing this structure, which is not an establishment as such, but a restoration of the oldest ecclesiastical organization in the whole country, means first of all a stronger involvement on social level. The Church should be beside the poor people, it should strengthen the morality beginning with its own servants. The Church should take over one of the existing forces. Did anybody hear about everlasting Presidents or Premiers? Nothing is everlasting, except the Church. Besides, allow me to say that such a Church led by wise persons, educated and ambitious*

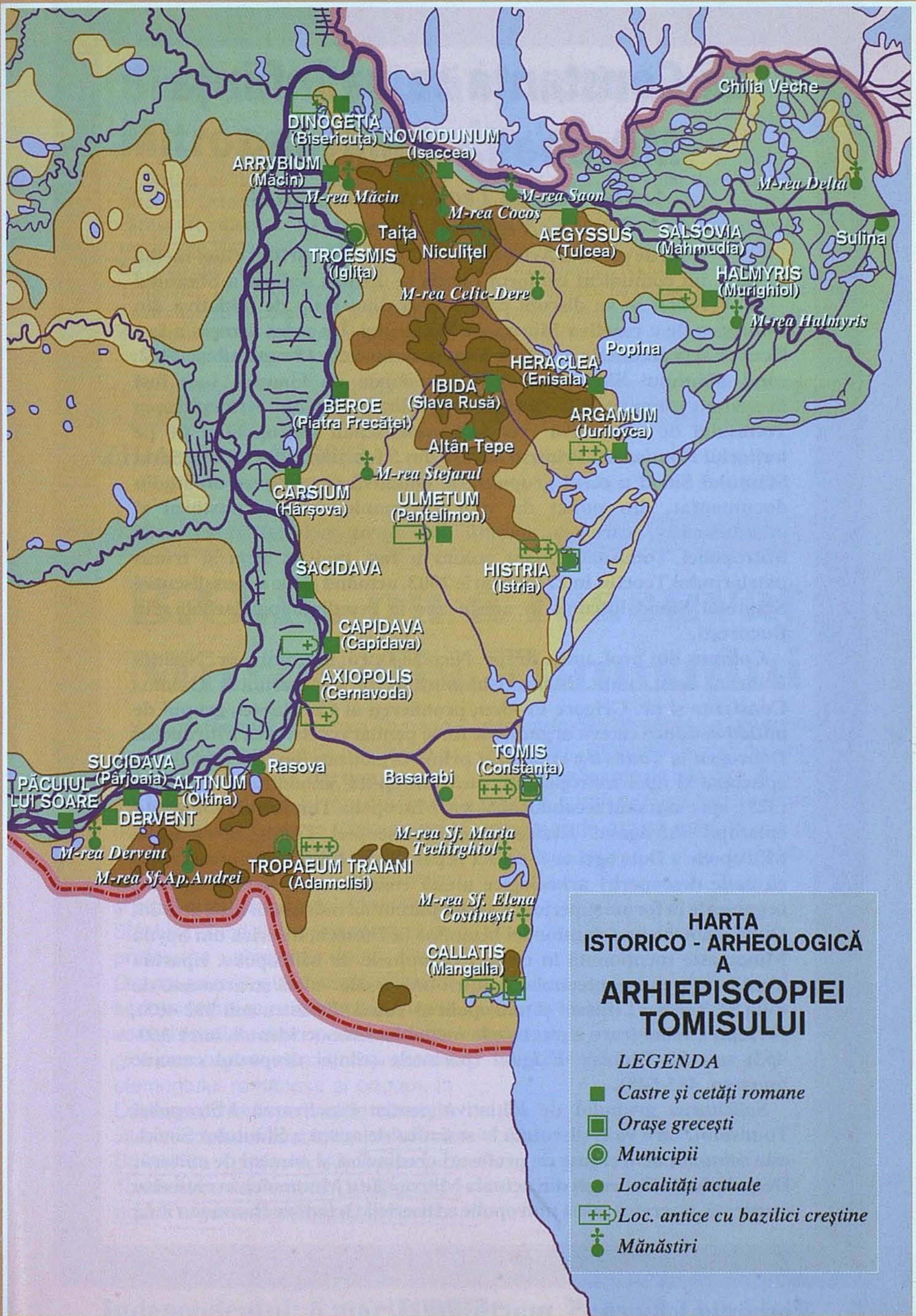
persons, young enough to look old and old enough to look young, such a Church can cope with the hardships. [...] What do we have here? We have believers; we have the tradition that compels; so, it is compulsory to restore the administration of this Metropolitan Church, it is an imperative that the history requires! We have monasteries strongly rooted and we also have a Faculty; we have scholars with high knowledge of Church history. Taking into consideration the spirit that animates Dobrudja and the harmony between all Christian Churches we find out that it is outstanding to have the strong power of our bishop, who is a young person and who knows how to be close to the people and to be convincing. Therefore, it is obvious that I strongly support the reactivation of the Metropolitan Church of Tomis and I do not express this based of my self-pride as a Dobrudja inhabitant“.

Fr. **Mihai Jan**, vice-chairman of the Initiative Group, was the voice that expressed the Christians's desiderates: „If it were possible to fulfil this wish, they would be happy that this would be happened tomorrow. Since most of them have a good knowledge about Dobrudja Christianity, I do not understand why we still do not have a Metropolitan Church of Tomis“.

Mr. **Dan Zamfirescu**, member of the Initiative Group for the Reactivation of the Metropolitan Church of Tomis took part in the meeting and emphasized the role played by Dobrudja in Romanian history after Aurelian retreat: „Dobrudja represents a Romanian demonstration for the Christian Europe. We gave to this Christian Europe Dionisie Exiguus, along with his famous chronology, and we also gave Ioan Cassian and we present ourselves in front of Europe as the oldest Christians through Dobrudja region, our European identity at the same time“.

After these allocutions, the chairpersons together with the members of the Initiative Group for the Reactivation of the Metropolitan Church of Tomis structured their activities in territory in order to continue their requests submitted to the Holy Synod of the Romanian Orthodox Church. Soon after that they will put again into discussion of the Holy Synod their arguments supported by a vast documentary material, which emphasized the role played by the Metropolitan Church of Tomis in the present time national and international contexts, motivating amongst others that now, when we celebrate 125 years from the reintegration of Dobrudja in Romanian State, it is the proper moment to reaffirm Dobrudja cultural values. They consider that the arguments supported from the practical and scientific points of view cannot be denied and whether the initial approaches do not materialize the negative answer would be the result of the lack of objectivity and of administrative interests.

Recorded by Liliana Pătraşcu - Naclad

**HARTA
ISTORICO - ARHEOLOGICĂ
A
ARHIEPISCOPIEI
TOMISULUI**

LEGENDA

- *Castre și cetăți romane*
- *Orașe grecești*
- *Municipii*
- *Localități actuale*
- ⊕ *Loc. antice cu bazilici creștine*
- ✝ *Mănăstiri*

La Constanța se va înființa Mitropolia Tomisului

*Arhiepiscopul Teodosie Tomitanul
vrea să ajungă mitropolit*

Biroul de presă al Arhiepiscopiei Tomisului a trimis mass-media un comunicat conform căruia la actuala sesiune a Sfântului Sinod se va discuta propunerea unui grup de inițiativă din Dobrogea de a reactiva Mitropolia Tomisului. Un prim demers a fost făcut de reprezentanții eparhiei dobrogene încă din 18 septembrie 2002, când Sfântului Sinod, întrunit în sesiunea de toamnă, i-au fost prezentate preocupările clerului și credincioșilor din Arhiepiscopia Tomisului de a reactiva "cel mai vechi scaun mitropolitan de pe teritoriul României". Printr-o adresă din 5 februarie 2003, Cancelaria Sfântului Sinod a cerut grupului de inițiativă să realizeze un studiu documentat, din punct de vedere canonic, istoric, pastoral și administrativ, care să susțină solicitarea privind reactivarea Mitropoliei Tomisului. Acest studiu a fost realizat deja și trimis patriarhului Teoctist în 27 februarie 2003, urmând să fie supus discuției Sfântului Sinod întrunit în aceste zile la reședința patriarhală din București.

Compus din prof. univ. dr. pr. Nicolae Dură, lect. univ. pr. Nechita Runcan, asist. univ. Iulian Isbășoiu, de la Universitatea Ovidius Constanța și pr. Grigore Prodan, protoiereu al Constanței, grupul de inițiativă aduce câteva argumente forte pentru reactivarea Mitropoliei Dobrogei: la Tomis s-a cristalizat prima organizare bisericească de tip episcopal și apoi mitropolitan, încă din epoca sinodului I Ecumenic (325); spre sfârșitul secolului al V-lea, Mitropolia Tomisului număra 14 episcopii sufragane. Ridicarea Arhiepiscopiei Tomis la rang de Mitropolie a Dobrogei ar fi un act reparatoriu, ținând seama de faptul că noile descoperiri arheologice atestă continuitatea vieții religioase, organizate în forme superioare, pe tot parcursul mileniului întâi creștin. După statornicirea dominației bizantine la Dunăre, Biserica din Scythia Minor este menționată în cronică cu numele de Mitropolie. Eparhia Tomitană a dat panteonului culturii universale valori străromâne de talia Sf. Teotim I (filosof și mitropolit al Tomisului între anii 392-407), Sf. Ioan Casian (care a pus bazele monahismului occidental, între 360-453) sau Sf. Dionisie Exiguul (părintele științei dreptului canonic apusean, 465-545).

Solicitarea grupului de inițiativă pentru reactivarea Mitropoliei Tomisului, care va fi discutată la sesiunea de acum a Sfântului Sinod, este semnată de trei sute de profesori credincioși și oameni de cultură. Desprinderea Dobrogei din actuala Mitropolie a Munteniei, în care este integrată, ar crea a șasea mitropolie a Bisericii Ortodoxe Române. (Z.I.)

Sinodul discută reactivarea Mitropoliei Tomisului

Astăzi se încheie Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, în cadrul căruia se discută, printre altele și reactivarea Mitropoliei Tomisului, potrivit Biroului de Presă al Arhiepiscopiei Tomisului. IPS Teodosie, Arhiepiscopul Tomisului, a declarat că „prin dorința de reactivare a Mitropoliei exprimată de creștinii dobrogeni se cere un lucru

obiectiv, însă nu știm dacă suntem vrednici de acest lucru. Rugăciunile vor decide”. Sfântului Sinod i-a fost prezentat un amplu material ce conține argumente istorico-canonic realizat de un grup de istorici, oameni de cultură și cercetători ai istoriei ecleziale care să vină în întâmpinarea demersurilor făcute de Arhiepiscopia Tomisului. (L.D.)

ZIUA: 5 martie 2003

B.O.R. nu a reactivat Mitropolia Tomisului

Sinodul Bisericii Ortodoxe Române nu a aprobat cererea de reactivare a Mitropoliei Tomisului, dar demersurile inițiate de clerul și credincioșii dobrogeni vor continua. Cele aproximativ 40 de pagini în care sunt prezentate motivele și temeiurile canonice și istorice vor fi aprofundate de membrii Sfântului Sinod. O comisie condusă de profesorul universitar doctor Petre Diaconu va realiza un material, din punctul de vedere al cercetătorilor laici, în care vor fi prezentate descoperirile arheologice care argumentează continuitatea elementului românesc și ortodox în Dobrogea, chiar în perioadele tulburi ale istoriei spațiului apostolic. Înalt Prea Sfinția Sa Teodosie, Arhiepiscopul Tomisului, a declarat că: „Studiul care aduce argumente istorice, canonice,

administrative-bisericești a fost supus membrilor Sfântului Sinod cu doar câteva zile înainte de întrunire. Acesta poate fi aprofundat de fiecare ierarh român și de aceea este nevoie de timp.” (Infostar)

A fost pierdută doar o "bătălie"...

Clerul și credincioșii dobrogeni vor continua demersurile pentru reactivarea Mitropoliei Tomisului

Grațiana GHEORGHE

Prima sesiune din acest an a Sinodului Bisericii Ortodoxe Române, care s-a desfășurat la București în perioada 4-5 martie, și-a încheiat, ieri, lucrările. Cu toate că cererea de reactivare a Mitropoliei Tomisului înaintată de reprezentanții Arhiepiscopiei și argumentată printr-un material amplu semnat de istorici, oameni de cultură și cercetători ai istoriei ecleziale a fost respinsă, demersurile clerului și credincioșilor dobrogeni vor continua. Cele aproximativ 40 de pagini în care sînt prezentate motivele și temciurile canonice vor fi aprofundate de membrii Sfîntului Sinod. O comisie istorică, avîndu-l în frunte pe prof.

univ. dr. Petre Diaconu va realiza un material care va cuprinde descoperiri arheologice ce vin în sprijinul ideii de continuitate a elementului românesc și ortodox în Dobrogea, chiar și în perioadele tulburi ale istoriei spațiului apostolic. La Palatul Patriarhal din București are loc, astăzi, sesiunea plenară a Adunării Naționale Bisericești formată din membrii Sfîntului Sinod și reprezentanții laici ai fiecărei Eparhii. În cadrul sesiunii se va face o analiză a activității Bisericii Ortodoxe Române pe anul trecut și se vor discuta prioritățile anului în curs. La întîlnire vor fi prezenți dr. Teodosie Petrescu, Arhiepiscopul Tomisului și prefectul județului Constanța, Gheorghe Martin. ■

Demersurile pentru reactivarea Mitropoliei Tomisului vor continua

Prima sesiune din acest an a Sinodului Bisericii Ortodoxe Române, care a avut loc la București în perioada 4-5 martie, și-a încheiat ieri lucrările. Cu toate că cererea de reactivare a Mitropoliei Tomisului nu a fost aprobată, demersurile inițiate de clerul și credincioșii dobrogeni vor continua. Cele aproximativ 40 de pagini în care sînt prezentate motivele și temerurile canonice și istorice vor fi aprofundate de membrii Sfîntului Sinod. O comisie istorică, avîndu-l în frunte pe prof. univ. dr. Petre Diaconu, va realiza un material din punctul de vedere al cercetătorilor laici, în care vor

fi prezentate descoperirile arheologice care argumentează continuitatea elementului românesc și ortodox în Dobrogea, chiar și în perioadele tulburii ale istoriei spațiului apostolic.

Înalt Prea Sfinția Sa dr. Teodosie Petrescu, Arhiepiscop al Tomisului, ne-a declarat că:

„Studiul, care aduce argumente istorice, canonice, administrative-bisericesti, a fost a supus atenției membrilor Sfîntului Sinod cu doar cîteva zile înainte de întrunire. Acesta

poate fi aprofundat de fiecare lerarh român și de aceea este nevoie de timp. Începutul s-a făcut în aceste zile, iar Prea Fericitul Părinte Teoctist a dat dovadă de bunăvoință față de demersurile de a reda istoriei Bisericii Ortodoxe Române mileniu ce-i oferă peccata de Biserica Apostolică”.

La Palatul Patriarhal din București are loc azi, 6 martie, sesiunea plenară a Adunării Naționale Bisericii, formată din membrii Sfîntului Sinod și reprezentanții laici ai fiecărei eparhii. În cadrul acesteia se va analiza activitatea B.O.R. pe anul trecut și se vor discuta prioritățile anului următor.

Observator: 8 martie 2003

Reactivarea Mitropoliei Tomisului, un demers fără ecou la Patriarhia Română?

Motto:

„Încăputurile noastre creștine în Dobrogea sunt cele mai autentice, cele mai lucrătoare, iar locurile acestea au devenit un important model social, nu numai liturgic, precedând ideea de dialog teologic, de ecumenism. Sămînța creștinismului sădită de Sfântul Apostol Andrei, cel întâi chemat la apostolat, a rodit mulțimea de martiri, sfinți, lerarhi, jertfitori, bazești și mănăstiri spre întindutarea diocevnică și a credincioșilor. Așasta, la rândul lor, în cultul celest al credinței, au făcut ca pămîntul acesta dobrogean, sfințit cu sudoarea frunziilor lor, să hîrnesască pe cei care, din neam în neam, sălășilească această gîle” (din interviurile oferite de Prea Fericitul Părinte Teoctist redacției „Cuget Liber”).

Reactivarea Mitropoliei Tomisului, un demers fără ecou la Patriarhia Română?

Page 12

numeroasele demersuri ale Grupului de Inițiativă pentru reactivarea Mitropoliei Tomisului par a se lovi, din ce în ce mai des, de interese politice, sociale, care nu au nimic în comun cu intenția autică de mișcare credințioasă din Constanța și Tulcea. Se discută mult pe marginea acestei probleme, însă rădăcile de interpretări total nesensibile întinsum în ceea ce privește (și ar trebui să cîntărească) Dobrogea.

Mergînd pe firul evenimentelor, în cursul zilei de ieri, am contactat sîndicatul Patriarhiei Române, pentru a afla dacă în ședința Sfîntului Sinod, programată pe data de 11 februarie, se va lua în discuție solicitarea de reactivare a mitropoliei, Reamînim faptul că, în ultima lună, prin demersurile Grupului de Inițiativă - formal din istorici, cercetători, oameni de cultură - au fost înalțate

numeroase adrese responsabilelor BOR, dar și autorităților locale, județene, mass-media pentru a prezenta, pe larg, motivele reorganizării administrative-bisericesti a teritoriului dintre Dunăre și Mare.

Purtătorul de cuvînt al Patriarhiei Române, preotul Constantin STOICHA, ne-a declarat că „solicitarea de reactivare a Mitropoliei Tomisului nu va intra în discuție la ședința Sfîntului Sinod nici de această dată.

Trebuie înțeles foarte clar că, la ora actuală, mai sunt dispuse încă patru cereri de inițiativă a unei mitropolii, printre care la Curtea de Argeș, Cluj, Tîrgoviște. Ar fi vorba despre o reorganizare administrativă a teritoriilor BOR, ceea ce, la ora actuală, nu ține în discuție. Nu este doar Arhiepiscopia Tomisului pe lista reorganizărilor”.

Ceea ce se pare că nu au tejeles

Cișta de la Nicușir, o descoperire a arheologilor care certifică încăputurile creștinismului în Dobrogea

autorităților, reprezentanții BOR este faptul că Dobrogea trebuie să își recunoască statutul de Mitropolie, indiferent cine ocupă în prezent scaunul eparhial, indiferent de culoarea politică a autorităților administrative, să nu se uite că Dobrogea este locul de unde au pornit germele creștinismului în toată lumea prin prezența Apostolului Andrei, că este locul unde s-a înființat prima mitropolie.

Mal mult decât astă, toată țara trebuie să-și îndrepte privirea către

Dobrogea într-un an aniversar. Grupul de Inițiativă consideră că acest demers nu a putut fi dus până la capăt în alte perioade, din cauza împrejurărilor istorice nefavorabile, dar situația este diferită astăzi, când Biserica națională și-a recăpătat rolul fundamental în societatea românească. În calitate de ziarist, plecăm pentru reconstrucția acestui teritoriu în contextul civilizației și culturii naționale.

Georgiana VOINAGU

În ciuda zvonurilor

MITROPOLIA DE LA TOMIS TREBUIE REACTIVATĂ

- Tomisul este cel mai vechi scaun mitropolitan de pe actualul teritoriu românesc;
- Fără Dobrogea, Biserica Ortodoxă Română nu ar fi avut pecetea de „apostolică“;
- Grupul de Inițiativă Pentru Reactivarea Mitropoliei Tomisului se bucură de sprijinul unor ierarhi, al Președinției și al Guvernului României;
- **„Ca unul care e născut în Dobrogea și lucrează ca arheolog, cu deosebire în această provincie, am tot dreptul să mă întreb care sunt motivele care blochează ridicarea Bisericii tomitane la rangul de Mitropolie“.** (prof. dr. Petre Dicaonu)

În urmă cu jumătate de an s-a constituit la Constanța un grup de inițiativă format din istorici și oameni de cultură, înregistrați juridic sub titlul de „Grupul de Inițiativă pentru Reactivarea Mitropoliei Tomisului“.

În săptămâna care se încheie, membrii Sfântului Sinod au fost înștiințați de demersurile ce vor fi făcute în sesiunea din 11-12 nov. a.c. privitoare la Reactivarea Mitropoliei Tomisului. O bună parte din membrii Grupului de Inițiativă pentru Reactivarea Mitropoliei Tomisului consideră că argumentele istorico-administrative, bine știute, de altfel, de ierarhii Sinodului BOR, sunt suficiente pentru recunoașterea Mitropoliei de la Tomis, iar refuzul, luat ca posibilitate a răspunsului cererii, **nu ar avea decât cauze subiective, umane, ce nu au nimic în comun cu Biserica și principiile pe care le promovează.** Dorința celor aproximativ 10.000 de membri (credincioși, oameni de cultură, clerici) este, ca în acest an, cu ocazia împlinirii a **125 de ani de la revenirea Dobrogei în cadrul statului românesc**, să se aprobe acest demers, care a fost început o dată cu reintegrarea Dobrogei.

Argumentele sunt extrem de clare: Sfântul Andrei a propovăduit în actuala Dobroge, organizare timpurie de tip mitropolitan a zonei, teologii dobrogeni – primii organizatori ai monahismului apusean, iar înșuruirea ar putea continua. Cert este că Tomisul apare în canoanele organizatorice ale Patriarhiei de Constantinopol ca „Mitropolie“, însă în teritoriul românesc ea figurează cu statut de „Arhiepiscopie“.

Actualmente, în eparhia tomitană se desfășoară o intensă reorganizare, în cadrul căreia sunt puse în valoare începuturile creștinismului românesc, sunt redeschise școlile teologice și este intensificată asistența socială în toate platurile. Într-o organizare de tip mitropolitan, toate acestea vor continua și se vor intensifica. Nu știm ce mai așteaptă membrii Sfântului Sinod, poate învierea morților viața veacului ce va să fie.

Peste 10.000 de credincioși dobrogeni cer reactivarea Mitropoliei Tomisului

Deși secole întregi în Dobrogea a existat una dintre cele mai importante organizări ecleziale de rang mitropolitan, actualmente, la Tomis este doar o arhiepiscopie. Acesta este și motivul pentru care un grup de istorici și oameni de cultură, conduși de prof. dr. Petre Diaconu, au făcut demersuri către forurile superioare pentru ca la Tomis să fie reactivată cea mai veche mitropolie. În urma scrisorii adresată Guvernului României, premierul Adrian Năstase a trimis un mesaj către Grupul de Inițiativă pentru Reactivarea Mitropoliei Tomisului prin care îi felicită pe membrii acestuia pentru dorința de a pune în valoare teritoriul dobrogean, ca unul ce a fost întotdeauna model de conviețuire interetnică și care are de arătat Europei și lumii întregi adevărate valori. ***„Felicit Grupul de Inițiativă pentru Reactivarea Mitropoliei Tomisului că dorește evitarea anonimatului indiferent și lucrează pentru înfăptuirea viitoarei unități în diversitate a civilizației culturale europene, asigurându-i totodată pe cei 10.000 de membri de sprijinul meu direct în toate acțiunile ce le întreprind. Sunt convins că dezideratul reactivării celei mai vechi mitropolii de pe teritoriul românesc va antrena toate instituțiile care privesc această problemă ca pe o reparație impusă de istorie”*** (premierul Adrian Năstase).

Petre Diaconu, președintele GIRMT, a înaintat săptămîna trecută o adresă către Cancelaria Sfântului Sinod prin care solicita analizarea argumentației și a faptului că Scaunul de la Tomis a făcut parte din organizarea primară a

Patriarhiei Ecumenice, organizare care impune măcar păstrarea titlaturii de „Mitropolie”. Urmare a acestei adrese, în firescul lucrurilor ar fi ca la actuala sesiune a Sinodului BOR să fie pusă în discuție această cerere și, o dată cu împlinirea a 125 de ani de la reintegrarea Dobrogei în cadrul statal românesc, să-i fie redat Scaunului de la Tomis și rangul de care s-a bucurat secole întregi. Argumentația unei asemenea necesități pornește de la propovăduirea Sfântului Andrei în Scythia Minor, actuala Dobroge, continuă cu participarea ierarhilor la Sinoadele Ecumenice, apoi cu Teologi și cărturari care au lăsat lumii opere de excepție (Ioan Casian și Sfântul Gherman) și chiar calculul erei creștine (Dionisie cel Mic).

Tot în Dobrogea au fost descoperite cele mai vechi Sfinte Moaște de pe teritoriul românesc, fiind știut faptul că aici se află cele mai importante descoperiri arheologice creștine, unele dintre ele având valoare de unicat în lume (Cripta de la Niculițel, Martirionul de la Halmiyris). Petre Diaconu, în încheierea argumentației, se întreabă asemeni întregii suflări creștine dobrogene: ***„Ca unul care e născut în Dobrogea și lucrează ca arheolog, cu deosebire în această provincie, am tot dreptul să mă întreb care sunt motivele care blochează ridicarea Bisericii tomitane la rangul de Mitropolie?”***. Un răspuns la această întrebare poate fi dat în aceste zile la sesiunea, 11-12 nov., Sfântului Sinod al BOR.

† **TEODOSIE PETRESCU, Arhiepiscop al Tomisului și Decan al Facultății de Teologie Ortodoxă din Constanța,** s-a născut în anul 1955, în localitatea Dorna Arini, județul Suceava. A absolvit Facultatea de Teologie din București, după care a urmat o bursă de studii în Anglia, la Universitatea din Birmingham.

Doctoratul în Teologie l-a obținut în anul 1999, iar în anul 2002 a primit titlul de Profesor universitar.

În decembrie 2002 a fost decorat de Ion Iliescu, Președintele României, cu „Steaua României în Grad de Cavaler”, iar din 2003 a fost numit Membru Corespondent al Academiei Oamenilor de Știință.

Profesorul Universitar Doctor Adrian RĂDULESCU s-a născut la 16 august 1932 în localitatea Dorobanț, jud. Călărași, în familia preotului Vasile Rădulescu.

Om de înaltă ținută culturală, Adrian Rădulescu a inițiat și susținut ample programe de revigorare a societății postdecembriste. În calitate de director al Muzeului de Istorie Națională și Arheologie Constanța, de prefect al județului și nu în ultimul rând de Rector al Universității tomitane, Adrian Rădulescu și-a lăsat prețioasa amprentă în evoluția ascendentă a Dobrogei ultimului deceniu. Prin demersurile făcute în calitate de prefect, a reușit să retrocedeze Bisericii Palatul Episcopal și a pus bazele noii Bibliotecii județene.

A sprijinit activ Biserica Ortodoxă Română în calitate de membru al Consiliului Eparhial și al Consiliului Național Bisericesc, contribuind decisiv la transformarea Episcopiei Tomisului în Arhiepiscopie. A dorit o Mitropolie și a trăit cu convingerea că într-o zi se va realiza. Întreaga viață a studiat istoria până ce, în chip firesc, s-a contopit cu ea, devenind el însuși istorie.

(†5 mai 2000)

